

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA DĚJIN UMĚNÍ

**PROMĚNY OLMOUCKÝCH PŘEDMĚSTÍ V LETECH 1945–1989
Z POHLEDU PAMÁTKOVÉ PÉČE**

magisterská diplomová práce

Bc. Anna Dvořáková

Vedoucí práce: doc. PhDr. Martin Horáček, Ph.D.

Olomouc 2024

Počet znaků: 166 047 znaků včetně mezer

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma „Proměny olomouckých předměstí v letech 1945–1989 z pohledu památkové péče“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího práce a za použití citovaných pramenů, literatury a dalších zdrojů.

V Olomouci dne

Bc. Anna Dvořáková

Mé poděkování patří především vedoucímu mé diplomové práce, doc. PhDr. Martinu Horáčkovi, Ph.D., který mi poskytl cenné rady a připomínky a věnoval mi odborný dohled a čas.

Obsah

Úvod a dosavadní vývoj bádání	7
1 Administrativní členění Olomouce	11
2 Olomouc před rokem 1945	12
3 Olomouc v letech 1945–1989	14
3.1 Olomouc v letech 1945–1989 z hlediska památkové péče	16
4 Proměny olomouckých předměstí v letech 1945–1989	19
4.1 Nová Ulice	19
4.1.1 Dochovaný fond památkově významných objektů v Nové Ulici	23
4.1.2 Příklady památkových ztrát v Nové Ulici	27
4.2 Povel a Nové Sady	30
4.2.1 Dochovaný fond památkově významných objektů v Povelu a v Nových Sadech	32
4.2.2 Příklady památkových ztrát v Povelu a v Nových Sadech.....	35
4.2.3 Archeologická naleziště v Povelu a v Nových Sadech	35
4.3 Hodolany	37
4.3.1 Dochovaný fond památkově významných objektů v Hodolanech.....	39
4.3.2 Příklady památkových ztrát v Hodolanech	40
4.4 Nový Svět	41
4.5 Bělidla	43
4.6 Chválkovice	45
4.6.1 Dochovaný fond památkově významných objektů v Chválkovicích.....	46
4.7 Pavlovičky	49
4.7.1 Dochovaný fond památkově významných objektů v Pavlovičkách.....	50
4.8 Klášterní Hradisko	52
4.8.1 Dochovaný fond památkově významných objektů v Klášterním Hradisku.....	53
4.8.2 Archeologická naleziště v Klášterním Hradisku	55
4.9 Černovír	56

4.9.1	Dochovaný fond památkově významných objektů v Černovíře	57
4.10	Lazce	59
4.10.1	Dochovaný fond památkově významných objektů v Lazcích.....	61
4.10.2	Příklady památkových ztrát v Lazcích	61
4.11	Hejčín	63
4.11.1	Dochovaný fond památkově významných objektů v Hejčíně.....	64
4.11.2	Příklady památkových ztrát v Hejčíně	66
4.12	Řepčín	69
4.12.1	Dochovaný fond památkově významných objektů v Řepčíně	70
4.12.2	Příklady památkových ztrát v Řepčíně.....	72
4.13	Neředín	74
4.13.1	Dochovaný fond památkově významných objektů v Neředíně.....	75
	Závěr.....	77
	Seznam použitých pramenů a literatury	80
	Seznam použitých zkratk.....	93
	Seznam vyobrazení v textu	94
	Seznam obrazové přílohy	95
	Obrazová příloha	106
	Anotace.....	152

Úvod a dosavadní vývoj bádání

Olomouc je historické město se středověkým jádrem, pro což je turisticky oblíbenou a hojně navštěvovanou destinací. Její obyvatelé ji znají ale v její celistvosti, která zahrnuje místa, kde žijí, kde pracují nebo kudy se mohou autem vyhnout jejímu centru. Tato místa, která jsou těmi běžnými každodenními zastávkami olomouckých občanů, nelze, dovolím si říct, zpravidla nalézt v tolik známém jádru města. Přesto ještě před 105 lety bylo Olomoucí právě pouze toto jádro. Jedním z mezníků ve vývoji Olomouce je rok 1919, kdy Zákonem o sloučení sousedních obcí s Olomoucem (sic) vznikl tzv. Velký Olomouc. Olomouc získala možnost územní expanze. Kvůli dříve potřebné pevnosti bylo zastavěné území připojených obcí vzdáleno, proto byl tento volný meziprostor zaplňován zejména v první polovině 20. století. Tato pronikavá nová výstavba se v některých případech zastavila u okrajů původních připojených vsí, které se tak ocitly obklopeny městským prostředím. V některých místech dokázala vniknout do intravilánů někdejších vesnic a v některých případech původní starou zástavbu úplně pohltila a vytlačila. Tyto proměny lze sledovat právě především od roku 1945, kdy se prohloubila bytová krize, pro kterou bylo nutné neprodleně hledat řešení, a to i za cenu ztrát památkového fondu.

Diplomová práce se zabývá těmito proměnami vybraných olomouckých předměstí. Sledovány budou změny v jejich urbanistické struktuře a charakteru z pohledu dějin architektury, dějin umění a péče o stavební a uměleckohistorické dědictví. V případě architektonicky či jinak památkově významných objektů, stavebních celků nebo archeologických lokalit je pozornost autorky zaměřena především na reflektování těchto proměn v dobovém tisku. Konkrétně bylo vybráno periodikum *Stráž lidu*, vydávané v letech 1945–1992 v různém intervalu.

V diplomové práci bylo vybráno sledované období mezi lety 1945–1989. Rok 1945 byl nejen pro Olomouc zásadní. V důsledku závěrečných bojů o město došlo k poškození některých olomouckých památek, odsunem Němců zanikl tzv. olomoucký jazykový ostrov. V roce 1948 došlo v Československu ke komunistickému převratu, kdy vládu nad státem převzala do roku 1989 KSČ.

Olomouckými předměstími se pro potřeby práce rozumí dnešní katastrální území v roce 1919 integrovaných městských částí. Tyto lokality navazují na historické jádro města a tvoří s ním urbanistickou srostlici, nepřerušenu rozsáhlejším nezastavěným územím.

Cílem je zjistit, jak dobová památková péče vedená komunistickým režimem reagovala na akce realizované ve vybraných olomouckých předměstích rovněž pod vedením komunistického

režimu, případně na ztráty vzniklé v důsledku jiných událostí mezi lety 1945–1989. Potenciální snahy a podíl na zachování památkových hodnot prvků v jednotlivých předměstích budou sledovány prostřednictvím dobového tisku. Práce si tedy klade za cíl nejen zachytit příběh ztrát a úspěchů v oblasti péče o památkový fond, ale i popsat a analyzovat argumentaci a motivaci aktérů z řad architektů, památkářů, reprezentantů státní správy a samosprávy a místních komunit.

V rámci studia tématu práce bylo využíváno odborné literatury, zpráv z denního tisku (viz výše) i archivních pramenů. Velmi nápomocná byla z hlediska porovnávání stavů práce s dobovými fotografiemi a mapami. V tomto ohledu bylo využito také moderního nástroje v podobě webové aplikace Olomouc z výšky.¹

Diplomová práce je rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola seznamuje čtenáře s administrativním členěním Olomouce a slouží k pochopení územního samosprávného celku města Olomouce. Současně jsou zde definována předmětná předměstí.

Ve druhé kapitole jsou stručně popsány události a situace v Olomouci před rokem 1945, které měly významný vliv na její další architektonický a stavební vývoj.

Třetí kapitola je věnována představení historického kontextu v Olomouci v předmětném období, tedy mezi lety 1945 a 1989. Někdejší situaci v oblasti památkové péče a její odpovědné orgány popisuje její podkapitola.

Čtvrtá kapitola Proměny olomouckých předměstí v letech 1945–1989 představuje jádro práce. Je rozdělena do třinácti podkapitol, z nichž každá je věnovaná danému předměstí. Jejich zpracování bylo prováděno, pokud to bylo možné, podle téměř totožného schématu. Čtenář je seznámen s velmi stručnou historií původní obce; to poskytuje pochopení toho, v jaké podobě vstupovala do období zahájeného rokem 1945. Následně jsou představeny mezní zásahy, proměny, do jejich obrazu v letech 1945–1989 z pohledu památkové péče, případně jsou popsány jiné nastalé situace, týkající se tématu práce. Jsou zde rámcově objasněny případné ztráty, vzniklé v předmětném období. Tyto podkapitoly mohou být dále členěny do částí s příklady dochovaných památkově významných objektů nebo naopak s příklady konkrétních památkových ztrát. Některé podkapitoly čtvrté kapitoly mohou obsahovat také část s příklady archeologických nalezišť na daném území. Příklady v podkapitolách představují výběr objektů,

¹ <https://www.olomouczvysky.upol.cz/>, vyhledáno dne 28. 3. 2024. Aplikace vznikla jako součást bakalářské práce na Katedře geoinformatiky Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Vojtěch Jabůrek, *Tvorba webové aplikace „Olomouc na leteckých snímcích“* (bakalářská práce), Katedra geoinformatiky PřFUP, Olomouc 2022.

kteře se nacházely v zasažené oblasti, i přes ohrožení zánikem v předmětném období byly zachovány či došlo k výrazné změně v jejich bezprostředním okolí, jež měla dopad na jejich památkové hodnoty; dále objektů, které zanikly, ale nesly určité památkové hodnoty nebo, v případě lokalit s minimálními zásahy v předmětném období, památkově významných objektů, které dotvářejí charakter původní zachované oblasti. V podkapitole Povel a Nové Sady byla tato dvě předměstí pro přehlednost sloučena, a to z důvodu obdobných osudů v letech 1945–1989. Tyto městské části spolu současně sousedí a v roce 1997 navíc proběhly katastrální změny a asi 240 000 m² katastrálního území Povelu bylo „překataastrováno“ na katastrální území Nových Sadů.²

Základní literaturou z hlediska studia dějin Olomouce a pochopení historického kontextu jsou tzv. akademické *Dějiny Olomouce*.³ K poznání vývoje města Olomouce z hlediska architektury, urbanismu i umění, a to především 19. a 20. století, zásadním způsobem přispěla publikační činnost Pavla Zatloukala.⁴

Monografie o vývoji tří olomouckých předměstí sepsal již v padesátých a šedesátých letech Antonín Zemánek.⁵ Dějiny olomouckých předměstí zpracoval souhrnně v několika svých knihách Milan Tichák. Jeho publikace jsou psány jako populárně naučné, nicméně jejich přínos pro dané téma je neodmyslitelný.⁶ Současně své texty ale často ukončuje z hlediska historie olomouckých předměstí mezním rokem 1919. Začátkem nového tisíciletí vícero autorů navázalo na Tichákovo historické bádání o předměstích Olomouce a byly vydávány podrobné monografie.⁷ Významnou roli v oblasti historie městských částí i průzkumu původních urbanistických celků hraje Vilém Švec především se svými výzkumy urbanistického vývoje některých předměstí i překlady starších textů na dané téma.⁸

² Dotčen byl mj. také o pozemek, na kterém stojí stavba kaple Neposkvrněného početí Panny Marie.

³ Jindřich Schulz (ed.), *Dějiny Olomouce 2*, Olomouc 2009.

⁴ Pavel Zatloukal, *Zmizelá Morava: Olomouc*, Praha – Litomyšl, 2013. Idem, *Meditace o městě krajině, umění. Olomouc 1919–1989*, Ostrava-Olomouc 2020.

⁵ Antonín Zemánek, *Chválkovice u Olomouce*, Olomouc 1955. – Idem, *Pavlovičky u Olomouce*, Olomouc 1959. – Idem, *Olomouc – Povel*, Olomouc 1964.

⁶ Milan Tichák, *O osudech městských částí Olomouce*, Olomouc 1998. – Idem, *Paměť olomouckých předměstí*, Olomouc 2000. – Idem, *Vzpomínky na starou Olomouc a její předměstí*, Olomouc 2018. – Idem, *Cestou okolo Olomouce*, Olomouc 2019.

⁷ Jiří Vidlička, *Dějiny zapomenutého města Hodolan*, Olomouc 2005. – Jindřich Schulz, *Nové Sady a Povel. Dějiny a přítomnost městských částí*, Olomouc 2012.

⁸ Vilém Švec, *Neředin. Český překlad stati Johanna Kuxe z r. 1943 vydaný u příležitosti 777 let od první písemné zmínky o Neředině (1234–2011)*, Olomouc 2011. – Idem, *Olomouc – Povel: plošný průzkum, zhodnocení a dokumentace architektonického kulturního dědictví 19. a 20. století*, Praha 2011. – Idem, *Nová Ulice. Urbanisticko-historický vývoj olomoucké čtvrti vydaný u příležitosti Slavnosti Černého orla r. 2013*, Olomouc 2013. – Idem, *Hejčín. Výbrané kapitoly z místopisu vydané ke stému výročí narození Jana Spáčilá*, Olomouc 2013. – Idem, *Na svazích Tabulového vrchu. Dějiny a proměny městské části*, Olomouc 2021.

Nejen drobným památkám místního významu, nacházejících se v olomouckých městských částech, jsou věnovány publikace a příspěvky Jána Kadlece.⁹

Práce je částečně metodologicky inspirovaná statí Rostislava Šváchy *Stará města, panelová sídliště a denní tisk, 1960–1989*, která sleduje, jak denní tisk tří vybraných měst reflektoval v daném období střetnutí potřeby regenerace historických měst s řešením problému nedostatku bytů.¹⁰

Co se archeologických nálezů týče, klíčovým představitelem olomouckého bádání v poslední čtvrtině 20. století je nepochybně Josef Bláha.¹¹

⁹ Ján Kadlec, Drobné památky Olomouce. I. část. Paměť míst zachovaná v krajině olomouckých předměstí, in: *Zprávy vlastivědného muzea v Olomouci*, 2003, č. 286, s. 10–21. – Idem, Drobné památky Olomouce. II. část. Paměť míst zachovaná v krajině olomouckých předměstí, in: *Zprávy vlastivědného muzea v Olomouci*, 2004, č. 288, s. 13–29. – Idem, *Olomoucká předměstí a jejich drobné památky*, Olomouc 2008.

¹⁰ Rostislav Švácha, Stará města, paneláky a denní tisk, *Zprávy památkové péče* LXXV, 2015, č. 4, s. 350–356.

¹¹ Josef Bláha, Předběžná zpráva o objevu předvelkomoravského ústředí v Olomouci, in: *Archaelogia historica* XIII, Brno 1988, s. 155–170. – Josef Bláha, Přehled důležitějších záchranných akcí oddělení historicko-archeologického průzkumu při KÚ SPPOP Sm kraje v Olomouci za rok 1989, *Okresní archiv v Olomouci 1989*, Olomouc 1990, s. 170–171. – Josef Bláha, Několik archeologických úvah k počátkům Kláštera Hradisko, in: Milan Tognier (ed.), *Historická Olomouc X*, Olomouc 1995, s. 83–92.

1 Administrativní členění Olomouce

Olomouc je krajské statutární město Olomouckého kraje, které je členěno na dvacet šest částí, které jsou zároveň katastrálními územími (obr. 1).¹² Jejich hranice téměř odpovídají původním obcím, které byly v roce 1919 a v sedmdesátých letech 20. století připojeny k Olomouci. Jednotlivé části nedisponují vlastními orgány samosprávy, jako je tomu v případě Brna či Ostravy.¹³ Následující kapitoly budou vycházet ze stavu administrativního členění před integrací dalších obcí v sedmdesátých letech 20. století, tedy území tzv. Velké Olomouce, a z aktuálního stavu katastrálních hranic těchto dotčených území. Pro úplnost se jedná o území těchto olomouckých předměstí: Bělidla, Černovír, Hejčín, Hodolany, Chválkovice, Klášterní Hradisko, Lazce, Neředín, Nová Ulice, Nové Sady, Nový Svět, Pavlovičky, Povel a Řepčín. (obr. I) Řazeny za sebou jsou v práci podle geografického uspořádání okolo jádra Olomouce.

Obr. I: Současné katastrální území v roce 1919 připojených předměstí k Olomouci.

¹² Olomouc je tedy členěna na: Bělidla, Černovír, Droždín, Hejčín, Hodolany, Holice, Chomoutov, Chválkovice, Klášterní Hradisko, Lazce, Lošov, Nedvězí, Nemilany, Neředín, Nová Ulice, Nové Sady, Nový Svět, Olomouc, Pavlovičky, Povel, Radíkov, Řepčín, Slavonín, Svatý Kopeček, Topolany a Týneček.

¹³ Olomouc má tak 27 komisí městských částí, fungující jako poradní orgány Rady města Olomouce.

2 Olomouc před rokem 1945

Olomouc je historické město ležící ve střední části Moravy na řece Moravě a je obklopeno rovinnatou úrodnou oblastí Haná. I díky tomuto výhodnému situování jí dlouho náležel status hlavního města moravského regionu. Toto privilegované postavení si udržovala až do poloviny 17. století, kdy se pro ni osudnou stala švédská okupace v letech 1642–1650 a za jediné centrum Moravy bylo prohlášeno Brno. Olomouc se začala proměňovat v pevnostní město obklopené hradbami, které ztratilo možnost územního vývoje do okolí, neboť předměstské osady do nově budované pevnosti nebyly připojeny a ty, které ležely v dostřelu pevnostních děl, byly zbořeny a jejich obyvatelům nařízeno obývat prostor vzdálený od hradeb alespoň dva kilometry (obr. 2).¹⁴

V 19. století se začala projevovat úsilí o zrušení pevnosti, která představovala pro obyvatele stále větší problém, spočívající v nedostatku prostoru pro novou výstavbu, a tedy i další hospodářský rozvoj města. V roce 1876 byla zahájena demolice opevnění a začalo se uvažovat o možnostech rozšiřování a zvětšování města (tzv. Stadterweiterung).¹⁵ Nový územní plán *Nové Olomouce*, vypracovaný v roce 1895 vídeňským architektem Camillem Sitttem (1843–1903) řešil především pevnostní území. Kvůli omezené ploše pro rozsáhlejší výstavbu obytných domů začaly obytné čtvrti v těsné blízkosti města nicméně přesto zasahovat do katastru sousedních obcí (Nová Ulice, Nové Sady, Povel, Hodolany, Lazce). I to bylo impulsem pro první myšlenky o potřebě správního sjednocení města s obcemi, o to víc prohloubené po skončení první světové války a vyhlášení samostatného československého státu v roce 1918. Město bylo nutné vymanit z krize, rozšířit jeho katastrální území, ale současně docílit převahy českého obyvatelstva nad německým. 16. dubna 1919 tak Zákonem o připojení dvou měst a jedenácti vsí k Olomouci č. 214 Sb., vznikl tzv. Velký Olomouc, jehož katastr představoval čtrnáctkrát větší území, než mělo původní jádro.¹⁶ Byla připojena města Hodolany a Nová Ulice a obce Lazce, Černovír s osadou Klášterní Hradisko, Pavlovičky, Bělidla, Chválkovice, Nový Svět, Nové Sady, Povel, Neředín, Řepčín a Hejčín.

¹⁴ Bylo provedeno vytyčení parcel pro zástavbu nově vznikajících předměstí. Původní plán nové výstavby předměstí se nicméně od pozdější skutečnosti v řadě ohledů lišil. Karel Kuča, *Města, městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, IV. díl, Praha 2000, s. 657.

¹⁵ Pavel Zatloukal, Výtvarná kultura, in: Jindřich Schulz (ed.), *Dějiny Olomouce*, 2. svazek, Olomouc 2009, s. 119.

¹⁶ Podobně vzniklo i Velké Brno, Velká Praha a Velká Ostrava. Viz Zatloukal, *Meditace* (pozn. 4), s. 17.

Z hlediska územního vývoje následující regulační plány reagovaly na již zastavované pozemky. Vypracováním územního plánu byl po rozšíření města pověřen Ladislav Skřivánek (1877–1957), jehož projekt ambiciózně počítal až s 300 000 obyvateli města a současně byl řešen v tradicionalistickém Sitteho duchu.¹⁷ Později tento plán revidovali pražští urbanisté s funkcionalistickými názory na stavbu měst Josef Šejna (1876–1960) a Max Urban (1882–1959). Zatímco průmysl a výroba byly orientovány na východ (Hodolany), nové obytné soubory z hygienických důvodů západním směrem (Nová Ulice, Neředín).¹⁸ Již ve 30. letech bylo dosaženo částečného splynutí původní vnitřní Olomouce s připojenými částmi.

Nacistická okupace v Olomouci započala vypálením židovské synagogy v noci z 15. na 16. března 1939.¹⁹ Za války se prohloubila bytová nouze, jakákoli výstavba domů a bytů byla zastavena; průmysl byl zasažen zabavováním židovských podniků, které se dostaly do rukou německých podnikatelů. Bombardováním Olomouce při jejím osvobození Rudou armádou začátkem května roku 1945 byla poničena jedna věž baziliky Navštívení Panny Marie na Svatém Kopečku, nádraží, letiště, sladovny, mosty i obytné domy. Ve vnitřním městě byla výrazně poškozena radnice s orlojem. Olomouc byla Rudou armádou osvobozena 8. května 1945.

¹⁷ Zatloukal, Výtvarná kultura (pozn. 15), s. 197 a 205.

¹⁸ Jedná se o aplikaci klasických standardů urbanismu 19. století: obytné čtvrti by měly být umístovány na nejlepším území města, v případě Olomouce to byla západní část města, kde by měl být v důsledku převládajících větrů čistší vzduch.

¹⁹ Synagoga v místech dnešního Palachova náměstí stála od roku 1897, kdy byla postavená dle projektu architekta Jakoba Gartnera (1861–1921).

3 Olomouc v letech 1945–1989

V porovnání s jinými městy nebylo poškození města v roce 1945 příliš vážné. Po skončení války se začalo rychle pracovat na úkolech spojených s obnovou města a rovněž jeho významu, který v průběhu posledních desetiletích ztratilo. Zejména v konkurenci s městy Brno a Ostrava se Olomouc musela snažit znovu získat své místo v regionu a posílit svou pozici jako důležitého kulturního a ekonomického centra. Podstatným krokem bylo obnovení olomoucké univerzity v roce 1946; o tři roky později se navíc Olomouc zbavila podřízeného postavení vůči Zemskému národnímu výboru v Brně prohlášením za krajské město Olomouckého kraje.

Po únorovém převratu v roce 1948 a změně administrativního statusu se brzy opět objevil problém nedostatku bytů. Tvrdilo se, že památkové asanace v centru města tento problém nedokážou odstranit a je tak nutné jeho řešení hledat v nové výstavbě. Vzor představovala hlavně sovětská architektura a urbanismus, spočívající ve výstavbě ansámblových sídlišť, aplikujících historizující architektonické formy socialistického realismu a s výrazným městotvorným úsilím.²⁰ Přestože se v Olomouci tyto tendence udržely déle než v jiných městech, pro potřeby řešení bytové nouze byly shledány jako nedostačující a brzy se přikročilo k cestě, jejíž krédem byla myšlenka, že architekturu je nutno zcela podřídit zájmům hromadné výstavby, a tedy usilovat o urychlení obytné výstavby s co nejnižšími náklady. Tímto způsobem bylo možné rychleji reagovat na narůstající poptávku po bydlení a efektivněji využívat dostupné zdroje. V poválečných letech dalo město přednost investování do průmyslu, ale na konci šedesátých let i v Olomouci odstartovalo ve velkém vyrůstání typizované panelové zástavby v rámci rozlehlých sídlišť. Tento rozvoj pokračoval v sedmdesátých a osmdesátých letech, přičemž byla ve většině případů demolována zástavba původních obcí (nyní předměstí), aby uvolnila místo novým sídlištním projektům.²¹ Změny korigoval územní plán, z rukou kolektivu vedeného Miroslavem Strnadem, schválený v roce 1960 a podrobnější plány jednotlivých obvodů města.²²

Důsledkem proměn bylo nenávratné poškození vesnického či maloměstského charakteru dané obce. Transformace ovlivnila jejich vzhled nejen tím, že nevyhovující zástavba byla zničena,

²⁰ Charakteristickým příkladem socialistického realismu v Olomouci představuje budova Teoretických ústavů lékařské fakulty z let 1956–1961 od architekta Jiřího Krohy. Ukázkou obytného souboru jsou pak například činžovní bytové domy na Ladové ulici v Hejčíně.

²¹ Jana Burešová, Výstavba, in: Jindřich Schulz (ed.), *Dějiny Olomouce*, 2. svazek, Olomouc 2009, s. 389–390.

²² Obvod A tvořilo historické jádro, B přednádražní prostor a plocha Envelopy, C Lazce, D Řepčín a Hejčín, E sídliště 3. pětiletky, F Nová Ulice, Povel a Nové Sady, K Chválkovice.

ale i tím, že objekty, které bylo rozhodnuto zachovat a dříve představovaly dominantu či identitu dané oblasti, se rázem staly v novém prostředí bloků mohutných panelových domů snadno přehlédnutými a v anonymitě betonových konstrukcí ztracenými „doplňky“. S asanací staré zástavby bylo spojeno i nevyhnutelné stěhování obyvatel původních předměstí z jejich rodinných domů, a to často s nepochopením a odporem vůči novým podmínkám.²³ Obyvatelé nových obytných domů se zas velmi často potýkali s tím, že byty jim byly předány do užívání, nicméně okolí domů jako chodníky a komunikace nebyly dokončeny nebo nebylo funkční vytápění.²⁴

Vznikalo tak pro občany Olomouce nové prostředí, a to na úkor zboření toho starého. Nová výstavba měla rychlým a levným způsobem řešit problém nedostatku bytů a toto řešení pak často zapříčinilo nízkou architektonickou úroveň. Například architekt Zdeněk Hynek v roce 1967 tuto dobovou architektonickou produkci nazval „*stavebnicí paneláků, tristních a anonymních ve skladbě i detailu*“.²⁵ Kriticky se však ještě v roce 1988 v tisku vyjádřil architekt Petr Brauner (* 1936):²⁶ „*Snaha o řešení kvantity za každou cenu vedla k vleklé krizi v architektonické tvorbě. Starší generace architektů začínala v padesátých letech, kdy nesprávně chápaný socialistický realismus znemožňoval jakoukoli tvůrčí snahu, která by se vymykala předepsanému schématu. Tato generace byla natolik dezorientovaná, že po historickém XX. Sjezdu KSSS nejen že nevyužila nabídnutou příležitost, ale naopak nebyla s to čelit nastoupeným pragmatickým tendencím stavební výroby a většinou rezignovala. Tento postoj pak předávala jako osudový štafetový kolík mladším a bylo jen málo těch, kdo jej odmítli.*“ Současně ale konstatuje, že existují výjimky a objevily se i kladné příklady realizací, „*pouze nepatrnou část z nich tvoří stavby tak říkajíc pro všední den. Většinu tvoří stavby nějakým způsobem proti ostatním preferované, převážně reprezentativního charakteru. K úrovni kvality životního prostředí však přispívá zejména ona masová produkce, která nás obklopuje (sídlíště, průmyslové závody) a ne několik solitérů, ojedinělých staveb, které jsou ještě obvykle soustředěny v centrech. A tato masová produkce je šedivá, nenápaditá a s architekturou nemá nic společného.*“²⁷

²³ Anežka Sedlářová, Život jedné samosprávy, *Stráž lidu* LXII, 1982, č. 38, 30. 3., s. 2

²⁴ *Stráž lidu* XIII, 1957, č. 76, 20. 9., s. 4. – r, Olomoucká Stráž lidu. Dopis z Drahotuš u Hranic. Olomoučanům a jejich městu, *Stráž lidu* XLV, 1965, č. 30, 28. 5., s. 3. – *Stráž lidu* LXV, 1985, č. 32, 16. 3., s. 5.

²⁵ Zdeněk Hynek, Rekonstrukce historického jádra města Olomouce, *Stráž lidu* XLVII, 1967, č. 20, 10. 3., s. 2.

²⁶ Petr Brauner (* 1936) je český architekt a autor mnoha olomouckých staveb z druhé poloviny dvacátého století, jako pavilon A Výstaviště Flora z roku 1966 či věžový dům s vodojemem na Nové Ulici z let 1965–1973.

²⁷ Petr Brauner, O architektech a architektuře, *Stráž lidu* LXVIII, 1988, č. 24, 1. 3., s. 6.

Nicméně urbanistické postupy spočívající v plošné likvidaci historické zástavby byly odbornou veřejností zavrhnuty již v šedesátých letech 20. století: „*K historickým předměstským sídlům se mnohdy staví směrné plány našich měst tak, jakoby neexistovala; jsou smazávány, uliční síť bývá často nelogicky měněna [...] Velmi často je to také kulturně historický nedostatek, protože tato historická jádérka rozsetá dnes na území velkého města, mají své hodnoty v půdorysné osnově, v intimních urbanistických prostorech nebo v posazení do krajiny. Mimo kulturní význam mají některý dokonce i folkloristické zvláštnosti. Vytvořila své skutečné a dodnes živé životní prostředí, i městskými obyvateli vyhledávané.*“²⁸ Například projekty výstavby sídlišť F2 a F3 (Povel, Nové Sady), realizované v sedmdesátých a osmdesátých letech, se tak mohou kvalitativně jevit již jako zastaralé.

Novým členěním státu v roce 1960 byl status Olomouce degradován z krajského města na okresní, přičemž byla podřízena Severomoravskému kraji se sídlem v Ostravě. Ke značnému zvětšení rozlohy města a počtu obyvatel došlo v sedmdesátých letech k postupnému integrování dalších okolních obcí: Holice, Slavonína, Týnečku, Droždína, Svatého Kopečku, Samotíšek, Radíkova, Chomoutova, Bystrovan, Nedvězí, Nemilan, Topolan, Křelova, Břuchotína a Lošova.²⁹ Vzhledem k tomuto zvětšení se přikročilo k pořízení nového územního plánu Olomouce, který byl schválen v roce 1985 a kladl důraz na komplexní bytovou výstavbu.

3.1 Olomouc v letech 1945–1989 z hlediska památkové péče

Reakcí na ohrožení památkového fondu po skončení druhé světové války v souvislosti s odsunem Němců, vyvlastňováním soukromých majetků, ale i vzrůstajícím počtem urbanistických plánů obytných sídlišť se stalo v roce 1950 prohlášení nejvýznamnějších historických měst, včetně Olomouce, památkovými rezervacemi.³⁰ Zásadní proměnou tak památková péče prošla z hlediska přesunu zájmu od jednotlivých památkových objektů k větším urbanistickým souborům. Socialistický realismus nastupující od roku 1948 navíc současně s odmítnutím funkcionalismu hledal podněty pro novou architekturu v prostředí historických měst. Cílem bylo, aby historická jádra po vhodně provedených úpravách poskytla funkci moderního bydlení. Tak byly koneckonců přímo definovány cíle památkové péče

²⁸ Bohuslav Fuchs, *Nové zónování*, Praha 1967, s. 46.

²⁹ Bystrovany, Samotíšky, Křelov a Břuchotín se v devadesátých letech opět osamostatnily.

³⁰ Ivo Hlobil, *Poznámky k pozici památkové péče za totalitní a počínající demokratické vlády (1990)*, in: idem, *Na základech konzervativní teorie české památkové péče. Výbor z textů*, Praha 2008, s. 62.

Okresním výborem KSČ v Olomouci na roky 1961–1965: „*Snahou památkové péče musí být nejen zachování hodnot historických a památkových, ale ve stejné míře získání zdravých, všestranně vyhovujících prostor pro bydlení našich pracujících.*“³¹ Bylo také apelováno na nutnost evidence a vytvoření soupisu kulturních památek v každém okrese za účelem ochrany před „*zašantročováním nebo dokonce podloudným vyvážením za hranice.*“³²

V následujících letech se tak v centru zájmu ocitl především střed Olomouce a pozornost byla věnována jeho průzkumu a asanaci. Doprava a veškerá nová obytná zástavba měla být situována za hranici historického jádra. V roce 1958 byl přijat první zákon upravující ochranu památek a výkonným orgánem se staly krajské národní výbory.³³ Nadšení a zájem o historická města opadl po zjištění, že jejich sanace nevyřeší bytovou nouzi a současně přestala být přijatelná pro životní styl moderní doby.³⁴

Po zrušení Olomouckého kraje celostátní reorganizací v roce 1960 se Olomouc administrativně podřídila Severomoravskému kraji a funkci krajského odborného zařízení převzalo pro Severomoravský kraj Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Ostravě (KSSPPOP), přičemž později v roce 1964 si specifické postavení olomouckého regionu a existence významného historického jádra vynutilo zřízení Okresního střediska státní památkové péče a ochrany přírody (OSSPPOP).³⁵ Před nadále trvajícím chátráním olomouckého historického jádra, soustavným pomíjením jeho údržby a nutností provádět důmyslně promyšlené asanace, které není možné podřizovat moderním potřebám, varoval v tisku v roce 1967 architekt Zdeněk Hynek.³⁶ S podobnými tezemi a založením Společnosti za starou Olomouc pak o dva roky později vystoupili Jaroslav Frič a Pavel Zatloukal.³⁷ Jiní v tisku sdíleli odlišné názory: „*Zachovány by měly zůstat skutečně jen historické památky a jinak bych doporučoval asanovat postupně staré domy a na jejich místě stavět nové, výškové budovy.*“³⁸

V roce 1971 došlo k opětovnému prohlášení historického jádra za památkovou rezervaci, aby mohly být konkretizovány podmínky zvýšené památkové ochrany. Přesto vzrůstal počet asanací

³¹ -st-, Hodnotná výstava ve Vlastivědném středisku: Za Olomouc krásnější a zdravější, *Stráž lidu* XLII, 1962, č. 11, 6. 2., s. 3.

³² Soupis kulturních památek, *Stráž lidu* IV, 1948, č. 296, 19. 12., s. 4.

³³ Zákon č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách.

³⁴ Pavel Michna, Od Okresního střediska k Památkovému ústavu v Olomouci, in: *Památkový ústav v Olomouci. Výroční zpráva 1991*, Olomouc 1992, s. 8.

³⁵ Leoš Mlčák – Eva Šimáčková, Památková péče v Olomouci v letech 1950–1983, in: *Sborník památkové péče v Severomoravském kraji 6*, Ostrava 1985, s. 144.

³⁶ Zdeněk Hynek, Rekonstrukce historického jádra města Olomouce, *Stráž lidu* XLVII, 1967, č. 20, 10. 3., s. 2.

³⁷ Jaroslav Frič – Pavel Zatloukal, Jak bude vypadat nová Olomouc?, *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 51, 1. 5., s. 4.

³⁸ Odpověď olomouckého občana na anketu. Musíme do toho mluvit, *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 21, 20. 2., s. 3.

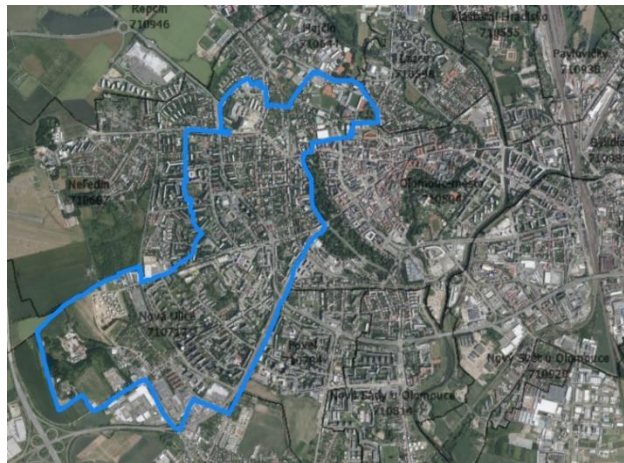
rovněž v jádru města, zahrnujících demolice objektů, které byly nahrazovány výraznými novostavbami (příkladem mohou být obchodní domy Prior a Koruna) a zároveň doprovázeny záchrannými archeologickými průzkumy. „*Středověké město před našima očima mizelo, a to jak ve svých partiích nadzemních, tak i podpovrchových. Do několikametrových hloubek pronikaly suterény nových budov a tehdy navždy zanikaly kulturní vrstvy a objekty, jež tu po staletí narůstaly. [...] Archeologie nebyla schopna – za tehdejšího organizačního stavu – v požadované kvalitě, kvantitě a hlavně včas, reagovat na rostoucí požadavky investiční výstavby.*“³⁹ Jako nezbytné se tak jevilo v roce 1974 zřídit v rámci OSSPPOP archeologické oddělení. V roce 1988 vstoupil v platnost nový zákon o kulturních památkách č. 20/1987 Sb., kterým bylo zrušeno OSSPPOP a olomoucká památková péče se tak opět ocitla pod správou ostravského krajského střediska.

³⁹ Pavel Michna, Archeologie v Národním památkovém ústavu, územním odborném pracovišti v Olomouci – ke 40. výročí vzniku archeologického pracoviště, *Sborník Národního památkového ústavu – územního odborného pracoviště v Olomouci 2014*, Olomouc 2014, s. 28.

4 Proměny olomouckých předměstí v letech 1945–1989

4.1 Nová Ulice

Nová Ulice (obr. II) představuje jedno z rozlehlějších olomouckých předměstí. Zaujímá velkou část hraničící s historickým jádrem, které obklopuje z jeho severozápadní strany a její území pokračuje dále od města až k hranici obce Hněvotína. Sousedí tak s předměstími Lazce, Hejčín, Neředín, Slavonín a Povel.

Obr. II: Vyznačené katastrální území Nové Ulice na současném leteckém snímku Olomouce. Geoprohlížeč ČÚZK.

Dnešní katastrální území Nové Ulice zahrnovalo ve středověku pět osad vzniklých ve 14. století a tento prostor byl souhrnně nazýván Střední předměstí. Tato zástavba byla definitivně zničena při švédské okupaci za třicetileté války. V 17. století byla předměstí opět postupně obydlována, přičemž svá sídla zde začala stavět i měšťanská vrstva a aristokracie, v 18. století přibylo rovněž několik církevních objektů. S císařským rozhodnutím o přeměně města v pevnost byla celá lokalita Středního předměstí srovnána se zemí. Pro obyvatele zaniklých předměstí byla vytyčena dvě nová sídla, dostatečně vzdálená od fortifikačního pásu, na jejichž dvou rovnoběžných stavebních čárách postupně rostla zástavba předměstí s názvy Nová Střední Ulice (podél dnešní ulice I. P. Pavlova) a Nová Zelená Ulice (podél dnešní ulice Brněnská). Později se pro obě ustálil název Nová Ulice (Neugasse), byla osamostatněna od Olomouce a nakonec i administrativně sloučena. Později kolem poloviny 19. století se obyvatel Nové Ulice výstavba pevnosti dotkla opětovně vybudováním tří fortů na jejím území.⁴⁰ Zanedlouho byl nicméně pevnostní statut Olomouce zrušen. Již před jejím oficiálním zánikem Nová Ulice stále rostla (vznikala zde Úřední čtvrť) a postupně se propojovala s městem. Význam obce posílil především stavbou zemské nemocnice na jejím katastru v roce 1896, ale i zakládáním několika podniků (sladovna, pivovar, továrny). Stala se rovněž místem odpočinku Olomoučanů

⁴⁰ Fort Šibeniční vrch (třída Jiřího Pelikána, památkově chráněn od roku 2012), Fort Tabulový vrch (za nemocnicí, památkově chráněn od roku 1958) a Fort XIII Nová Ulice (za koncem ulice I. P. Pavlova, památkově chráněn od roku 1958).

(měšťanská střelnice, hospoda U Dřevěného zvonu, Rudolfova alej). K administrativnímu sloučení s Olomoucí došlo v roce 1919.

Výhodná poloha Nové Ulice k obytné funkci jí ve druhé polovině 20. století předurčovala k masivnímu bytovému zastavění, realizované nejprve v severní části novoulické oblasti (např. tzv. sídliště třetí pětiletky). Nejvýraznějším zásahem do její podoby byla výstavba sídliště F1 v letech 1967–1975 s hlavní osou ulice I. P. Pavlova a dominantou budovy vodojemu (obr. 3). V březnu roku 1969 byl zveřejněn snímek modelu projektovaného sídliště.⁴¹ O měsíc později byl vytištěn kritický příspěvek, který upozorňoval na nutnost neopomenutí kvalifikovaných připomínek architektů, sociologů a historiků.⁴² Terčem kritiky plánované výstavby bylo především určení některých objektů k demolici, které by „*již dnes, díky své architektuře a s ohledem na původní poslání, měly být považovány za památkově chráněné.*“ Autor textu pak jmenuje objekty, které by zasloužily pozornost a jejich zničení by bylo vhodné zvážit, např. „*tzv. zámeček (s parkem) na Čajkovského ulici a dům č. 66 (rovněž s parčíkem) na Mičurinově ulici. Oba objekty jsou typickým příkladem prostých příměstských šlechtických sídel (Sommerwohnung, Lusthaus) novoklasicistního období první poloviny min. století.*“ V obou případech nebylo dosaženo jejich zachování (obr. 4, 5 a 6),⁴³ stejně tak „*patrový secesní dům (též s parčíkem) od architekta Jaroslava Stockara z Bernkopfu na ulici I. P. Pavlova*“ byl zničen. Autor příspěvku se nevyjadřuje pouze k budoucím plánům na Nové Ulici. Upozorňuje na dříve zpustošená kamenická a sochařská díla v parcích a starý novoulický hřbitov či znehodnocení vily na Čajkovského ulici přístavbou „*stodoly*“ (kulturního sálu) (obr. 13).

Úvahu nad připravovanou podobou nové Nové Ulice, kde se od roku 1896 rozrůstal nemocniční areál, sdílel také J. Krejčí: „*Nemocnice potřebuje čisté a pokud možno klidné prostředí. A ejhle – novodobá urbanistika nepočítá s nemocnými lidmi a svírá nemocnici do kleští sídlištěm z jedné, rušnou dopravní tepnou a novou výstavbou z druhé strany. Za výškovými domy z této strany bude město ‚schované‘. [...] Ti, jimž Olomouc přirostla k srdci říkají, že se mělo stavět směrem ke Kopečku. [...] Svahy Kopečka by bylo možno architektonicky terasovitě zastavět, aniž by byla narušena dominanta chrámu.*“⁴⁴ Poutní bazilika Navštívení Panny Marie na

⁴¹ *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 25, 1. 3., s. 5.

⁴² Jsou tak jmenovány významné osobnosti na poli architektury, památkové péče, sociologie a historie Josef Kšíř (1892–1978), Zdeněk Hynek (1922–2006), Oldřich Záborský, Josef Ludvík Fischer (1894–1973), Robert Smetana (1904–1988) a Václav Nešpor (1883–1973). J. V. Musil, S trochou citu, *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 43, 12. 4., s. 3.

⁴³ J. V. Musil, Ještě douška k problematice přípravy staveniště obvodu F, *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 73, 21. 6., s. 4.

⁴⁴ J. Krejčí, Kdo má pravdu?, *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 51, 1. 5., s. 4.

Svatém Kopečku byla vybudována v duchu barokního urbanismu a její funkce dominanty v krajině představuje nedílnou součást olomoucké duchovní metropole. Nevhodně zvolená zástavba, jako výškové panelové budovy, by narušila hodnoty tohoto celku. Účelným prostředkem k řešení těchto témat mohla být veřejná diskuse, kterou autor příspěvku dle jeho slov postrádal.

Po neúspěšných snahách o přesvědčení přetvořit plány obvodu F1 a s ním souvisejících zásahů do památkově architektonického dědictví se kritický zájem obyvatel obrátil k otázce kácení sadů s několika sty ovocných vzácných dřevin, nerespektující navíc zásadu kácet pouze v období vegetačního klidu. „*Považujeme to za úplné popření všech zásad ochrany přírody, [...] zásad hygienických a estetických. Jde o plánovanou devastaci přírody.*“⁴⁵

K množícím se příspěvkům tohoto typu se 14. června 1969 vyjádřil vedoucí projektant plánovaného obvodu F1 Vít Adamec (1925–2015), zástupce Pozemních staveb Olomouc E. Schneider a zástupce investora Z. Mašek. „*Olomouc dnes nemá žádné alternativní plochy, připravené pro tak rozsáhlou výstavbu. [...] I původně projednaný postup výstavby musel být pro potíže s náhradními byty za asanace změněn tak, aby při zahájení stavby byly asanace co nejmenší. [...] S ovocnými stromy se počítá pouze na oplocených plochách zachovaných objektů. Vzhledem k plánovaným hodnotám nových investic, je nutno posoudit poměrně krátkou životnost, stálou péči, ochranu proti zajícům v zimě a malou pravděpodobnost hospodářského užitku. Proto je výhodnější biologickou funkci zajistit výsadbou okrasné zeleně, s rychlejším vzrůstem a dekorativnějším účinkem. [...] Podobným způsobem nakládá projekt se stavebními památkami. Jmenovitě se jedná o restaurování chráněných plastik, event. jejich přemístění na jiné místo v areálu staveniště.*“⁴⁶

V souvislosti s výstavbou sídliště F1 bylo také nutné přesunutí dopravy z již nedostačující ulice I. P. Pavlova do prostoru dnešní ulice Brněnské vybudováním nové čtyřproudové silnice, která tak rozšiřovala původní Mičurinovou ulici a vytlačila její zástavbu (obr. 10).

Výstavba nového sídliště F1 představovala ztráty jednotlivých objektů významných z hlediska uměleckohistorického dědictví, ale rovněž ztrátu celého souboru novoulické vsi, která disponovala historickými i uměleckými hodnotami jako celek. Ty části, které budování

⁴⁵ Bezcitné barbarství, *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 61, 24. 5., s. 2. – J. V. Musil, Ještě k „obvodu F“, *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 58, 17. 5., s. 3. – Antonín Dvořák, Neničme pomocníky člověka, *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 75, 26. 6., s. 2.

⁴⁶ Vít Adamec – E. Schneider – Z. Mašek, Stanoviska k výstavbě sídliště v obvodu F. V popředí zájmu, *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 70, 14. 6., s. 4.)

nezasáhlo, ovlivnila v panoramatických pohledech. A přestože bylo sídliště F1 umístěno v dostatečné vzdálenosti od historického jádra Olomouce, změnilo také celou tvář města právě s ohledem na jeho siluetu. Ve *Stráži lidu* se objevovali články, obhajující tuto situaci: „*Za nejpěknější města se považují zpravidla ta, která mají ve svých panoramatech nejvíce výrazných dominant. [...] Stavebních dominant má Olomouc mimořádně mnoho, proto je její panorama tak pěkné. [...] Tradičními výškovými stavebními dominantami Olomouce jsou věže dómského chrámu, věž olomoucké radnice a charakteristické věže Mořického chrámu. Moderními dominantami jsou výškové obytné domy nových sídlišť, mezi nimiž vyniká olomoucký vodojem [...] Pro současnou dobu je charakteristické, že se stávají výškovými dominantami v intravilánech měst místo dříve obvyklých atraktivních staveb církevních, stavby účelové.*“⁴⁷ O „progresivitě“ Olomouce je také popisem otištěné fotografie nového novoulického sídliště: „[...] *pro Olomouc nejsou dnes již typické jen gotické či barokní stavby, ale i nová sídliště, tvořící rámec starého historického jádra.*“⁴⁸

Fotografové *Stráže lidu* dokumentovali také vzniklé architektonické kontrasty. S popisem „*Život bývá často plný paradoxů*“ byla zveřejněna fotografie Ladislava Krpce, zachycující v popředí starou zástavbu na ulici I. P. Pavlova s věžovým domem s vodojemem v pozadí (obr. 12). Ve stejném duchu je zaznamenána Nová Ulice na fotografii z roku 1979 (obr. 11).

Přestože akce výstavby sídliště F1 na Nové Ulici s sebou nese mnoho ztrát na poli památkové péče v podobě řady kontroverzních případů demolic, je nezbytné neopomenout poměrně vysokou kvalitu provedení plánu architekta Víta Adamce z hlediska jeho urbanistického řešení, ale současně i architektonické realizace věžového domu s vodojemem od architekta Petra Braunera (*1936) z roku 1973. „*Zatím je těžké porovnat na miskách vah ztráty asanované starší zástavby s celkem sídliště, které ve své době poskytlo potřebné byty s nesrovnatelně vyšším komfortem pro půl druhého tisíce rodin.*“⁴⁹

Proměny Nové Ulice nicméně nelze spojovat pouze se obytným sídlištěm F1. V následujících podkapitolách jsou tak na některých případech tyto dílčí osudy představeny.⁵⁰

⁴⁷ -jd-, Stavební dominanty našeho okresního města, *Stráž lidu* LVI, 1976, č. 97, 19. 8., s. 4.

⁴⁸ *Stráž lidu* LIII, 1973, č. 92, 9. 8., s. 5.

⁴⁹ Martina Mertová, Olomouc – F1, in: Lucie Skřivánková – Rostislav Švácha – Eva Novotná et al. (edd.), *Paneláci 1. Padesát sídlišť v českých zemích*, Praha 2016, s. 294–299.

⁵⁰ Předměstí Nová Ulice je v oblasti množství památek (ať už kulturních památek či památek místního významu) velmi bohaté a jsou tak představeny pouze ty, kterých se dotýkaly proměny v letech 1945–1989.

4.1.1 Dochovaný fond památkově významných objektů v Nové Ulici

Jedním z mála dochovaných kubistických příkladů na Moravě je **vila Františky Lipčikové** (Brněnská č. p. 500 a č. p. 501) (obr. 14). Vznikla spojením a přestavbou dvou domů v letech 1918 a 1919. Autorem byl pražský architekt Rudolf Stockar (1886–1957). Na základním klasicizujícím rozvrhu uplatnil kubistický princip rozkladu hmoty.⁵¹ Hlavnímu průčelí dominuje předstoupený rizalit, který vrcholí trojúhelníkovým štítem. První etáž rizalitu je zdůrazněna nakoso vytočenými pilíři a hrotitě zaklenutými okny. Boční snížená křídla objektu mají prostěji pojatou fasádu. Stavbu obklopovala zahrada, kterou proměnil v park významný dendrolog Quido Riedl (1878–1946).

V souvislosti s plánovanou výstavbou objektu hrozila demolice: „*Proslýchá se, že mají být zbourána přízemní křídla obydlí. Před takovým zásahem je nutno varovat: byla by porušena původní kompozice, celek by ztratil horizontální vyváženost.*“⁵² Vila byla ještě v roce 1969 prohlášena za kulturní památku. Spoluvlastnický podíl na nemovitosti současně odkoupil investor stavby sídliště F1 Krajský investorský ústav (KIÚ) se snahou o rozdělení nemovitosti na dva rodinné domy a následné demolice.⁵³ Na tyto snahy opakovaně upozorňovala Olga Hrubanová, vlastnice druhé poloviny podílu nemovitosti. Po dalších několik měsíců následovala dlouhá řízení ve věci posuzování míry památkových hodnot objektu vily Františky Lipčikové prostřednictvím korespondence mezi oddělením památkové péče Ministerstva kultury Československé republiky (MK ČSR), Státním ústavem památkové péče a ochrany přírody (SÚPPPOP), KSSPPPOP, odborem kultury Okresního národního výboru v Olomouci (ONV Olomouc), OSSPPPOP, KIÚ a Olgou Hrubanovou. Vzhledem k jednoznačnému rozhodnutí MK ČSR o prohlášení domu za kulturní památku byl KIÚ nucen pro svůj záměr jeho asanace, zdůvodněné jinak nemožného vyřešení plánované křižovatky, požádat o upuštění od ochrany památky.⁵⁴ Žádosti nebylo vyhověno, nicméně v roce 1975 byla situace natolik naléhavá, že OSSPPPOP zadalo podniku Transfera Praha zpracování studie pro případný přesun objektu, který společně s vykoupením a využitím „*pro účely kulturní vybavenosti sídliště s funkcí adekvátní architektonické, výtvarné a kulturní hodnotě památky*“ doporučovalo

⁵¹ Pavel Zatloukal, Vila Františky Lipčikové, in: idem, *Slavné vily Olomouckého kraje*, Praha 2007, s. 62.

⁵² J. V. Musil, S trochou citu, *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 43, 12. 4., s. 3.

⁵³ Pozemky pod nemovitostí totiž nebyly po přestavbě v roce 1919 sloučeny. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, ev. list kulturní památky rejst. č. ÚSKP 22365/8-2607, dopis Olgy Hrubanové Odboru kultury ONV v Olomouci ze dne 18. 12. 1972.

⁵⁴ Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, ev. list kulturní památky rejst. č. ÚSKP 22365/8-2607, Žádost KIÚ ze dne 22. 2. 1976 o upuštění od ochrany památky, adresovaná MK Praha prostřednictvím odboru kultury ONV v Olomouci.

KSSPPOP.⁵⁵ Později byla vila skutečně předána do správy a užívání Okresní knihovně v Olomouci a transfer objektu nebyl realizován. Výstavbou rušné silniční komunikace však dosti utrpělo celkové vyznění památky a v jejím průběhu vzniklo několik závad, k jejichž odstranění byl investor vyzván odborem kultury ONV Olomouc.⁵⁶ Na výzvu patrně nebylo reagováno, neboť odstraněné původní oplocení a předzahrádka nebyly obnoveny, stejně jako poškozené sochařské prvky v parku (obr. 15 a 16).

Poblíž se nachází **vila Hanse a Else Stratilových** (Čajkovského č. p. 591) (obr. 13) z roku 1933, kterou vyprojektoval sám olomoucký architekt Hans Stratil (1900–1981) jako neoklasicistní dvouvílu pro svou rodinu a bratra. Dům je koncipován ve funkcionalistickém duchu, s výrazně členěným průčelím spočívajícím v kontrastu horizontál a vertikál a akcentovaným středovým sloupovým portikem a terasami na obou stranách. Zahrada původně navazovala na park vily Františky Lipčíkové. Mezi lety 1948–1989 sloužila vila potřebám občanské vybavenosti, v zahradě byl přistavěn a s vilou chodbou propojen kulturní sál.⁵⁷ Objekt je kulturní památkou od roku 1991.

Z původní zástavby novoulické tepny – ulice I. P. Pavlova – byl zachován barokní **kostel Panny Marie Pomocné** (obr. 17), postavený mezi lety 1774–1780. Autorem novoulického svatostánku je Václav Beda. Zasvěcení je shodné se zbouraným kostelem původně umístěným ve starém předměstí blíže u hradeb. Obyvatelé zničené čtvrti se do nového předměstí stěhovali společně s několika uměleckými díly. Kromě například olejomalby na plechu se zobrazením sv. Jana Nepomuckého, jejímž autorem je olomoucký barokní malíř Jan Kryštof Handke (1694–1774), šlo také o sochy Zmrtvýchvstalého Krista a sv. Jana Nepomuckého lemující dnes schodiště k novoulickému kostelu (obr. 19 a 20). První byla ve čtyřicátých letech 18. století vyhotovena olomouckým sochařem Ondřejem Zahnerem (1709–1752), u druhé sochy z roku 1715 je autorství neznámé. Přestože je kostel ve srovnání s některými olomouckými sakrálními stavbami menších rozměrů, v měřítku malé obce s převážně jednopatrovou zástavbou představoval místní dominantu, a to jak fyzickou, tak i duchovní či kulturní. Zvýrazněním hlavní tepny této oblasti ulice I. P. Pavlova pomocí jejího ohraničení komplexy dlouhých deskových bytových domů lze tak nyní objekt kostela až přehlédnout.

⁵⁵ Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, ev. list kulturní památky rejst. č. ÚSKP 22365/8-2607, vyjádření k návrhu upuštění od památkové ochrany ze dne 3. 6. 1976, č. KSP/1735/76/Jký/Ši.

⁵⁶ Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, ev. list kulturní památky rejst. č. ÚSKP 22365/8-2607, dopis odboru kultury ONV v Olomouci KIÚ ze dne 20. 10. 1982, zn. kult. 1393/82 Bí.

⁵⁷ Jakub Potůček, Vila Hanse a Else Stratilových, in: Pavel Zatloukal (ed.), *Slavné vily Olomouckého kraje*, Praha 2007, s. 117–118.

Pozůstatkem novoulických sadů a zahrad je **zahradní altán v areálu FN** (obr. 21) na konci ulice I. P. Pavlova. Objekt byl součástí zahrady, patřící k již neexistující vile č. p. 62 nakladatele Romualda Prombergera (1856–1932).⁵⁸ „V souvislosti s novou výstavbou, která bude realizována fakultní nemocnicí v místě demolované obytné vilky č. 7, dochází k určitému znehodnocení prostředí této kulturní památky, která zde dostává zcela jiná měřítká. I přes uvedené negativní zásahy, které jsou zde prováděny, je snahou památkových orgánů chráněnou stavbu zachovat a rekonstruovat včetně minimální parkové úpravy. Nesnadný úkol tak čeká správce této kulturní památky, kterým je FN.“⁵⁹ Hexagonální dvoupodlažní empírová architektura s balkonem pochází z první čtvrtiny 19. století. Naději v roce 1960 představovalo druhotné využití pro mateřskou školu, v roce 1982 však altán přišel o zahradu stavbou čtyřproudové silnice a v roce 1989 i obytnou vilu a objekt (až do dnešních dní) výrazně chátrá.⁶⁰ Objekt je kulturní památkou.⁶¹

V areálu FN, poblíž zahradního altánu, je dochován také **kamenný kříž** (obr. 22) z roku 1824, připomínající dříve důležitý zdroj pitné vody tzv. Křížový pramen, blízko nějž stála kaple Povýšení sv. Kříže.⁶² Ke Křížovému prameni vedla od města křížová cesta s tematickými barokními sochami, které v roce 1904 byly umístěny při severní zdi kostela sv. Michala v Olomouci. Kříž byl nepatrně přemístěn v šedesátých letech 20. století.⁶³ Objekt byl na základě těchto historických hodnot prohlášen za kulturní památku v roce 2014.⁶⁴

O něco dál, rovněž v areálu FN za ohradní zdi oddělující areál od čtyřproudové vozovky, se nachází tzv. **Společenský pramen** (obr. 23),⁶⁵ k němuž byl v roce 1887 vypracován projekt vodovodu až do pevnostních hradeb. Uskutečnila se nakonec pouze úprava výtoku pramene ve formě portálu s pilastry po stranách nesoucí vlys a atiku. Autorem tohoto drobného, dříve krajínovorného, prvku je Carl Illichmann (1831–1915).⁶⁶

⁵⁸ Olomouc – zahradní altán („Altánek“ ve FNOL), *Turistika.cz*, <https://www.turistika.cz/mista/olomouc-zahradni-altan-altanek-ve-fnol/detail>, vyhledáno dne 3. 2. 2024.

⁵⁹ -eš-, Péče o památky v okrese, *Stráž lidu* LXIX, 1989, č. 76, 1. 7., s. 4.

⁶⁰ V roce 1993 proběhla obnova. Vilém Švec, *Pasport objektu. Empírový zahradní Altán v areálu FN*, Olomouc 2020, https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=1440357, vyhledáno dne 3. 2. 2024.

⁶¹ Vlastník nemovitosti (FN) požádal v roce 1994 o zrušení jejího prohlášení za kulturní památku, žádosti na základě stanovisek vyhověno nebylo. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, ev. list kulturní památky rejst. č. ÚSKP 2256/94, oznámení MK ČR ze dne 29. 6. 1994.

⁶² V některé literatuře se uvádí také kostel sv. Kříže.

⁶³ Do roku 1966 byl osazen ve zděném oplocení a následně přemístěn na pozemek za oplocením. Josef Kšíř, Zásobování města Olomouce pitnou vodou do roku 1890, *Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci*, 1969, č. 143, s. 27.

⁶⁴ Evidenční list kulturní památky, krucifix, č. ÚSKP 105380, rej. č. 105380.

⁶⁵ Objekt především v průběhu poslední čtvrtiny 20. a počátkem 21. století chátral. Jeho okolí bylo zastavěno budovami nemocnice. V roce 2018 byl z iniciativy Viléma Švece obnoven.

⁶⁶ Viz Kšíř (pozn. 63), s. 25.

V roce 1978 byla transferována 150 metrů od svého původního umístění **socha Panny Marie Immaculaty** (obr. 24 a 25) z roku 1776. O tři roky dříve byla provedena poznámka v evidenčním listu kulturní památky: „*stav dobrý, pohledově narušen moderní výstavbou. Výhledově přemístit na vhodnější místo, případně oddělit zelení.*“⁶⁷ Kvalitně zpracovaná a původně polychromovaná barokní socha je dodnes umístěna na pozemku před panelovým domem při čtyřproudové silnici (ulice Brněnská).

Podobně tomu bylo v roce 1988 v případě **sloupu se sochou Panny Marie** (obr. 18): „*Na stávajícím místě, kde je velký provoz, socha značně trpí. Bude proto přenesena na klidnější místo a zdobit přístupové schodiště nedalekého kostela.*“⁶⁸ Sochařská práce z první poloviny 19. století původně stála u starého vodojemu. Objekt je kulturní památkou.

V souvislosti s výstavbou sídliště v obvodu F1 byl zbourán dům v ulici I. P. Pavlova č. p. 93, jehož součástí byl **renesanční epitař** (obr. 26) z první poloviny 16. století. Reliéfní práce byla přemístěna do olomouckého kostela Neposkvrněného početí Panny Marie. Na vhodnost zachování mj. této památky, která s vysokou pravděpodobností v době svého vzniku byla určena a patřila k jiné nemovitosti než domu v ulici I. P. Pavlova, upozornil J. V. Musil 12. dubna 1969.⁶⁹

Pozornost se v posledních letech komunistického režimu obracela také do té doby dostatečně nedoceněné a neudržované moderní architektury z 20. století. Jako příklad vzorného přístupu k tomuto typu památek, díky kterému si zachovává svůj původní vzhled a výraz, uvádí autor ze *Stráže lidu* vilu Stanislava Nakládala (obr. 27) v Polívkově ulici z roku 1936, jejíž autorem je architekt Lubomír Šlapeta (1908–1983). Dům je pro svou jednoduchou kubickou formu s plochou střechou typickou ukázkou meziválečné přísně funkcionalistické architektury tzv. bílých vil a je zapsána jako kulturní památka. „*Řada stejně hodnotných, stavebně zajímavých a vysoce funkčních objektů moderní architektury postavených v Olomouci předními architekty, však chátrá. Měli bychom si zavčas uvědomit, že tak přicházíme o doklady této etapy vývoje architektury.*“⁷⁰

Budování nových bytů probíhalo v určitých případech na úkor chátrání stávajícího bytového fondu. O naléhavé opravy tak žádali obyvatelé secesního bytového domu v Mozartově ulici

⁶⁷ Evidenční list nemovité kulturní památky, socha P. Marie Immaculaty, č. ÚSKP 33234/8-1754, poř. č. 1754.

⁶⁸ Péče o památky v okrese, *Stráž lidu* LXVIII, 1988, č. 73, 25. 6., s. 4.

⁶⁹ J. V. Musil, S trochou citu, *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 43, 12. 4., s. 3.

⁷⁰ -eš-, Péče o památky v okrese, *Stráž lidu* LXVIII, 1988, č. 32, 19. 3., s. 4.

(Mozartova č. p. 238).⁷¹ Jejich žádostem bylo vyhověno v podobě výměny původního tradičního typu tříkřídlých oken na moderní dvoukřídlé. „*Spletli si mne, secesní dům, snad s panelákem? [...] A co až dostanu novou fasádu a všechny mé ozdoby zazáří v celé kráse? [...] Nebudu v lidech probouzet cit pro soulad, pro krásu, pro umění.*“⁷²

4.1.2 Příklady památkových ztrát v Nové Ulici

Nová Ulice výstavbou čtyřproudových komunikací a jejich mimoúrovňového křížení přišla o zajímavý urbanistický prvek v místě protínání dnešní ulice Wolkerova a Polská, kde se stýká území Nové Ulice a Povelu. Před rokem 1930 byl tento prostor přeměněn do podoby moderního náměstí, nazývaného **Ječmínkovo náměstí** (obr. 28 a 29), ve tvaru rovnoramenného trojúhelníka s činžovními domy i rodinnými domy po jeho obvodu, jehož střed později tvořily dvě plochy okrasné zeleně.⁷³ V těchto místech byla současně v roce 1981 přeložena tramvajová trať z ulice I. P. Pavlova na ulici Brněnská.

O něco blíže historickému jádru Olomouce stál do roku 1946 **dům U Dřevěného zvonu** (obr. 30), v němž dříve sídlil hostinec, podle kterého byl také pojmenován, po josefínských reformách naproti této budově zřízený, hřbitov.⁷⁴ Dům byl označen domovním znamením ve formě makety zvonu z lipového dřeva, které bylo po přestavbě v roce 1906 umístěno na fasádu obnoveného hostince s patrovou nástavbou.⁷⁵ Původně se jednalo o přízemní objekt krytý šindelovou střechou s vystupujícím rizalitem se střechou v podobě zvoničky, v níž bylo domovní znamení zavěšeno.⁷⁶

V řádové zástavbě ulice I. P. Pavlova byl situován dům se zájezdním hostincem zvaný **U Černého orla** (obr. 31). Jeho široké průčelí bylo akcentováno rizalitem završeným trojúhelníkovým tympanonem s reliéfem orla stojícího na kouli. Význam stavby však než v architektonické hodnotě spočíval v jeho hodnotě historické. V roce 1805 se zde měli sejít car Alexandr I. a císař František I. před jednou z nejslavnějších bitev na našem území, bitvou u

⁷¹ Kritickou kamerou, *Stráž lidu* LXVII, 1987, č. 23, 26. 2., s. 5.

⁷² Kritickou kamerou, *Stráž lidu* LXIX, 1989, č. 62, 30.5., s. 5.

⁷³ Švec, *Nová Ulice* (pozn. 8), s. 18–19.

⁷⁴ Hřbitov byl zrušen začátkem 20. století a nahradil jej nový civilní hřbitov v Neředíně, vysvěcený v roce 1901.

⁷⁵ Radim Himmler, Olomoucká domovní znamení ve sbírkách Vlastivědného muzea v Olomouci, in: *Olomoucká domovní znamení. Sborník příspěvků ze symposia*, Olomouc 2005, s. 39.

⁷⁶ Vladimír Spáčil, *Olomoucká domovní znamení*, Olomouc 1999, s. 133.

Slavkova. Dům byl demolován v roce 1969, aby ustoupil sídlišti F1. Domovní znamení bylo vlivem mrazů zničeno ještě o rok dříve.⁷⁷

Památky, které v rámci plánované výstavby obvodu F1 zachovat nelze, požadoval J. V. Musil alespoň řádně dokumentovat.⁷⁸ Na základě fotografické dokumentace provedené památkovými orgány tak lze identifikovat například dům s označením **Mičurinoва č. 66** (č. p. 493) (obr. 5 a 6), stojící původně v místech dnešní Brněnské ulice. J. V. Musil jej charakterizuje jako typický příklad prostého příměstského šlechtického sídla novoklasicistního období první poloviny 19. století a zdůrazňuje jeho kulturní hodnotu odůvodňující jeho zachování.⁷⁹ Byla zřejmě podána stížnost vlastníka nemovitosti, došlo však nakonec z neznámých důvodů k „dobrovolnému odprodeji nemovitosti v důsledku změny charakteru domu (rodinný), a tedy i změny jeho hodnoty“ a nakonec i k jeho demolicí.⁸⁰

Z Hněvotínské ulice zmizela v šedesátých letech 20. století zřejmě v souvislosti s výstavbou tzv. sídliště třetí pětiletky **vila s ateliérem malířky Marty Rožánkové-Drábkové** (obr. 37) z roku 1927 od architekta Huberta Austa (1891–1955).

Dnes již pouze fragmenty **budovy měšťanské střelnice** (obr. 32 a 34) se nacházejí na hranici území Nové Ulice. Stavba vznikla v roce 1838 podle plánů Antona Archeho (1793–1851), který ji navrhnul jako přízemní budovu na obdélném půdorysu s vystupujícím tamburem centrálního prostoru kruhového půdorysu, jenž byl osvětlen termálními okny a zastřešen nízkou kupolí. U vstupu do střelnice stála socha Austrie (obr. 33) od Ernsta Melnitzkeho, vztyčená v roce 1876 na oslavu narozenin korunního prince Rudolfa Habsburského-Lotrinského (1858–1889) a v roce 1946 z politických důvodů odstraněná.⁸¹ Areál měšťanské střelnice s parkem a restaurací byl místem odpočinku, slavností i velkých průmyslových výstav. V roce 1961 byly projekčním střediskem Vítkovických staveb Ostrava, jejichž návrh odsouhlasil majitel budovy Krajská správa tělovýchovných zařízení i MěstNV, provedeny necitlivé úpravy budovy střelnice, stejně jako v dalších letech novým majitelem SK Slavoj Zora, jenž údajně uvažoval i o demolicí

⁷⁷ -b-, Zmizelá Olomouc. Hostinec U Černého orla na Nové Ulici, *Stráž lidu* LXII, 1982, č. 114, 25. 9., s. 4.

⁷⁸ J. V. Musil, Ještě douška k problematice přípravy staveniště obvodu F, *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 73, 21. 6., s. 4.

⁷⁹ J. V. Musil, S trochou citu, *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 43, 12. 4., s. 3. – J. V. Musil, Ještě douška k problematice přípravy staveniště obvodu F, *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 73, 21. 6., s. 4.

⁸⁰ Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, ev. list kulturní památky rejst. č. ÚSKP 22365/8-2607, dopis odboru kultury ONV v Olomouci MK, oddělení péče o památky ze dne 28. 10. 1970, č. kult. 1163/1970 – Bí.

⁸¹ Milan Tichák, Olomoucká připomínání a zapominání. Z časů starého mocnářství, *Hanácké noviny* VI, 1996, č. 146, 7. 12., s. 12.

objektu.⁸² Proto bylo v roce 1963 usilováno o zapsání do státního seznamu památek, což však nebylo prosazeno.⁸³ V poslední čtvrtině 20. století objekt postupně chátral a ku prospěchu mu nebyly ani komunikační úpravy sousedních ulic, které zapříčinily terénní poddimenzování a postupné provlhnání konstrukcí.⁸⁴ V osmdesátých letech byly zřejmě plánovány úpravy okolních sadových ploch a druhotné kulturní využití této empírové památky.⁸⁵ K tomu nedošlo, nicméně v roce 1991 se dočkala prohlášení památkou. V dalších letech se střelnice nacházela v havarijním stavu, po jehož nápravě opakovaně volala Slavomíra Kašpárková.⁸⁶ Jako dostatečné se neprokázalo ani vyhlášení ochranného pásma v okolí památky v roce 1996 a osudným se objektu stal rok 1998, kdy za neznámých okolností vyhořel.⁸⁷

⁸² Pavel Zatloukal, Budova měšťanské střelnice v Olomouci, in: *Okresní archiv v Olomouci 1981*, Olomouc 1982, s. 42.

⁸³ Evidenční list nemovité kulturní památky, bývalá měšťanská střelnice, č. ÚSKP 36991/8-3158, poř. č. 3158.

⁸⁴ Slavomíra Kašpárková, Ke stavebně-historickému průzkumu bývalé měšťanské střelnice v Olomouci, in: *Památkový ústav v Olomouci. Výroční zpráva 1993*, Olomouc 1994, s. 110.

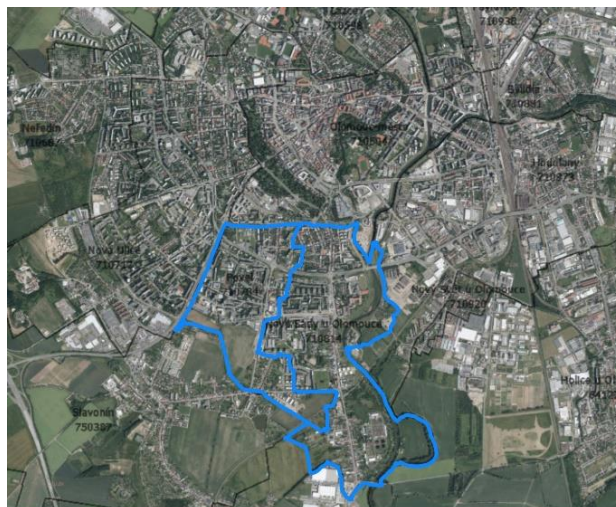
⁸⁵ -b-, Zmizelá Olomouc. V rotundě měšťanské střelnice, *Stráž lidu* LXIII, 1983, č. 33, 19. 3., 4.

⁸⁶ Dle jejich slov bylo v této době „možné a reálné objekt zachovat v původní hmotě a v určité míře i původním materiálu a podle obsáhlého souboru ikonografie rekonstruovat celkový exteriér včetně jednotlivých architektonických detailů.“ Slavomíra Kašpárková, Bývalá měšťanská střelnice v Olomouci, *Průzkumy památek* 6, 1999, s. 85.

⁸⁷ Ochranné pásmo kolem zaniklé měšťanské střelnice je platné do dnešních dnů.

4.2 Povel a Nové Sady

Předměstí Povel a Nové Sady (obr. III) jsou situovány jižně od historického centra a dnes je hranice mezi nimi, vzhledem ke stavebnímu propojení ve 20. století, téměř nerozpoznatelná. Povel sousedí na západní straně s Novou Ulicí a jižní straně se Slavonínem; Nové Sady obklopují dále předměstí Hodolany, Holice, Nemilany a částečně také Slavonín.

Obr. III: Vyznačené katastrální území Povelu a Nových Sadů na současném leteckém snímku Olomouce. Geoprohlížeč ČÚZK.

V minulosti bylo skutečnou katastrální hranicí mezi Povelem a Novými Sady zaniklé koryto Povelky, rameno řeky

Moravy.⁸⁸ Oblast Povelu dříve zahrnovala dvě osady: Německý Povel, který byl situován těsně za hradbami Olomouce a patřil městu Olomouci, a s ním stavebně spojený Český Povel, pokračující dále na jih a patřící olomoucké kapitule.

Kvůli své malé vzdálenosti od Olomouce ani vsi Německý Povel, Český Povel a Nové Sady neminulo jejich zboření v padesátých letech 18. století, aby uvolnily místo olomoucké pevnosti.⁸⁹ Zatímco obyvatelé Nových Sadů a Českého Povelu osídlili oblast jižněji, tedy vzdáleněji od města, obyvatelé Německého Povelu se přestěhovali do právě vznikajících předměstí Zelená a Nová Střední Ulice, jejichž obyvatelstvo čelilo stejnému osudu. Německý Povel tak již nebyl obnoven. Novou zástavbu obou předměstí (Nové Sady a nyní už jen Povel) s jednopodlažní řádovou zástavbou vytyčenou vždy dvěma rovnoběžnými stavebními čarami, v případě Nových Sadů podél pravého břehu řeky Moravy a v případě Povelu s osou Teichmannovy ulice, zřejmě vzhledem k jejich uspořádání projektovala fortifikační kancelář.⁹⁰ Okapově orientované domy a jejich dispozice zpravidla respektovaly hanácké regionální

⁸⁸ Povelka tekla původně zřejmě od Neředína dnešním historickým jádrem Olomouce a pokračovala po hranicích katastrů zmíněných osad, kde se vlévala do hlavního ramena Moravy. Koncem 13. století byla svedena do nově vykopaného Mlýnského náhonu. Zemánek, *Olomouc – Povel* (pozn. 5), s. 2.

⁸⁹ Jedinou nedemolovanou stavbou byl Nový Mlýn, který po svém opětovném obnovení v roce 1763 zanikl až v šedesátých letech 20. století po úpravách olomouckých vodních toků. Schulz, *Nové Sady a Povel* (pozn. 7), s. 21.

⁹⁰ *Ibidem*, s. 26.

formy.⁹¹ Povelu byla vyprojektována náves v podobě nepravidelného čtyřúhelníku, při které postupně vznikla zástavba hanáckých gruntů a jejíž ohnisko tvořila kaple Neposkvrněného početí Panny Marie. Naproti tomu sídlo Nových Sadů mělo pravděpodobně pouze ulicové schéma, doplněné však o vlastní kostel sv. Filipa a Jakuba.

Po zrušení pevnosti bylo postupně, stejně jako v případě Nové Ulice, zastavováno území mezi Olomoucí a předměstími obytnými čtvrtěmi. Sitteho regulační plán, přestože Nové Sady a Povel byly v této době samostatnými obcemi, počítal s jejich připojením, ke kterému administrativně došlo v roce 1919.

Mladší severní část těchto předměstí, označována jako Horní Povel a Horní Novosadská, tedy začala zaplňovat zástavba maloměstského charakteru. Starší části původního venkovského rázu byly označovány jako Dolní Povel a Dolní Novosadská. V padesátých letech 20. století se stavební rozvoj téměř zastavil. Především v případě Povelu šlo o klidné bydlení v rodinných domech na periférii města ve společenství rozlehlých, zejména užitkových, zahrad s absencí průmyslu.⁹² Zatímco v průběhu šedesátých a sedmdesátých let v jiných olomouckých předměstí „*probíhala velmi bouřlivá panelová výstavba, stavební vývoj na Povelu,*“ ale i v Nových Sadech, „*byl prozatím charakterizován nebývalým klidem. Ovšem klidem před bouří.*“⁹³

Ani těmto městským částem se nakonec ale nevyhnula fatální transformace, realizovaná v osmdesátých letech 20. století, která nejen že změnila výraz těchto celků vstupem výškových panelových objektů, ale vytlačila tak téměř zcela jejich zástavbu vznikající od 18. století (obr. 38). Jako dramatické se pak mohou jevit především okolnosti nově vznikající výstavby spojené s významnými a zpočátku vlastně náhodnými archeologickými nálezy.

Již v sedmdesátých letech byly zahájeny práce na čtyřproudové komunikaci v ose Velkomoravské ulice s plánovaným mimoúrovňovým křížením v prostoru Ječmínkova náměstí, které předpokládalo demolici velké části jeho přiléhající zástavby, pokračující dále na území Povelu a Nových Sadů. Souběžně s tím vznikala rovněž projekt na rozsáhlou výstavbu komplexu sídlišť a postupně se přikračovalo k odstraňování povelských a později i novosadských ulic s rodinnými domy a jejich nahrazení panelovými bloky. V případě Dolního Povelu, který i

⁹¹ Švec, *Olomouc – Povel* (pozn. 8), s. 19.

⁹² Nové Sady se v začátku sedmdesátých let potýkaly se znečištěním ovzduší nad přípustnou mírou. -ku-, O znečišťování ovzduší, *Stráž lidu* LII, 1972, č. 73, 24. 6., s. 3.

⁹³ Švec, *Olomouc – Povel* (pozn. 8), s. 43.

v této době žil stále poklidným venkovským životem, byla ušetřena pouze kaple Neposkvrněného početí Panny Marie s jejím nejbližším okolím.

Stráž lidu v této době otiskovala především fotografie budovaných sídlišť. Snímek dokumentující vzniklý kontrast mezi starým a novým Povelem byl uveřejněn v roce 1979 (obr. 59).⁹⁴ V článku z roku 1987 autor čtenáře informuje o urbanistickém řešení nového povelského sídliště: „Základním urbanistickým předpokladem řešení tohoto obytného souboru bylo zachování stávající vysoké zeleně kolem kapličky v ulici Teichmannově a [...] propojení nízkopodlažní zástavbou občanského vybavení [...] Vlastní část obytných bloků je nepříznivě ovlivněna přísnou objektovou typizací, tj. nutností použití neměnných panelových sekcí obytných bloků, které jsou fádní, šedivé bez možností hmotového členění a barevného řešení fasád. Dalším nepříznivým činitelem při realizaci tohoto sídliště jsou státní normy docílené hustotou zástavby stanovené ČK VTIR Praha, které jsou nepodkročitelné a vedou k přiblížení jednotlivých obytných bloků až na minimální vzdálenosti stanovené hygienickými předpisy.“⁹⁵ V tisku se ale objevovala především kritika stavu komunikací a dlouhodobé rozestavěnosti těchto sídlišť.⁹⁶

4.2.1 Dochovaný fond památkově významných objektů v Povelu a v Nových Sadech

Vrcholně barokní kaple Neposkvrněného početí Panny Marie (obr. 39, 40 a 41) byla postavená v roce 1773 po nutném přesunu povelských obyvatel kvůli výstavbě pevnosti a situována do středu navržené návsi. Jejím autorem byl místní stavitelský mistr František Morbitzer. Přestože se jedná o poměrně drobnou architekturu, tvořila výraznou pohledovou dominantu Teichmannovy ulice, ale současně i výškovou, protože převyšovala střechy všech povelských domů.⁹⁷ Kaple má obdélný půdorys s půlkruhovým závěrem, ke kterému je připojena sakristie na obdélném půdorysu. Na hřebeni sedlové střechy je umístěna polygonální zvonička s lucernou a makovicí. Hlavní průčelí má konvexně prohnutá nároží a tvoří je pilastry, které prorůstají do profilované hlavní římsy nesoucí pilastry s vázami a atiku s volutovým

⁹⁴ *Stráž lidu* LIX, 1979, č. 104, 11. 9., s. 5.

⁹⁵ Nad urbanistickým řešením nového povelského sídliště. Bude jedno z nejlépe vybavených?, *Stráž lidu* LXVII, 1987, č. 87, 30. 7., s. 2.

⁹⁶ *Stráž lidu* LVI, 1976, č. 25, 2. 3., s. 6. – *Stráž lidu* LXI, 1981, č. 120, 10. 10., s. 5. – *Stráž lidu* LXV, 1985, č. 32, 16. 3., s. 5.

⁹⁷ Švec, *Olomouc – Povel* (pozn. 8), s. 21.

štítem na vrcholu. Ten je zdoben kasulovým výklenkem. K apsidě kaple byla postavena kamenná **socha Boha Otce** (obr. 43) z roku 1751 a kamenný kříž.⁹⁸ Socha Boha Otce je umístěna na hranolovém soklu a podstavci a znázorňuje trůnící mužskou postavu s plnovousem v oblacích. Objekt kaple byl včetně sochy prohlášen za kulturní památku v roce 1962.

V roce 1984, kdy už se postupně vyprazdňovaly domy původních obyvatel určené k demolici, byly ke kapli z ulice Střední Novosadská přemístěny **sochy sv. Judy Tadeáše** (obr. 44 a 47) a **sv. Jana Nepomuckého** (obr. 45) z roku 1728, které zřejmě vznikly ve stejné olomoucké barokní dílně. Sochy na svém původním umístění v Nových Sadech zrovna překážely rostoucí silniční dopravě.⁹⁹ „Přírodní lapidárium“ v roce 1986 rozšířila **socha sv. Šebestiána** (obr. 46 a 48) z roku 1720, která původně stála v místech dnešní Schweitzerovy ulice, v blízkosti společného hrobu obětí morové epidemie v roce 1715, kde začínalo území povelské obce. Všechny přemístěné barokní sochy, doplňující povelskou kapli, byly ještě před jejich transferem zapsány na seznam kulturních památek.

V roce 1987 byly zahájeny demoliční práce původního Povelu. V červenci téhož roku byl investor (KIÚ) upozorňován na nedostatečné zabezpečení před devastací kulturní památky, které bylo podmínkou vydaného stavebního povolení.¹⁰⁰ Ve *Stráži lidu* byl zveřejněn dopis jednoho z obyvatel: „*Náš socialistický stát vynakládá stamiliónové částky na záchranu kulturních památek. Proto nás, povelské občany zamrzelo, že při odstraňován starých budov, které ustupují nové zástavbě, byla značně poškozena povelská kaple obklopena i chráněnými dřevinami značné ceny. Ačkoli je oplocena, přece neušla poškození v podobě vytloukání oken či rozbíjení střechy. [...] Podobně tak bylo učiněno na staré škole.*“¹⁰¹ KIÚ prostranství i se stromy oplotil vysokou ohradou a byly zatlučeny dveře (obr. 42). To však dalšímu poškozování zřejmě nebránilo. Také následující rok bylo upozorňováno na stav, který „*lze hodnotit z hlediska správy národního majetku jako opomenutí povinné péče*“, a tím stále se zvyšující náklady investora na následnou údržbu a rekonstrukci.¹⁰²

⁹⁸ Povelská obec sochu Boha Otce získala darem po zrušení kláštera na Hradisku v roce 1784. Z kříže se zachoval pouze podstavec.

⁹⁹ Švec, *Olomouc – Povel* (pozn. 8), s. 51.

¹⁰⁰ Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, ev. list kulturní památky rejst. č. ÚSKP 15067/8-1758, dopis odboru kultury ONV v Olomouci KIÚ ze dne 23. 7. 1987, označeno kult. 1068/87/Tšř.

¹⁰¹ -dm, Z dopisů čtenářů. Rodiče, veřejnost a výchova dětí, *Stráž lidu* LXVII, 1987, č. 127, 31. 10., s. 5.

¹⁰² Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, Nové Sady, dopis odboru kultury ONV Olomouc odboru školství a kultury MNV Olomouc ze dne 26. 2. 1988. – Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, Nové Sady, dopis odboru školství a kultury MNV Olomouc odboru kultury ONV Olomouc ze dne 23. 3. 1988.

Objekt realizací sídliště prošel razantní proměnou. Netvoří již ani výškovou ani pohledovou dominantu z ulice. Bezprostřední okolí kaple bylo upraveno do parkové podoby, nicméně byl jí odcizen historický a urbanistický kontext a obklopením nové výškové jednolitě zástavby značně utrpěly její památkové i umělecké hodnoty.

V Nových Sadech si v 18. století vybudovali o něco větší svatostánek. Pozdně barokní **kostel sv. Filipa a Jakuba** (obr. 49) byl vysvěcen v roce 1775. Jaroslav Horák autorství projektu připisuje Václavu Bedovi, jenž projektoval také novoulický kostel.¹⁰³ Dispozice je tvořena jednolodím s bočními kaplemi. Průčelí byla zhotovena skromně, bez výraznějšího členění.¹⁰⁴ Do jeho interiéru byl umístěn mobiliář z jiných olomouckých kostelů. Nejvýznamnější z těchto památek byla gotická desková malba, část oltářního polyptychu vzniklého zřejmě před polovinou 15. století, znázorňující Ukřižování Krista, dnes známá jako Novosadské Ukřižování.¹⁰⁵ Venkovní prostor doplňuje sousoší s námětem ukřižování s Pannou Marií a Janem Křtitelem z roku 1834, které se kvůli rozšiřování vozovky v roce 1973 muselo přesunout blíže ke kostelu za oplocení.¹⁰⁶ Při kostelu se nachází také hřbitov, jehož součástí je hrobka manželů Brdčkových, neorománská stavba z let 1903–1904 se statusem kulturní památky od roku 2013.

Socha Panny Marie Immaculaty v Nových Sadech (obr. 50 a 51), stejně jako sochy dnes již doplňující povelskou kapli, představuje prvek dlouhé ulice tvořící Nové Sady. Na rozdíl od přemístěných soch však stejnému osudu díky dostatečnému prostoru pro rozšíření vozovky ušla. Nachází se u železničního přejezdu, na pomyslné hranici Střední Novosadské a Dolní Novosadské ulice. Je datována rokem 1758 a znázorňuje Pannu Marii s Ježíškem stojící na zeměkouli ovinuté hadem na profilovaném soklu. Pro své vysoce kvalitní zpracování je od roku 1964 kulturní památkou.

O něco méně kvalitní, ale o to autentičtější, je polychromovaná **socha Piety v drobné výklenkové kapli** (obr. 52) ve zdi, která dnes slouží jako oplocení při rodinném domu v ulici

¹⁰³ Jaroslav Horák, *Kostel sv. Filipa a Jakuba v Olomouci Nových Sadech a kaple Neposkvrněného Početí Panny Marie v Olomouci Povelu*, Olomouc 2014, s. 5.

¹⁰⁴ Pro nedostatek financí bylo nutné provést úpravy původního plánu, spočívající právě v prostším zdobení fasády.

¹⁰⁵ Ta byla kostelu věnována z olomouckého kostela sv. Mořice v roce 1784. Teprve v roce 1935 byla deska objevena historikem umění Albertem Kutalem (1904–1976) a následně odkoupena Národní galerií v Praze. Další přemístěný mobiliář pocházel např. z olomouckého zrušeného kostela sv. Blažeje.

¹⁰⁶ Kříž vznikl na náklady rodačky z Nových Sadů Susanny Sagelmayer.

U kapličky. Jde o naivní lidovou práci z 18. století. O něco dál ve stejné ulici stojí v zahradě rodinného domu polní kaple (obr. 53) z roku 1772.

4.2.2 Příklady památkových ztrát v Povelu a v Nových Sadech

Již zde byla vícekrát zmíněna situace v místech tzv. Ječmínkova náměstí, zaniklého výstavbou vozovek a jejich křížení. Představovalo styk předměstí Nové Ulice a Povelu. Na území Povelu zde byl v roce 1875 postaven víceúčelový **dům č. p. 66** (obr. 54) s přiléhající rozsáhlou zahradou. Představoval první stavbu, která po zatím neoficiálním zrušení olomoucké pevnosti nevznikla v kompaktní zástavbě povelské „vesnice“. Dům byl postaven za účelem podnikání v oblasti zajišťování stravování pro nedalekou nemocnici. Později byl doplněn o obytný dům s pavlačí vyzdobenou dekorativními malbami. Zahrada byla upravena v souladu s novoulickými okrasnými sady a zahradami. Areál byl zlikvidován v roce 1976.¹⁰⁷

4.2.3 Archeologická naleziště v Povelu a v Nových Sadech

Těsně před výstavbou panelového sídliště v osmdesátých letech došlo k významným archeologickým nálezům na území Povelu a Nových Sadů. *„Dne 28. 3. 1986 upozornila Z. Lindovská archeologické pracoviště Okresního střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Olomouci na nález zlomků slovanské keramiky a zvířecích kostí, které učinil její syn, školák J. Lindovský při dětských hrách v nevelkém hliníku, nacházejícím se na nekultivovaném pozemku V zahrad přiléhajících k budově ZŠ v ulici K. Marxe [...] na olomouckém předměstí Povel.“*¹⁰⁸ V následujících dnech byly zahájeny záchranné akce a rozsáhlejší předstihový archeologický výzkum pod vedením Josefa Bláhy, díky čemuž bylo zamezeno zániku této lokality.¹⁰⁹ *„Dne 1. 4. t. r. se pokoušela nezjištěná stavební organizace hliník zasypat, čemuž bylo pracovníky historicko-archeologického oddělení OSSPPOP, kteří zde již prováděli dokumentaci a zjišťovací průzkum, zabráněno.“*¹¹⁰ Byla navíc zjištěna další osada na blízkém návrší. Obě lokality, označené jako Zikova I a Zikova II, ležely v prostoru projektované bytové zástavby.

¹⁰⁷ Švec, *Olomouc – Povel* (pozn. 8), s. 25.

¹⁰⁸ Bláha, *Předběžná zpráva* (pozn. 11), s. 155.

¹⁰⁹ Josef Bláha (*1946) je český archeolog a hudebník, jedna z významných osobností olomoucké archeologie poslední čtvrtiny 20. a počátku 21. století.

¹¹⁰ Bláha, *Předběžná zpráva* (pozn. 11), s. 155.

Nečekaný objev stop staroslovanského hradiště z doby předvelkomoravské zásadně proměnil dosavadní znalosti o nejstarší slovanské minulosti Moravy. Do této doby byla známa pouze čtyři slovanská hradiště z předvelkomoravského období – všechna v Jihomoravském kraji.¹¹¹ V rámci výzkumu, trvajícím do roku 1988, byly vykopány předměty, které přispěly k relativně přesnému časovému zařazení naleziště a stanovení funkce osady i sociálního postavení jejího obyvatelstva. Jedná se např. o tzv. ostruhy s háčky (obr. 55) a bronzové kování honosných opasků z konce 7. a především 8. století, dokládající mj. i přítomnost jízdních bojovníků. Dále byly objeveny ženské šperky, velké množství keramiky i výrobních nástrojů. „*V prostoru výkopu pro kanalizační přípojku, doslova pod lžící bagru, byly nalezeny zbytky kůlových rekonstrukcí dřevěné hradby, která obepínala celé osídlené návrší.*“¹¹² Zřejmě se tak jednalo o předchůdce velkomoravského centra v oblasti pozdějšího přemyslovského hradiště v historickém jádru města.

Vzhledem k nečekanosti tohoto objevu byl archeologický tým pod výrazným časovým tlakem investora výstavby sídliště. „*Archeologický výzkum na olomouckém Povelu bude závažným příspěvkem pro poznání nejstarší slovanské minulosti Moravy. O to bolestivěji je odborníky pocíťován spěch, s jakým probíhá průzkum na severní Moravě zřejmě jedinečných lokalit.*“¹¹³ Okraj plató z hlediska zjištění eventuální fortifikace bylo možné sledovat na velmi krátkém úseku vzhledem k nutnosti respektování prostorových požadavků technologií stavební organizace. Okolnosti také nedovolily rozvinutí potřebného systému sond.¹¹⁴

Lokalita patří dosud k mnohým, o nichž jsme informováni jen prostřednictvím tzv. předběžných zpráv, kterou podal záhy po objevu vedoucí výzkumu Josef Bláha. Přestože výstavba obytného sídliště narušila původní ráz Povelu a Nových Sadů stejně jako částečně i kulturních vrstev, je nutné zmínit, že vlastně díky přípravným stavebním pracím a všímavosti dětí došlo k tomuto obohacení archeologického bádání.

¹¹¹ V Mikulčicích, Uherském Hradišti, Starých Zámčích u Líšně a na Zelené hoře u Vyškova.

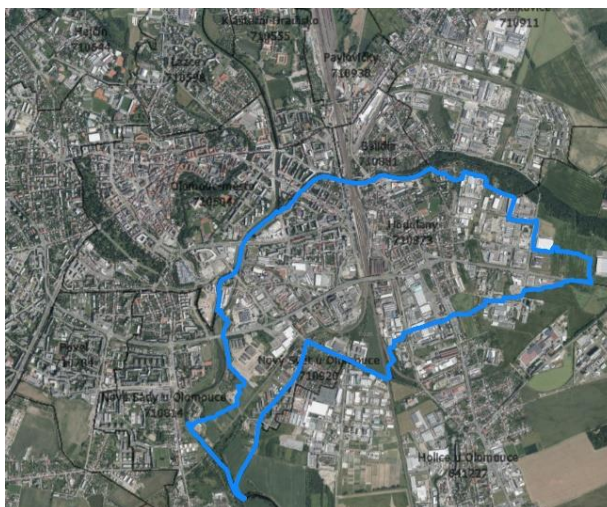
¹¹² Josef Bláha, Objev slovanského hradiště, *Stráž lidu* LXVII, 1987, č. 91, 8. 8., s. 4.

¹¹³ *Ibidem*.

¹¹⁴ Bláha, Předběžná zpráva (pozn. 11), s. 159–160.

4.3 Hodolany

Předměstí Hodolany (obr. IV) představuje jedno z větších olomouckých předměstí, zaujímající katastrální území jihovýchodním a východním směrem od centra města, se kterým tvoří hranici v podobě koryta Moravy a je dále obklopeno předměstími Nové Sady, Nový Svět, Holice, Chválkovice a Bělidla a samostatnou obcí Bystrovany.

Obr. IV: Vyznačené katastrální území Hodolan na současném leteckém snímku Olomouce. Geoprohlížeč ČÚZK.

Osada Hodolany vznikla v roce 1258 a rozkládala se se svou návší v dnešní třídě Kosmonautů. Právě tato západní část v blízkosti olomouckých hradeb byla v 18.

století zbourána. Východní část, později zvaná Stará Víška zůstala zachována. Prostor ulice Stará Víška s tradiční hanáckou zástavbou tak tvoří nejstarší část Hodolan (obr. 60 a 61).¹¹⁵ Obyvatelé zbořeně části Hodolan ve výstavbě Nové Víšky pokračovali o něco dále, podél dnešní ulice Elišky Krásnohorské. Rozdělení obce na dvě části o to víc prohloubilo přivedení dráhy císaře Ferdinanda kolem poloviny 19. století. Železnice přetřala obecní katastr, ale zároveň Hodolanům přinesla nejlepší předpoklad pro vznik a rozvoj průmyslu. Díky tomu i nízkým cenám pozemků a velkému katastrálnímu území obce zde zahájilo podnikání několik průmyslových firem. Západní území za tratí směrem k Olomouci bylo nazýváno Novými Hodolany, zatímco východní část před tratí Starými Hodolany. V 18. století na základě rozparcelování vznikla malá osada Rolsberk, která později postupně srostla s Hodolany.

Počet obyvatel a domů díky průmyslu dynamicky rostl a svým významem Hodolany v podstatě předstihly samotnou Olomouc. V roce 1913 tak obec byla dokonce prohlášena za město. Nicméně o šest let později byla připojena k Olomouci, které tak přinesla možnost dalšího průmyslového rozvoje.

Zástavba ve Starých Hodolanech je v podstatě dodnes tvořena zejména menšími rodinnými domy a průmyslovými objekty. Této části se úplně vyhnuly jakékoli snahy o komplexní bytovou

¹¹⁵ V osmdesátých letech byla tato klidná ulice zaslepena a tak oddělena od rušné komunikace v Hodolanské ulici obrubníkem. Ulice si zachovala svůj ráz dodnes, v roce 2014 bylo uvažováno o citlivější formě oddělení od dopravního ruchu stavbou tzv. Hanácké brány, jež se nakonec neuskutečnila.

výstavbu ve druhé polovině 20. století. Problémem se ale již záhy po zavedení železnice v 19. století ukázalo nedostatečné spojení mezi Starými a Novými Hodolany a samotnou Olomoucí. Přes koleje vedl tehdy tzv. vysoký most v jižní části obce. Dopravní situace tak byla řešena zejména v osmdesátých letech 20. století čtyřproudovou silnicí, pokračující z ulice Velkomoravská do ulice Tovární s nadjezdem přes železniční trať. Toto napojení bylo vesměs provedeno bez větších stavebních ztrát kromě míst dnešní křižovatky ulic Tovární, Rolsberská a Lipenská (obr. 73 a 74). V těchto místech byla jižní část Starých Hodolan, ještě v první polovině 20. století tvořící zástavbu pouze podél jedné dlouhé uliční čáry, silnicí a křižovatkou oddělena od severní části s návší i kostelem. Ustoupit musel z poloviny blok domů v ulici Lipenská. Zaniklo tak přirozeně rozvinuté propojení Starých Hodolan, spolu s prostorem „náměstí“ s hodolanským divadlem, kterým toto spojení bylo tvořeno.

Zástavba Nových Hodolan vznikala od druhé poloviny 19. století, kdy předpokladem vzniku Nádražní čtvrti byla existence nádraží, postupným zaplňováním pozemků na Masarykově třídě bytovými domy pokračující až do poloviny 20. století, ale i v jižní části této oblasti. Velkým tématem po mnoha desetiletí byla snaha o vyřešení tzv. přednádražního prostoru. „*Sny Olomoučanů o výstavbě nové čtvrti, kterou spojí reprezentační třída s boulevardem v centru města*“ se začaly naplňovat od konce padesátých let 20. století.¹¹⁶ V šedesátých letech tak měla podle projektu Víta Adamce vzniknout široká třída s vysokými obytnými domy po obou stranách. „*Cestujícím se při výstupu z nádražní haly rozevře velkolepý pohled do nové velkoměstské třídy,*“ zní v článku architekta Zdeňka Gardavského, který jej doprovodil nákresem (obr. 62).¹¹⁷ V letech 1961–1966 nakonec vznikl soubor výškových panelových domů pouze na jedné straně třídy. Novému bulváru se musela částečně přizpůsobit jižní část Nádražní čtvrti, do které výstavba okrajově zasahovala. Při úpravách severní části přednádražního prostoru byla kolem roku 1960 zbořena „*stará pošta, Kuncova vila a stará jízďárna*“, zničeny byly také zahrady s ovocnými stromy.¹¹⁸

V souvislosti s dalším průmyslovým vývojem v Hodolanech se ve Stráži lidi ozývaly kritické hlasy na ochranu zemědělské půdy: „[...] *za Novým divadlem v polích, mezi ulicemi Ostravskou, Belojanisovou [Rolsberskou], garážemi ČSAD Sigmou Olomouc se bude stavět továrna na umělé hmoty. Zbourá se k tomu účelu část ulice Belojanisovy a Ostravské.*“¹¹⁹

¹¹⁶ Zatloukal, *Meditace* (pozn. 4), s. 333.

¹¹⁷ Zdeněk Gardavský, Nad projektem třídy Socialistického vítězství. Roste nová socialistická Olomouc, *Stráž lidu* XV, 1959, č. 83, 11. 7., s. 2.

¹¹⁸ Ibidem.

¹¹⁹ Jan Knapil, Kritický hlas, *Stráž lidu* XLVIII, 1968, č. 42, 24. 5., s. 2.

Ve vztahu ke spíše bodové výstavbě obytných domů v ulici Starého obyvatelé ve stejném roce žádali o doplnění projektu o moderní knihovnu, která v Hodolanech chyběla.¹²⁰

Komentována byla značná zanedbanost některých hodolanských domů po válce. Po více jak čtyřiceti letech například domu č. p. 600 na Hodolanské ulici stále chyběla omítka. Dům byl v této době údajně „v asanačním pásmu určený k demolici“ a pro tuto oblast byl připravován podrobný plán rekonstrukce.¹²¹

4.3.1 Dochovaný fond památkově významných objektů v Hodolanech

V místech křižovatky, vzniklé výstavbou čtyřproudové silnice napříč Starými Hodolany, byla zachována budova **hodolanského divadla** (Ostravská č. p. 975) (obr. 63). Objekt vznikl přestavbou původního Lidového domu v letech 1941–1942 podle návrhu architekta Lubomíra Šlapety, který jej proměnil v elegantní a naprosto funkční scénu.¹²² Stavba s kubickou formou v roce 1953 vyhořela. Zřejmě bylo uvažováno o stržení budovy, neboť opravy a znovuotevření se divadlo dočkalo až v roce 1957 s úpravami socialistického realismu. „*Občané z Hodolan už se chtěli sami pustit do opravy divadla. To jim však nepovolili.*“¹²³

Před vyřešením dopravních problémů v osmdesátých letech bylo přirozeně vzniklým centrálním prostorem Starých Hodolan Nová Víska (dnes ulice Elišky Krásnohorské) – **náves** s klasicistní kaplí Panny Marie (obr. 64 a 65) se sanktusníkem s makovicí na vrcholu a kamenným křížem. Rychlým rozvojem Hodolan a postupným zastavováním obce v 19. století a první polovině 20. století tento prostor svou dominantní funkci ztrácel, a to i v souvislosti s výstavbou nového kostela Panny Marie Pomocnice křesťanů v roce 1907 v ulici Jiráskova. Jako „náměstí“ v podstatě zanikl převedením dopravy do Hodolanské ulice (obr. 66 a 67). Kamenný kříž byl přemístěn na jiné místo nebo zanikl.

Památkou místního významu je **kamenný kříž** (obr. 68) z roku 1899 nacházející se při Hodolanské ulici u mostu přes řeku Bystřici.

Při cestě z Nového Světa do Hodolan stála **kamenná boží muka** (obr. 69) dle nápisu pocházející z roku 1527. Památka připomíná tragickou událost z téhož roku, kdy na stejném

¹²⁰ J. P., Z Vašich dopisů. Také měřítko kulturnosti, *Stráž lidu* XLVIII, 1968, č. 72, 6. 9., s. 3.

¹²¹ Kritickou kamerou, *Stráž lidu* LXVIII, 1988, č. 116, 4. 10., s. 5.

¹²² Zatloukal, *Meditace* (pozn. 4), s. 207.

¹²³ Števo Suchar, Kdy se začne v Hodolanech s opravou divadla? *Stráž lidu* X, 1954, č. 66, 20. 8., s. 4.

místě násilnou smrtí zemřel jistý šlechtic. Její krychlová hlavice je zdobena reliéfy (ukřižování zřejmě s donátorem, renesanční kandelábrový motiv a kolčí štít) a nápisem, popisující danou událost. Na ní nasedá kvadratický nástavec s palmetami v lunetách. Kamenosochařská práce je nejstarší památkou tohoto druhu na severní Moravě. V roce 1973 byla z důvodu špatného stavu přemístěna do lapidária Vlastivědného muzea v Olomouci a na její místo, v ulici Tovární pod silničním nadjezdem, osazena její kopie skrývající se za popelnicemi mezi obytnými domy (obr. 70).

Příkladem péče o památky ve světle komunistického režimu pak může být prohlášení kulturní památkou pamětní kámen, připomínající místo vjezdu Rudé armády do města 8. května 1945 na území Hodolan. O památkovou ochranu tak pamětní kámen přišel v roce 1998 z důvodu absence výrazné umělecké a uměleckohistorické hodnoty, která by opravňovala jeho ponechání v seznamu kulturních památek. Z neznámého důvodu byla památková ochrana zrušena v roce 1965 také v případě šesti dělnických domů v Barákově ulici.

4.3.2 Příklady památkových ztrát v Hodolanech

Naproti nádražní budově, v místech, které dnes tvoří prázdný prostor, stála do roku 1982 budova **hotelu Široký** (obr. 71 a 72). Poměrně monumentální symetrická stavba byla nutně prvním pohledem, který se přijíždějícím vlakem naskytl. Byla postavena v roce 1876 a nesla pro svou dobu typické historizující prvky. Jejím zánikem došlo k výraznému vyprázdňení prostoru před nádražní budovou, zprostředkující pohled na nový hotel SIGMA, „*který se zaskvěl v plné své kráse*“, a do nedokončené třídy Kosmonautů; „*[...] město se rozrůstá, modernizuje a lidé rozhodli, že i staříčkový hotel musí ustoupit.*“¹²⁴ Jeho demolice, která „*umožnila moderní architektonicky zajímavé řešení vstupu do našeho města,*“¹²⁵ je dnes chápána jako ztráta architektonického dědictví tohoto prostoru a jako „*dílčí zásah bez jakékoliv koncepce.*“¹²⁶

¹²⁴ Miroslav Hradil, Odstřel hotelu, *Stráž lidu* LXII, 1982, č. 35, 23. 3., s. 1.

¹²⁵ -zg-, Čtyřicet vítězných let. Víceúčelový sál koncertu Sigma Olomouc, *Stráž lidu* LXV, 1985, č. 56, 16. 5., s. 3.

¹²⁶ Zatloukal, *Meditace* (pozn. 4), s. 433.

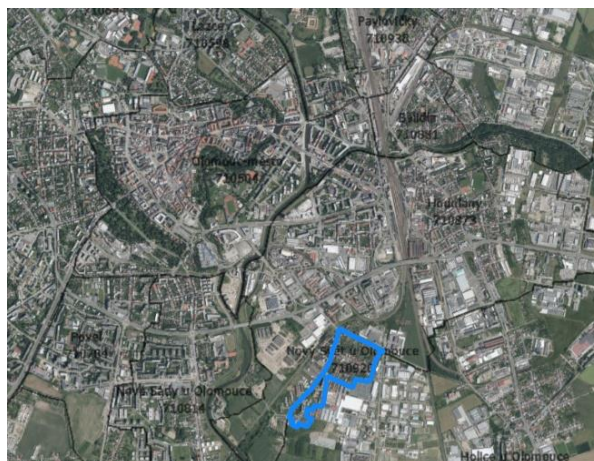
4.4 Nový Svět

Velikostně skromné území katastru jižního předměstí Nový Svět (obr. V) je poměrně dosti vzdáleno od centra Olomouce a leží mezi předměstími Hodolany a Holice.

Původní osada Dědinka, později nazývána Salzergut, se rozkládala v místech, kde dnes stojí obchodní centrum Šantovka. Velmi blízká vzdálenost olomoucké pevnosti ani jejím obyvatelům nedovolila před polovinou 18. století zůstat a osada byla srovnána se zemí.¹²⁷ Pro nedostatek místa bylo město

nakonec nucené uvolnit pro výstavbu nové obce část území Holice a byla zde vytyčena cesta napříč novým územím nazvaná Na Novém Světě (dnešní Sudova ulice), podél které se obyvatelé usadili.¹²⁸ Když se bourala olomoucká pevnost, Nový Svět se na rozdíl od jiných přilehlých obcí již ke své dávné poloze stavebně nevracel, a k městu se nepřiblížil ani po sloučení v roce 1919. Navíc byla malá ves společensky závislá na o něco rozlehlejší Holici. Další stavební vývoj se projevoval podél dnešní ulice Přichystalova, jejíž západní zástavba však již spadá pod hodolanský katastr.

V sedmdesátých letech 20. století byly v jižním cípu předměstí zaplňovány volné pozemky panelovými bytovými domy. Výstavba ve druhé polovině 20. století nicméně v podstatě nezasáhla existující zástavbu, kterou dodnes představují zejména nízkopodlažní rodinné domy. Nejstarší části Nového Světa je již zmíněná ulice Sudova (obr. 75) a svůj vesnický ráz neztratila dodnes. Stejně tak počátek ulice Přichystalovy, jejíž západní část i v těchto místech tvoří nicméně katastr Hodolan, na kterém stojí také kaple z 19. století (obr. 76), dříve i s kamenným křížem, zmizelým v druhé polovině 20. století.¹²⁹ Prostor s kaplí byl nazýván návší a dle dochované pohlednice jej lze takto definovat (obr. 77). Ke konci 20. století byl pozemek pod kaplí zatravněn a kvůli zvyšující se automobilové dopravě z tohoto prostoru vznikla křižovatka. Novosvětská kaple tak sice přišla o své přirozené prostředí, nicméně díky zachování

Obr. V: Vyznačené katastrální území Nového Světa na současném leteckém snímku Olomouce. Geoprohlížeč ČÚZK.

¹²⁷ Uvolněný prostor po osadě zaplnily později hradby spolu s redutou, podle osady pojmenovanou Salzerovou, která se dodnes dochovala, je chráněna jako kulturní památka a dnes stojí na katastru Hodolan.

¹²⁸ Tichák, *O osudech* (pozn. 6), s. 25.

¹²⁹ Kadlec, *Olomoucká předměstí* (pozn. 9), s. 136.

nízkopodlažní zástavby zkraje předměstí o svou autentičnost v podstatě nepřišla. Průhled ulicí nicméně zakončuje výškový panelový dům (obr. 78).

4.5 Bělidla

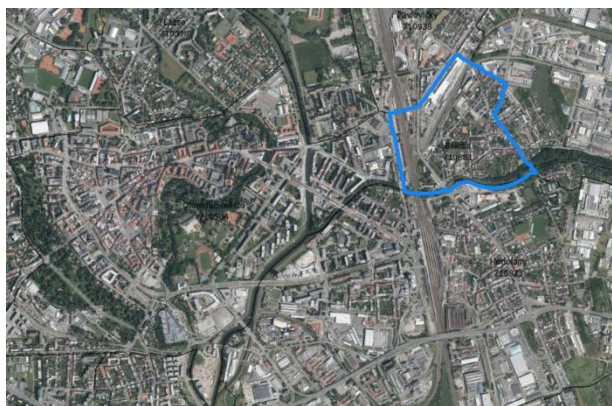
Nevelké předměstí Bělidla (obr. VI) se nachází východně od centra města a tvoří s ním hranici v krátkém úseku ulice Jeremenkova. Dále sousedí s Hodolany, Bělidly a Pavlovičkami. Na jihu je čtvrt' oběhnaná řekou Bystřice.

Osada se od středověku rozkládala na severním okraji Olomouce původně za městskými hradbami, které byly v 16. století posunuty až za území Bělidel, která tak

s Olomoucí stavebně i správně srostla. Osídlení bylo tvořeno podél dnešní ulice Sokolská. Další vývoj byl kvůli hradbám a olomoucké zástavbě značně omezen, proto vznikla ještě v 16. století na východě města nová ves (nazývána Nová Bělidla) s hospodářským dvorem, kterou osídlili původní obyvatelé Bělidel (později označovaných jako Stará Bělidla). Nová Bělidla stála v místech nynější železniční tratě mezi ulicemi Jeremenkova a Divišova. I to bylo polohou nepříjemnou pro výstavbu nové pevnosti v 18. století, a proto se po demolici Nových Bělidel většina jejich obyvatel přemístila do nově vznikající osady Pavlovičky. Až po půlstoletí byla někdejšími obyvateli postupně zastavována oblast dnešního území Bělidel, asi půl kilometru vzdáleného od jejich dřívější domoviny.¹³⁰

Stejně jako Hodolany byla obec v 19. století významně proměněna vybudováním železniční tratě Severní dráhy císaře Ferdinanda, která ji tak oddělila od města Olomouce a neumožnila v jejím případě další výrazný stavební rozvoj směrem k městu. Nerozvíjela se nicméně významně ani dalšími směry. Přesto bylo území Bělidel během 19. století hojně zaplňováno kromě rodinných domů i průmyslovými objekty (např. sladovna Hermanna Bracha).

Olomoucká čtvrt' Bělidla tvoří zajímavý urbanistický celek, a to i z hlediska jeho velmi autentického stavu zachování ve srovnání s jinými olomouckými předměstími obdobného charakteru. Je tvořena spleťtými ulicemi Libušina, Prokopa Holého, Bělidelská, Bendlova, Táboritů i Beneše Třebízského s původní i nově doplněnou alespoň půdorysně zachovanou zástavbou nízkých širokých domů zpravidla okapově orientovaných, místy též šikmo k uliční

Obr. VI: Vyznačené katastrální území Bělidel na současném leteckém snímku Olomouce. Geoprohlížeč ČÚZK.

¹³⁰ Tichák, *O osudech* (pozn. 6), s. 36–37.

čáře (obr. 79). Centrální veřejné prostranství vzniklo organicky před budovou školy v ulici Táboritů.

Bělidlům náleží jeden památkově chráněný objekt. Jedná se o zvonici v Libušině ulici (obr. 80) z druhé poloviny 19. století s mariánským sloupem z druhé poloviny 18. století. Protože okolí objektu nebylo narušeno žádnými většími zásahy, stále plní funkci autentického prvku, dotvářejícího původní charakter vesnické ulice.

4.6 Chválkovice

Katastr Chválkovic (obr. VII) zaujímá území východně a severovýchodně od centra Olomouce, od něhož jej dělí předměstí Bělidla. Hraničí dále s předměstími Pavlovičky, s nimiž je v podstatě urbanisticky srostlé, Černovír, Týneček, Samotišky, Droždín, Hodolany a samostatnými obcemi Tověř, Samotišky a Bystrovany. Po Holici disponuje největší rozlohou svého území ze všech olomouckých předměstí.

Obr. VII: Vyznačené katastrální území Chválkovic na současném leteckém snímku Olomouce. Geoprohlížeč ČÚZK.

První zmínka o Chválkovicích pochází z roku

1220. Osada byla od počátků své existence v dostatečné vzdálenosti od města, díky čemuž nečelila v 18. století osudům méně vzdálených olomouckých předměstí.¹³¹ Osídlením vznikla návesní ulicovka, Selské náměstí (obr. 81), a od sklonku 18. století zástavba podél dlouhé císařské silnice od města ke Šternberku, dnešní Chválkovické ulice, kde časem Chválkovice stavebně srostly s Pavlovičkami.¹³² Železnice prořala také pozemky chválkovického katastru, velký vliv však na další život obce neměla, neboť nezasahovalo do již zastavěné plochy. Tím zde v 19. století nepropukla průmyslová vlna, tolik patrná v jiných olomouckých předměstí východně od centra města.

Připojeny k Olomouci byly Chválkovice v roce 1919. O rok později část obyvatelstva projevila snahu o opětovné osamostatnění své obce. Žádosti vládou ČSR ale nebylo vyhověno. V první polovině 20. století se čtvrť postupně „prostavěla“ k dalším východním předměstím a spolu s Pavlovičkami, Bělidly a Hodolany vytvořila stavebně spojený komplex.¹³³

V květnu roku 1945 Chválkovice utrpěly v důsledku osvobozování Olomouce. „*Dělostřelbou utrpěly nejvíce domky v blízkosti pevnůstky č. 2. Zapáleny byly domky [...] v ul. Jak. Šuby a [...] v ul. Na rybníčku. Na Selském nám. utrpěla nejvíce jižní část návsi (sudá čísla). [...] Celá*

¹³¹ Olomoucká pevnost se Chválkovic nicméně přeci jen dotkla po polovině 19. století, kdy zde byly vybudovány čtyři předsunuté fortý, z nichž je dochován tzv. fort II, jenž je kulturní památkou.

¹³² Tichák, *O osudech* (pozn. 6), s. 45.

¹³³ Z dějin Olomouce, *Stráž lidu* LIII, 1973, č. 36, 27. 3., s. 5.

*řada jiných domů – též kostel – byla zasažena a poškozena granáty. Všude bylo plno trámů, cihel, kamení z rozbitých domů.*¹³⁴

*Stráž lidu záhy po osvobození Olomouce informovala o záchraně památky občany z Chválkovic, kteří „odstranili za okupace tajně v noci z pomníku padlých ve Chválkovicích na Selském náměstí bronzový relief s portretem presidenta Masaryka. [...] Opět jeden doklad, jak dovedou si naši občané vážiti památek a jak dovedli se vystaviti i velkému nebezpečí, aby tyto památky zachránili.*¹³⁵

V roce 1945 byl zahájen provoz domova seniorů, vybudovaného na severovýchodním okraji Chválkovic při ulici Švabinského směřující ke Svatému Kopečku. Areál byl v sedmdesátých letech rozšířen o dva panelové domy. Chválkovice ale nebyly v druhé polovině 20. století předurčeny k hromadné panelové výstavbě, přesto byl název předměstí od roku 1962 pro olomoucké občany synonymem pro panelovou technologii. Téhož roku zde totiž vyrostla panelárna, která umožnila značné snížení nákladů na výstavbu nových domů.¹³⁶ V průmyslovém odvětví tu v této době zahájily činnost i další podniky, a tak se i chválkovické předměstí stalo typickou olomouckou východní čtvrtí a součástí souvislého pásu výrobně technické zóny.¹³⁷ Přesto si ale ve svém historickém jádru zachovala charakter drobné hanácké vesnice, neboť podniky vyrůstaly především v jihovýchodní části katastrálního území představující zemědělskou půdu a při západní straně Chválkovické ulice. Nezasahovalo se ani do mladší zástavby v okrajových ulicích.¹³⁸

4.6.1 Dochovaný fond památkově významných objektů v Chválkovicích

Jádro chválkovické obce tvoří protáhlá náves nazývaná Selské náměstí, kterému dominuje v jeho středu situovaný **kostel sv. Barbory** (obr. 82). Na jeho místě stála dle literatury kaple sv. Urbana, značně poničená za švédské okupace a kolem roku 1667 kvůli nedostačujícímu prostoru pro zvyšující se počty poutníků na Svatý Kopeček rozšířená o chrámovou loď.¹³⁹

¹³⁴ Zemánek, *Chválkovice u Olomouce* (pozn. 5), s. 188.

¹³⁵ Zachráněné památky v Olomouci, *Stráž lidu* I, 1945, č. 59, 28. 7., s. 2.

¹³⁶ Zatloukal, *Meditace* (pozn. 4), s. 301.

¹³⁷ František Dofek, Zajímavosti o směrném územním plánu města Olomouce, *Stráž lidu* XLVI, 1966, č. 16., 25. 2., s. 2.

¹³⁸ Např. ulice Na Zákopě s budovou sokolovny z roku 1924.

¹³⁹ Zemánek, *Chválkovice u Olomouce* (pozn. 5), s. 25.

Kostel pak zásadní proměnou prošel v roce 1853.¹⁴⁰ Během okupace v roce 1945 byl poškozen dělostřeleckou palbou. Jednoduchému kostelu s trojbokým závěrem s dvoustupňovými opěráky vévodí hranolová věž z roku 1690 s obloučkovou atikou a válcovou hmotou schodiště. Z jižní strany k lodi přiléhá sakristie. Fasády věže jsou členěny lizénovými rámy a patrovými římsami, další fasády jsou pojaty hladce. Před kostelem je umístěn kamenný kříž, jenž je památkou místního významu. Kostel je od roku 1964 chráněn pro své gotické jádro a renesanční věž, která je v této oblasti jediným dokladem této slohové vrstvy u drobných kostelních staveb.¹⁴¹

Kostel tvoří prvek širší právní ochrany **poutní aleje** mezi Svatým Kopečkem a Klášterním Hradiskem, o které bylo rozhodnuto v roce 1999, a kterou zahajuje jihozápadní okraj Selského náměstí a pokračuje ulicí Švabinského až na vrchol Svatého Kopečka s bazilikou Navštívení Panny Marie. Jde o dodnes z velké části dochovanou a dobře čitelnou barokní kompozici krajiny se zdůrazněnou vzájemnou provázaností svatokopeckého kostela a kláštera Hradisko.¹⁴² Se svatokopeckou bazilikou pohledově prostřednictvím vysazené aleje komunikuje i chválkovický kostel. Výsadbu líp na Selském náměstí ve *Stráži lidu* vzpomenu pamětnice: „*Kdo jede z Olomouce na Kopeček, musí si všimnout krásy desítek vzrostlých líp na Selském náměstí ve Chválkovicích. Jsou vysázeny ve čtyřech řadách jako stromořadí lemující silnici i v travnaté návsi. [...] Těmito krásnými stromy osázel starobylé Selské náměstí přibližně před padesáti lety řídící učitel národní školy ve Chválkovicích Antonín Petr. Tehdy se ještě nehovořilo o ochraně životního prostředí, o prospěšnosti a významu výsadby zeleně pro lidský život; nechodilo se na brigády, nebyly občanské směny pro zkrášlení měst a vesnic, nebyla vyznamenání a pedagogické odměny za veřejnou činnost. [...] Dilo dnes již zapomenutého, ale vpravdě zasloužilého učitele.*“¹⁴³

Program poutní cesty s alejí, komponované od konce 17. století, byl postupně doplňován o sochařské prvky a drobnou architekturu, z nichž některé jsou rovněž součástí chválkovického katastru. Při silnici na Selském náměstí se nachází barokní socha sv. Jana Nepomuckého (obr. 83) z roku 1759.¹⁴⁴ Poutníky dále mohlo zaujmout sousoší poutníka s andělem (obr. 84) z roku 1722, které stálo původně nedaleko hřbitova, dnes umístěné při severní straně cesty v nynější

¹⁴⁰ Tehdy byl ve zdivu nalezen kámen s nápisem „1115“, vznik kaple byl v této době proto datován do tohoto roku. Mladší literatura nápis identifikuje spíše jako „IHS“.

¹⁴¹ Evidenční list nemovité kulturní památky, kostel sv. Barbory, č. ÚSKP 40162/8-1741, poř. č. 1741.

¹⁴² Evidenční list nemovité kulturní památky, poutní alej mezi Svatým Kopečkem a Klášterním Hradiskem, lipová alej 1., 2. a 3. úsek, č. ÚSKP 40162/8-1741.

¹⁴³ -dk-, Zeleň pro život, *Stráž lidu* LXVI, 1986, č. 37, 27. 3., s. 4.

¹⁴⁴ Původně stála do roku 1869 ve farní zahradě. Při stavbě školní budovy byla znovu přemístěna na stávající místo v roce 1904. Evidenční list nemovité kulturní památky, socha sv. Jana Nepomuckého, č. ÚSKP 40162/8-1741, poř. č. 1742.

ulici Švabinského. „*Ikonomograficky i kompozičně ojedinělé sochařské dílo velmi dobré úrovně*“ sestává z asymetrického dvoustupňového podstavce, sochy anděla v kontrapostu držícího obraz Panny Marie Svatokopecké a sochy poutníka v pokleku.¹⁴⁵ Nedaleko, před areálem domova seniorů, je situována drobná architektura kaple (obr. 85) z přelomu 18. a 19. století. Poslední chválkovickou památkou, lemující poutní alej, je kamenný kříž (obr. 86) z roku 1828. Uvedené objekty jsou kulturními památkami.

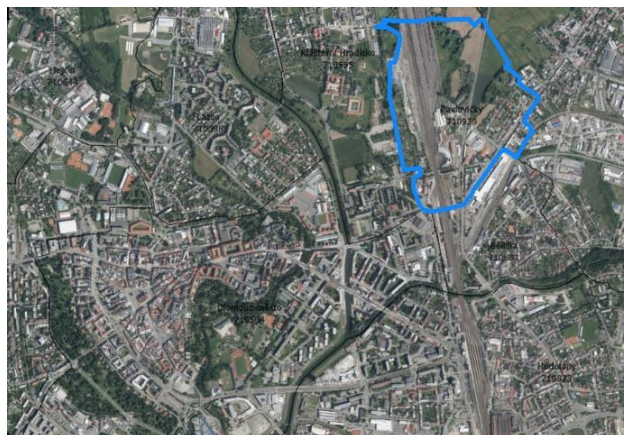
V roce 1889 byla ve Chválkovicích vybudována **parní vodárna** (Chválkovická č. p. 132) (obr. 87), která zásobovala město Olomouc první pitnou vodou. Dodnes zachovaný objekt technické architektury byl situován do zalesněného prostoru mezi zastavěnými Chválkovicemi a Černovírem. Částečně dvoupodlažní stavba na obdélném půdorysu má jednoduše pojatou fasádu s pravidelně rozmístěnými okny se segmentovými záklenky. Parní vodárna byla v provozu do roku 1960, kdy byla elektrifikována. Objekt je díky svému ojedinělému dochování tohoto provedení kulturní památkou od roku 1975. V roce 1978 OSSPPOP zahájilo opravu a konzervaci se záměrem zpřístupnit tento památkový objekt veřejnosti, o jehož správu, obnovu a společenskou aktivaci mělo zájem Technické muzeum v Brně.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Evidenční list nemovité kulturní památky, sousoší poutníka s andělem, č. ÚSKP 40162/8-1741, poř. č. 1743.

¹⁴⁶ -dpm-, Parní vodárna v Olomouci, *Stráž lidu* LVIII, 1978, č. 128, 2. 11., s. 5.

4.7 Pavlovičky

Městská čtvrť Pavlovičky (obr. VIII) leží severovýchodně od katastrálního území Olomouc-město, s nímž částečně hraničí v místech křižovatky ulic Jeremenkova a Pasteurova, sousedními předměstími jsou pak Klášterní Hradisko, Černovír, Chválkovice a Bělidla. Velkou část jejího území zaujímá železniční trať a s ní spojené objekty.

Obr. VIII: Vyznačené katastrální území Pavloviček na současném leteckém snímku Olomouce. Geoprohlížeč ČÚZK.

„Nová“ osada Pavlovičky vznikla obdobně jako většina olomouckých předměstí v 18.

století. Zatímco v jiných případech šlo o přestěhování obyvatel z původních obydlí i s pojmenováním své osady, název Pavlovice (od roku 1919 Pavlovičky) vznikl teprve s jejich novým domovem kolem poloviny 18. století, jehož obyvatelé sídlili původně v osadě s názvem Ostrovy v místech dnešních ulic Komenského, Husova, Žižkovo náměstí, tedy v těsné blízkosti východního okraje historického jádra Olomouce.¹⁴⁷ Tu museli její obyvatelé kvůli výstavbě pevnosti neprodleně opustit a obdrželi více než kilometr vzdálené území severovýchodním směrem. Protože katastr uvolnil klášter Hradisko, jehož opatem byl v této době (mezi lety 1741–1784) Pavel Ferdinand Václavík, nové sídlo bylo pojmenováno Pavlovice. Podél později císařské silnice vedoucí do Šternberka vznikala zástavba nízkých domů, která postupně srostla s tou chválkovickou. Pavlovičky se ale jinak významně stavebně nerozrůstaly. V 19. století zde byla vybudována železniční trať a v jejím okruhu zařízení s ní spojená a později i menší průmyslové podniky. V prostoru obce nevzniklo žádné urbanistické centrum v podobě náměstí či návsi a typově tak jde o tzv. silnicovku (obr. 92 a 93). Připojením obce k městu Olomouci v roce 1919 získala čtvrť nový název Pavlovičky.

V roce 1945 některé domy utrpěly v důsledku osvobození Olomouce. Do roku 1989 do existující zástavby zasahováno téměř nebylo.

¹⁴⁷ Tichák, *O osudech* (pozn. 6), s. 40.

4.7.1 Dochovaný fond památkově významných objektů v Pavlovičkách

Z roku 1907 pochází budova Střední odborné školy služeb v ulici **Pavlovická č. p. 16** (dnes Střední odborná škola služeb) (obr. 88 a 89), postavená pro novou českou školu. Historizující stavba, zdobená výrazným štítem na vrcholu, byla v roce 1971 přestavěna do značně jednodušší podoby po zničujících událostech v květnu roku 1945. „*Omítka padala a když pršelo, leckde se našel proužek vody nebo loužička, jak se voda drala dovnitř.*“¹⁴⁸

Původně pavlovickou kulturní památkou je **dřevěná zvonice** (obr. 90), kterou je ale dnes možné nalézt v jádru Olomouce, kde doplňuje Bezručovy sady, kam byla přemístěna v roce 1967.¹⁴⁹ „*Chodila jsem denně kolem ní a bylo mi smutno, když jsem viděla, jak chátrá, jak se k ní lidé nepěkně chovají, jak o ni nikdo nemá zájem. [...] Zachránili ji v poslední chvíli.*“¹⁵⁰ Nedůstojný stav byl nicméně komentován také o šestnáct let později: „*Nejenže chybějí dvířka, ale vkročíte-li dovnitř, ihned toho zalitujete. [...] Že by to nikomu nevadilo? A co tomu říkají naši památkáři?*“¹⁵¹ Vyzvaný orgán záhy na kritiku ve *Stráži lidu* reagoval: „*Uvedená kaplička není ve vlastnictví ani ve správě památkových orgánů [...] Objekt je pouze kulturní památkou místního významu. O údržbu a vnější vzhled těchto objektů je vždy povinen se starat vlastník, kterým je v tomto případě Flora Olomouc. [...] Musíme konstatovat, že v poslední době přibývá případů, kdy stav historických památek v Olomouci vzhledem k zanedbané údržbě se neustále zhoršuje a mnohde je již havarijní.*“¹⁵²

Dřevěná zvonice vznikla v Pavlovičkách před domem č. p. 4 v Pavlovické ulici (obr. 91) již v roce 1844. O více jak čtyřicet let později byla z důvodu hrozby jejího sesutí přemístěna na střechu obecního domu.¹⁵³ Zbouráním domu zřejmě zanikla i zvonice. Nová byla postavena v roce 1920 podle návrhu Františka Macharáčka (1881–1946) při východní straně Pavlovické ulice (již katastrální území Bělidel), od roku 1939 jí chyběl zvon.¹⁵⁴

Naproti tomu **socha Panny Marie** (obr. 94), která je kulturní památkou od roku 1964, stojí stále na svém původním místě v Pavlovické ulici, a to od dob, kdy Pavlovičky Pavlovičkami ještě nebyly. Socha totiž pochází z roku 1712, tedy z doby před osídlením obyvateli z Ostrovů a

¹⁴⁸ -al-, Škola jako nová, *Stráž lidu* LI, 1971, č. 139, 25. 11., s. 8.

¹⁴⁹ V roce 2018 byla kompletně rekonstruována, získala nový zvon a byla přemístěna na jiné stanoviště v Bezručových sadech. <https://www.pamatkovykatalog.cz/drevena-zvonice-2868271>, vyhledáno dne 11. 3. 2024.

¹⁵⁰ N. B., Zvonička z Pavloviček, *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 97, 16. 8., s. 4.

¹⁵¹ -heč-, Kritickou kamerou, *Stráž lidu* LXV, 1985, č. 97, 20. 8., s. 5.

¹⁵² Ohlas na kritiku. Památka nebo sociální zařízení? *Stráž lidu* LXV, 1985, č. 102, 31. 8., s. 5.

¹⁵³ O záchranu zvonice se v této době zasloužil farář z chválkovického kostela P. Ferdinand Harn.

¹⁵⁴ Zemánek, *Pavlovičky u Olomouce* (pozn. 5), s. 13–14.

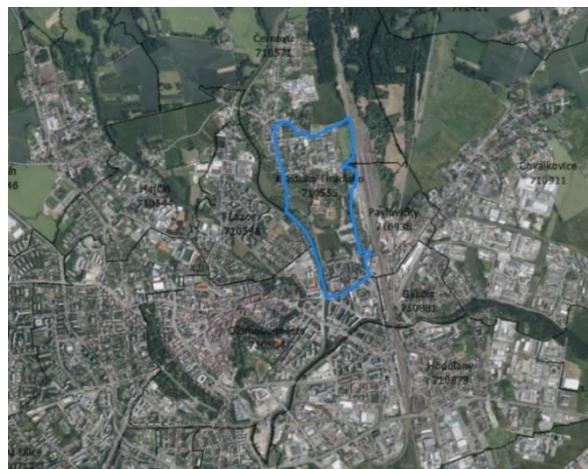
Bělidel, kdy tudy vedla polní cesta.¹⁵⁵ Před stále silnějším a rušnějším provozem ji měla od roku 1975 chránit kovová konstrukce s pruty částečně zapuštěnými do podstavce nesoucí obloukovou krytinu.¹⁵⁶

¹⁵⁵ Kadlec, *Olomoucká předměstí* (pozn. 9), s. 79.

¹⁵⁶ Z konstrukce zřejmě v posledních letech stříška zmizela.

4.8 Klášterní Hradisko

Klášterní Hradisko (obr. IX) je městská část položená severovýchodně od olomouckého jádra, se kterým tvoří hranici v ulici Pasteurova a v místech koryta řeky Moravy. Její území je obeháno Pavlovičkami, Černovírem a Lazcemi. Městská část nese název bývalého premonstrátského kláštera, jehož areál je situován na nízkém skalnatém pahorku a jeho existence je doložena již v roce 1078.

Obr. IX: Vyznačené katastrální území Klášterního Hradiska na současném leteckém snímku Olomouce. Geoprohlížeč ČÚZK.

Kanonie disponovala až do roku 1784 rozsáhlým panstvím, které zahrnovalo také osady Černovír, Hejčín či Řepčín. I díky tomu zde mohl být vybudován na přelomu 17. a 18. století rozlehlý barokní klášterní komplex podle návrhů architekta Giovanni Pietro Tencally (1629–1702).¹⁵⁷ Areál poskytl pracovní příležitosti mnohým dalším nejen italským umělcům, kteří se podíleli na jeho výzdobě.¹⁵⁸ Budování bylo dokončeno v roce 1738 a premonstráti jej v takto kompletním stavu využívali dalších necelých padesát let. V roce 1784 byla dekretem Josefa II. činnost kláštera zrušena a jeho majetek byl rozprodán. Areál sloužil nedlouho jako generální moravský seminář, v roce 1790 byl ale předán do rukou armády a od roku 1802 slouží jako vojenská nemocnice. Změny ve funkci i ve správě areálu se promítly rovněž do jeho podoby. V polovině 19. století osada Klášterní Hradisko, jejíž součástí byl bývalý klášterní komplex a pár domů, přešla do správy obce Černovír. Se zrušením kláštera přestala rovněž plnit svou funkci původně poutní alej mezi klášterem Hradisko a bazilikou Navštívení Panny Marie na Svatém Kopečku. Ta byla navíc nově přetnuta železniční tratí. Ze severu barokní areál nově obklopily budovy sladovny (od roku 1952 podnik Farmakon, dnes FARMAK, a.s.) a rolnické školy (dnes Střední škola zemědělská a zahradnická Olomouc). Rodinnými domy bylo postupně zastavováno území severozápadně od bývalého kláštera směrem k Černovíru podél dnešní ulice Jablonského. V roce 1919 byl Černovír s osadou Klášterní Hradisko připojen

¹⁵⁷ Ty zřejmě později přepracoval architekt Domenico Martinelli (1650–1718).

¹⁵⁸ Např. malíři Paul Troger (1698–1762) a Innocenzo Monti (1654–1710) nebo sochař Baldassare Fontana (1661–1733).

k Olomouci a o pět let později se Klášterní Hradisko od Černovíra oddělilo a vytvořilo samostatné katastrální území.¹⁵⁹

Další rozvoj čtvrti pokračoval směry, které nastolilo 19. století. Bylo zastavováno území mezi klášterní budovou a černovířským katastrem, kde byl ve druhé polovině 20. století stále rozšiřován průmyslový areál Farmakonu, ale i obytná část s převahou rodinných domů, a současně území při jejím jižním okraji, tedy při hranici s olomouckým jádrem, kde naopak v sedmdesátých a osmdesátých letech vyrůstalo obytné sídliště s výškovými panelovými domy. Postupně mizely pozůstatky stromové aleje. Vybudované panelové sídliště na území Lazcí v osmdesátých letech zaclonilo průhledy na bývalý klášter od západu.

Níže popsané dobové snahy památkové péče o zachování autentického prostoru barokního klášterního areálu v krajině nelze hodnotit jednoznačně. Úspěšná byla záchrana před výrazným proniknutím nežádoucích novodobých elementů, které by poškodily jeho siluetu a hlavní průhled ulicí Sokolovskou. Takto lze dobový přístup hodnotit nicméně z hlediska samotného předměstí Klášterní Hradisko. Komplikovanější je pak nová situace bývalého kláštera v celkovém měřítku města Olomouce, jehož panorama je tvořeno novými dominantami sídlišť. Rozlehlý klášterní areál vytvářel nepřehlédnutelnou dominantu především v horizontální rovině a panelové domy, které představují dominanty vertikální, ale v rámci jejich soustředění do sídliště mohou představovat i dominantu horizontální, tak od druhé poloviny 20. století památce v tomto smyslu konkurují. Současně je nutné klášter Hradisko chápat také jako součást koncepčně vytvářené barokní krajiny, jejíž celistvost byla různými faktory, projevujícími rovněž na různých územích města Olomouce, narušena.

4.8.1 Dochovaný fond památkově významných objektů v Klášterním Hradisku

Jádrem městské čtvrti Klášterní Hradisko je samozřejmě **bývalý klášterní komplex** (obr. 95 a 96). Centrální pozici v prostoru tohoto předměstí si i přes výškovou výstavbu v jeho jižní části zachoval. V roce 1970 bylo totiž vyhlášeno ochranné pásmo barokního areálu kláštera, jímž byly stanoveny podmínky výškové hladiny bloků budov,¹⁶⁰ nové výstavby a dalších úprav

¹⁵⁹ *Stráž lidu* LXI, 1981, č. 138, 21. 11., s. 5.

¹⁶⁰ Resp. podmínkou bylo dodržet výškovou hladinu jednotlivých bloků budov podle schváleného územního plánu města Olomouce.

(terénních, komunikačních, vodohospodářských, stavebních).¹⁶¹ Pásmo bylo kromě katastrálního území Klášterního Hradiska definováno také částečně v katastrálním území Lazce. Současně byla vymezena užší chráněná lokalita s předpokladem archeologických nálezů (bezprostřední okolí barokního areálu), v níž byla vyloučena taková stavební činnost, která by měnila siluetu Hradiska a taková využití objektů, která by měnila podmínky a prostředí chráněné lokality.¹⁶² Současně byl celý areál bývalého kláštera zapsán na státní seznam kulturních památek již v roce 1964.

„[...] vojenská zdravotnická instituce umístěna na Hradisku neoplývala financemi, tedy nikdy nedostala z celostátního armádního rozpočtu tak vysokou finanční dotaci, která by nemocnici dovolila potřebnou, avšak velmi nákladnou přestavbu areálu pro vhodnější a účelnější zdravotnické využití. Zachování památečních prostor Hradiska tedy není způsobeno nějakým historickým citem velitelů k památkám, ale je to důsledek nedostatku finančních prostředků, neboť i ke zničení a likvidaci staveb jsou potřebné dost vysoké částky peněz. [...] Postupně chátrající a opadávající fasáda byla ponechána svému osudu.“¹⁶³ Po roce 1945 bylo vzhledem k nedostatku prostředků na rekonstrukci celého areálu přikročeno k dílčím záchranným akcím (oprava hlavního průjezdu do budovy, poškozených štuk a olejomalby na Andělských schodech, v knihovně a ve slavnostním sále), které byly v denním tisku zpočátku reflektovány jako nadějný začátek nutné obnovy: „Na pohled velmi omšelá budova Kláštera Hradiska, u níž rok od roku narůstá naléhavý problém památkové údržby, neuniká úplně zájmům péče o kulturní hodnoty, což se projevuje již delší dobu uváženými a odbornými zásahy uvnitř objektu.“¹⁶⁴ Na vandalství a vůbec kritický stav komplexu včetně zahrad upozorňoval také autor v článku ze série *Zmizelá Olomouc*. Figurálním plastikám na pilířích západní vstupní brány „postupně odpadávaly hlavy a ruce a nakonec se zbývající torza stala předmětem drzé krádeže. Je tedy zřejmé, že bývalé zahradní plochy jsou neoddělitelnou součástí problému, který znamená

¹⁶¹ V roce 1986 byla Rozhodnutím odboru kultury ONV provedena drobná úprava hranice ochranného pásma. V roce 1995 bylo vyhlášeno ochranné pásmo chrámu Navštívení Panny Marie na Svatém Kopečku a kláštera Hradisko, zahrnující katastrální území Černovír, Droždín, Chválkovice, Klášterní Hradisko, Lazce, Olomouc, Pavlovičky, Samotišky a Svatý Kopeček. Definuje různé stupně omezení stavební činnosti v osmi vytyčených lokalitách.

¹⁶² Rozhodnutí odboru kultury ONV v Olomouci o zřízení ochranného pásma kol. býv. kláštera Hradisko ze dne 20. 3. 1970, zn. Kult. 154-24e/472/70 Bí.

¹⁶³ Josef Šváb, Průběh obnovy Klášterního Hradiska v letech 1991–1997, in: *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, 2003, č. 286, s. 31.

¹⁶⁴ Procházka historií města. Andělské schody v Klášteře Hradisko, *Stráž lidu* XV, 1959, č. 5, 10. 1., s. 5. Dále také: Procházka historií města. Renovační práce v Klášteře Hradisku, *Stráž lidu* XV, 1959, č. 29, 7. 3., s. 5. – cz-, Klášter Hradisko v „novém kabátě“, *Stráž lidu* XLVI, 1966, č. 58, 22. 7., s. 3. – Josef Švandelík, Významná událost ve vojenské nemocnici, *Stráž lidu* XLVI, 1966, č. 88, 4. 11., s. 2. – b-, Klášter Hradisko. Jedna z největších barokních budov ve střední Evropě, *Stráž lidu* XLVII, 1967, č. 56, 14. 7., s. 3. – ar, Odhalené tajemství, *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 11, 28. 1., s. 1.

*v prozatím nedohledném budoucnu restituci areálu Hradiska; tato není myslitelná bez asanace a rekonstrukce zahrad. K tomuto komplexnímu náročnému úkolu však je potřeba spolehlivých studií a dokumentace, které si vyžádají ještě léta intenzivní práce.*¹⁶⁵

Ateliérem Brno 05 byl roku 1970 vypracován projekt na obnovu fasády. Ta ale v době totalitního režimu nebyla nakonec nikdy zahájena – v ČSSR nebyl nalezen patřičný zhotovitel, který by akci realizoval na potřebné a odpovídající úrovni. „*Enormní požadavek na odborné kapacity, vyplývající z výtvarné kvality památky a značného objemu nezbytných řemeslných a uměleckořemeslných prací*“ tak značně přesahoval rámec místa.¹⁶⁶ Rekonstrukce fasád představovala velmi závažný problém, který však v době komunistického režimu nebyla olomoucká památková péče schopna vyřešit. Budovy se zahájení rekonstrukce fasády dočkaly až v roce 1991, kdy vzniklé nestátní stavební podniky „*byly schopné na podkladě zkušeností ze zahraničí zajistit kvalitní výsledek obnovy fasády Klášterního Hradiska.*“¹⁶⁷ Tomu předcházelo v roce 1988 zajištění statiky včetně rekonstrukce severozápadní věže v důsledku poklesu hladiny spodních vod v této části objektu. V roce 1995 byla také rozšířena ochrana památky včetně objektů, které jsou její součástí, jejím prohlášením za národní kulturní památku.

4.8.2 Archeologická naleziště v Klášterním Hradisku

O dostatečnosti ochranného pásma, které obklopovalo v poslední čtvrtině 20. století areál bývalého kláštera, lze dále spekulovat i z hlediska ochrany archeologického dědictví. „*[...] panující režim umožňoval uživateli bývalých klášterních budov provádět zemní a stavební práce i na archeologicky exponovaných polohách bez odborného památkového dozoru (např. výstavba objektů severně konventu, tj. na ploše s pozitivně ověřenými archeologickými nálezy, výkopy na 1. nádvoří při konventním kostele, při nichž došlo k nálezů lidských kosterních pozůstatků – to vše v 80. letech) [...]*“¹⁶⁸ Vedle drobných a spíše náhodných archeologických akcí po roce 1945 byly provedeny pouze dva zjišťovací výzkumy v letech 1959 a 1978. Ty byly motivovány oživeným zájmem o vyřešení tehdy stále sporné otázky polohy možného velkomoravského hradiště. Rozsáhlejší archeologický výzkum byl uskutečněn nicméně až v roce 1996 v průběhu generální opravy objektu.

¹⁶⁵ -b-, Zmizelá Olomouc. Zahrady na Hradisku, *Stráž lidu* LXIII, 1983, č. 62, 28. 5., s. 4.

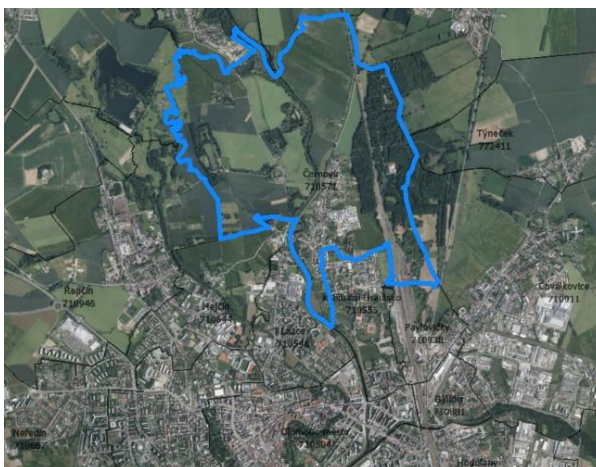
¹⁶⁶ Ivo Hlobil, Oživená staletá krása, *Stráž lidu* LIV, 1974, č. 137, 23. 11., s. 4.

¹⁶⁷ Viz Šváb (pozn. 163), s. 31.

¹⁶⁸ Bláha, Několik archeologických úvah (pozn. 11), s. 83.

4.9 Černovír

Katastrální území Černovíra (obr. X) se rozkládá v severní části města. Jeho jižní část sousedí s předměstími Hejčín, Lazce, Klášterní Hradisko, Pavlovičky, Chválkovice. Jeho severní část obklopují olomoucká předměstí Řepčín, Chomoutov, Týneček a samostatné obce Horka nad Moravou, Bohuňovice a Hlušovice. Z hlediska velikosti celkového území lze hovořit o Černovíru jako o velmi rozlehlém předměstí. Zastavěna je nicméně poměrně malá část jeho katastru.

Obr. X: Vyznačené katastrální území Černovíra na současném leteckém snímku Olomouce. Geoprohlížeč ČÚZK.

Vzájemné administrativní vztahy mezi osadou Černovír a Klášterní Hradisko byly již popsány v kapitole věnované Klášternímu Hradisku. Na rozdíl od výhodné polohy Klášterního Hradiska na návrší byla černovírská osada situovaná v území náchylném na časté záplavy.¹⁶⁹ Ze západu ji obtéká řeka Morava, která původně od Chomoutova vytvářela několik zátočin. Osada na druhou stranu díky dostatečné vzdálenosti od města unikla, stejně jako Klášterní Hradisko, zániku v 18. století a výstavbou pevnosti nebyla zvláště ovlivněna.¹⁷⁰ Historické, původně návesní jádro vesnice je tvořeno dnešními ulicemi Frajtovo náměstí, Petřkova a Černovírská. Domy na nepravidelných parcelách zde byly seskupovány bez zřetelného plánu. Hlavní roli hrál terén, jeho členitost a další přírodní faktory. V první čtvrtině 20. století probíhaly regulační práce toku Moravy, čímž se podoba vesnice mírně proměnila. Přesto kvůli stále hrozícímu nebezpečí v podobě povodní oblast Černovíra nebyla přitažlivá pro podnikatelé v oblasti průmyslu. Nikdy se zde neusadili ani bohatí sedláci a nevytvořila se tu tradice gruntů, jakou se mohly pyšnit jiné hanácké vsi.¹⁷¹ Obec se se svou zástavbou, takřka pouze obytného charakteru, rozšiřovala jak směrem severním, tak částečně i jižním v západní části ulice Jablonského, oběma směry téměř podél koryta Moravy. Po polovině 20. století při východní části zastavěného území Černovíra postupně vznikala areál jednotného zemědělského družstva, který byl v podstatě jediným výrazným zásahem do podoby předměstí. To si i přesto totiž udrželo

¹⁶⁹ V nedávném období byla pro Černovír velmi ničivou událostí povodeň v roce 1997.

¹⁷⁰ Ve druhé polovině 19. století zde byly vybudovány dva forty. Dochovaný je pouze Fort XXII z let 1854–1857, který má status kulturní památky.

¹⁷¹ Jan Drábek, Z minulosti Černovíra, *Stráž lidu* V, 1949, č. 2, 9. 7., s. 10.

vesnický ráz přiřčené obce, neovlivněné výstavbou olomoucké pevnosti ani bytovou výstavbou.

4.9.1 Dochovaný fond památkově významných objektů v Černovíře

V Černovíře je dochováno poměrně velké množství kulturních památek i památek místního významu. Jejich existenci lze spojovat také s dříve úzkými vztahy mezi Černovířem a Klášterním Hradiskem. Jedná se například o barokní **sloup Nejsvětější Trojice** (obr. 98) z první poloviny 18. století (ulice Jablonského), kamenný **znak opata Bönische** (obr. 100) zřejmě ze stejného období (Jablonského č. p. 86), ale také **vojenský hřbitov** založený roku 1869 v návaznosti na zřízení vojenské nemocnice v původním klášteře Hradisko. Byl připojen k civilními hřbitovu, vzniklého kolem roku 1840. Jeho význam vzrostl za první světové války, kdy zde bylo pochováno přes tři tisíce vojáků minimálně třinácti národností. Počet hrobů se do roku 1959 z různých důvodů prováděnými exhumacemi snížil a všemi těmito zásahy byly porušeny mezinárodní konvence, zaručující nedotknutelnost válečných hrobů.¹⁷² Do roku 1951 hřbitov spravovala a udržovala Posádková nemocnice na Klášterním Hradisku. Objekt přešel do rukou JNV Olomouc. Nový správce objektu nevěnoval náležitou péči, „*hřbitov začal rychle chátrat, náhrobky byly ničeny a prostor hřbitova zanáletován. Dílo zkázy bylo dovršeno v l. 1981–84, kdy Služba veřejnosti Olomouc (řízená MěNV Olomouc) zahájila bez vhodné projektové dokumentace „obnovu“ vojenského hřbitova. Dodavatel, jímž byl zahradnický podnik LOTOS, uvažoval o možném udržování travnatých ploch hřbitova strojovou mechanizací, a proto byla většina křížů v křesťanských i pravoslavných oddílech vyjmuta a terén byl srovnán buldozerem. Likvidace původních hrobových navršenin tak navždy znemožnila identifikaci jednotlivých hrobů. Dnes, po téměř padesát let trvající devastaci, je kulturní památka, chráněná mezinárodními konvencemi, v žalostném stavu.*“¹⁷³ Žalostný stav byl komentován v tisku, nicméně skutečný stav byl zhodnocen teprve v roce 1990: „[černovírský hřbitov] je zapsán na seznamu UNESCO, jež zahrnuje historicky významné lokality. [...] Od roku 1918 ale toto místo soustavně chátrá, zarůstá býlím, třebaže v posledních letech se náznaky snah o sanaci objevily. Snahy opřené o koncept zásadní úpravy jsou datované říjnem 1986. Ponechme stranou z ryze praktických důvodů zamýšlenou podobu tohoto místa,

¹⁷² Renáta Fífková, Vojenský hřbitov v Olomouci-Černovíře, in: *Historické parky a kulturní krajina. Sborník příspěvků ze semináře konaného u příležitosti Dnů evropského kulturního dědictví*, Olomouc 2008, s. 27.

¹⁷³ *Ibidem*, s. 29–30.

*přidržíme se jen zdůvodnění architektonické studie, které hovoří o trvalém mementu, jež má působit emotivně i informativně, má svým pojetím vytvořit cézuru mezi světem živých a mrtvých, má vést k zamyšlení nad smyslem smrti způsobené válkou... [...] Nehledě už také k tomu, že Československo je signatář mezinárodních úmluv ze Ženevy a St. Germain se zavázalo pečovat o hroby vojáků z první světové války. Skvrnou na svědomí mnohých bezesporu je, že nové oplocení je již místy poničeno, že litinové kříže zmizely za cenu železného šrotu v nenávratnu.*¹⁷⁴ Centrem hřbitova obdélného půdorysu je čtvercová otevřená kaple (obr. 101). Kulturní památkou byl areál prohlášen v roce 1981.

Kulturní památkou s historickými hodnotami je **pomník popraveným účastníkům přerovského povstání** z roku 1946 u bývalé střelnice, jehož umístění a architektonická podoba byla pozměněna po tom, co byly v roce 1972 oběti exhumovány a pohřbeny v Přerově. Zapsání na seznam kulturních památek v roce 1964 bylo podpořeno ideologickými důvody v období komunistického režimu.

Nejstarší z černovířských drobných památek jsou **raně renesanční boží muka** (obr. 102) z dvacátých let 16. století (Polní ulice). Na vysoký sloupek nasedá čtyřboká kaple s reliéfními výjevy Ukřižování, Zmrtvýchvstání, Kristus na hoře Olivetské a Apokalyptický Kristus sedící na duze. Status kulturní památky vlastní od roku 1964.

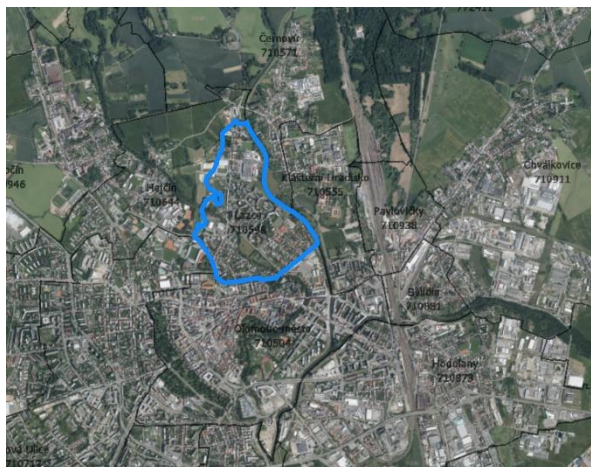
V původním jádře Černovíra jsou dochovány objekty charakterizované jako památky místního významu. **Boží muka v ulici Hlušovická** (obr. 103) stála původně při polní cestě a zakončovala černovířskou obec, později dotvářela volný prostor vzniklý novější zástavbou, v šedesátých letech byl tento prostor upraven na konečnou zastávku autobusu. V o něco příznivější situaci se nacházejí **boží muka v Čelakovského ulici** (obr. 104), jejichž centrální bodová pozice v ulici narušena nebyla. V ulici Černovířská se dále nachází **kaple Navštívení Panny Marie** (obr. 105) z roku 1842 s kamenným křížem.

¹⁷⁴ -z-, Zápis v seznamu UNESCO před vandalismem nechrání. Zhoubnější než zub času, *Stráž lidu* LXX, 1990, č. 58, 20. 10., s. 3.

4.10 Lazce

Předměstí Lazce (obr. XI) navazuje na severní část olomouckého historického jádra, se kterým je stavebně spojeno. Východní hranice s Klášterním Hradiskem a Černovírem je tvořena korytem řeky Moravy, ze západu jej obklopuje Hejčín a Nová Ulice.

Původní středověká osada, jejíž součástí byl vodní mlýn, se rozkládala v místech dnešní křižovatky ulic Lazecká a U Sportovní haly, přičemž mlýn stál na místě dnešního Finančního úřadu.¹⁷⁵ V roce 1746 byla

Obr. XI: Vyznačené katastrální území Lazců na současném leteckém snímku Olomouce. Geoprohlížeč ČÚZK.

v souvislosti se stavbou olomoucké pevnosti tato osada srovnána se zemí a zřízena nově v o jeden kilometr severně vzdálenějším území, podél cesty (dnešní ulice Lazecká). Jádro této nové osady postupně vznikalo od severního konce dnešního katastrálního území, při původním korytě meandrující řeky Moravy, jež bylo upravováno počátkem 20. století (viz kapitola Černovíř), a pokračovalo jižním směrem. V roce 1841 sídlo ulicového typu doplnila kaple sv. Anny. Od poloviny 19. století Lazce připadly pod správu Černovíra, se kterým obec sdílela společenský život, ale i obdobné osudy spojené s hrozbou záplav.¹⁷⁶ Od roku 1919 je předměstí Lazce součástí Olomouce.

Mezníkem pro další stavební vývoj Lazců bylo zrušení pevnosti v roce 1888, a to v podobném smyslu jako v případě Nové Ulice a v jejím katastru vznikající tzv. Úřední čtvrti. Území uvolněného pevnostního předpolí bylo rozděleno na jednotlivé parcely pro stavbu rodinných domů a vil a tato nová čtvrť nesla název Letná (obr. 106). Tato zástavba se tak svým charakterem od vzdáleného jádra Lazců již lišila, nicméně přesto docházelo k postupnému zaplňování pozemků mezi těmito útvary, ale i úpravám vodních toků. Přestože dodnes mají Lazce spíše ráz obytné městské čtvrti, své místo zde našly některé průmyslové podniky (sladovna či továrna na konzervy), sportovní kluby pro fotbalové hřiště i dostihovou dráhu.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Mlýn vyhořel v roce 1932.

¹⁷⁶ Rovněž Lazce velmi trpěly v roce 1997 v důsledku povodní.

¹⁷⁷ Sladovna Markuse Zweigra vyhořela v roce 1945.

V roce 1976 vyrostl mezi pravým břehem Moravy a ulicí Lazeckou areál někdejšího podniku Kovodřevo, o dva roky později byl v západní části postaven sportovní areál Univerzity Palackého. Zásadní transformací prošlo předměstí Lazce ale hromadnou výstavbou obytného charakteru. Ta byla nejprve zahájena počátkem sedmdesátých let blokem panelových domů s pouze pěti podlažími při ulici Lazecká v místě zasypaného říčního toku „na zelené louce“. Již problematičtěji se jeví na tento blok navazující obytné sídliště s výškovými panelovými domy, budované na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let. Jeho zástavba zaplnila volné pozemky mezi pravým břehem Moravy a ulicemi Lazecká a Dlouhá, navázala tedy mj. na vilovou architekturu čtvrti Letná. Krom toho ale rovněž vytlačila domy při Lazecké ulici za Mlýnským potokem. Že „*Olomouc mění svou tvář*“ a „*staré domy ustupují postupně nově budovaným sídlištěm*“ se mohli čtenáři *Stráže lidu* dozvědět ze dvou snímků (před a po výstavbě sídliště) (obr. 107 a 108).¹⁷⁸ Zaniklou třešňovou alejí mezi Letnou a Lazcemi pak postrádal autor článku z roku 1985.¹⁷⁹ Sídlíště Lazce bylo terčem kritiky také v souvislosti s jeho dlouhotrvajícím rozestavěným stavem. „*Přerod starého v nové s sebou vždy zcela zákonitě přináší problémy. Lidé zvyklí na klid neradi opouštějí ulitu vnitřní spokojenosti a tam, kde nové sídliště vyrůstá, se před pár lety žilo klidně. Nerušily klid stavební mechanismy, neměnil se před očima ráz krajiny. To ze strany starousedlíků. Ti, kteří se do nových bytů stěhují, jsou na tom podobně. Snad s jedinou výjimkou – oni přímo na staveništi žijí.*“¹⁸⁰

Co se koncepce sídliště týče, cílem architekta Víta Adamce, jenž je autorem rovněž sídliště F1 na Nové Ulici, bylo změnit zažitě vnímání exteriérů panelových sídlišť a tradiční rozvrh volně rozptýlených deskových a bodových domů nahradil polouzavřenými bloky. Přes odpor stavbařů tak jako jeden z mála prosadil dynamičtější urbanistické schéma trojramenných hvězd, k čemuž byl donucen také z důvodu nepravidelných parcel. Z architektonického a urbanistického hlediska patří projekt sídliště svým progresivním provedením a vyřešením prostoru mezi zdařilejší.¹⁸¹

V důsledku této sídlištní výstavby explicitně zanikla „pouze“ pětice zmíněných domů, vzniklých v již zaniklém říčním zákrutu. V historickém jádru Lazců dále zasahováno nebylo. Ztráty vznikly rovněž na druhém konci území Lazců, ty však nelze definovat takto jednoznačně. Lazecké sídliště se nejvíce ze všech olomouckých přiblížilo historickému jádru města. Zásadně

¹⁷⁸ *Stráž lidu* LX, 1980, č. 88, 29. 7., s. 6. – *Stráž lidu* XLII, 1982, č. 110, 16. 9., s. 3.

¹⁷⁹ -jin-, „Sedmdesátka“ podruhé, *Stráž lidu* LXV, 1985, č. 65, 6. 6., s. 5.

¹⁸⁰ -mhr-, Na sídlišti Lazce. Cestou pochopení a spolupráce, *Stráž lidu* LXIII, 1983, č. 50, 30. 4., s. 6. Dále také -smr-, Problém našeho města. Čistota a rozkopávky, *Stráž lidu* LXII, 1982, č. 113, 23. 9., s. 5.

¹⁸¹ Martina Mertová, Olomouc. Lazce, in: Lucie Skřivánková – Rostislav Švácha – Eva Novotná et al. (edd.), *Paneláci I. Padesát sídlišť v českých zemích*, Praha 2016, s. 352–357.

ovlivnilo pohledy zejména na dómské návrší s katedrálou sv. Václava i bývalý klášter Hradisko. Ve *Stráži lidu* byl otisknut v roce 1979 snímek staveniště budovaného sídliště s Klášterním Hradiskem v pozadí (obr. 111): „*Tento snímek je jedním z posledních, na nichž je ze ‚starých‘ Lazců vidět klášter Hradisko. Pozemní stavby Olomouc začaly budovat sídliště Lazce I, a tak bude již brzy ‚bránit ve výhledu‘ 14 bloků s 643 byty.*“¹⁸² Panoramatické výhledy tak byly nově poskytnuty obyvatelům při pohledu z oken nových bytů. Architekt nicméně projevil určitou snahu o zmírnění kontrastu mezi „starým“ historickým jádrem Olomouce a jeho „novým“ okolím. Věděl, „*že by bylo dobré zachovat pohledovou vazbu na historické jádro, a proto mezi ně a samotné sídliště s výškovými domy vložil nízkopodlažní zástavbu*“ ve formě občanské vybavenosti včetně nové budovy školy.¹⁸³

4.10.1 Dochovaný fond památkově významných objektů v Lazcích

Nová masivní zástavba nepronikla přímo do sousední vilové čtvrti Letná. Současně byla učiněna snaha o ohleduplný přechod v asi sto metrů širokém pásu mezi výškovými bytovými domy a starší vilovou zástavbou v podobě zmíněných nízkopodlažních domů občanské vybavenosti. Přesto byl průhled Dlouhou ulicí směrem od města, kterému dosud dominoval pozdně **secesní vilový dům Jana Lošťáka** (obr. 112) z roku 1920 (Dlouhá č. p. 110), narušen novým měřítkem i formou výškových domů. Tento objekt byl prohlášen kulturní památkou v roce 1991. Autorem vilové architektury je Jan Lošťák, který v této oblasti ve stejné době postavil další dvě vilové stavby v obdobném provedení, čímž zde vznikl jednotně architektonicky koncipovaný stavební celek.¹⁸⁴ Prostor Letné byl nicméně nadále zastavován puristickou (kulturní památka rodinný dům Vladimíra Müllera) a funkcionalistickou (kulturní památka rodinný dům Roberta Schneidera) vilovou architekturou.

4.10.2 Příklady památkových ztrát v Lazcích

V historickém jádru vesnice vzniklé ve druhé polovině 18. století podél Lazecké ulice je dochovaná již zmíněná čtvercová kaple sv. Anny se zvonící (obr. 113) z roku 1841. V její

¹⁸² *Stráž lidu* LIX, 1979, č. 86, 31. 7., s. 3.

¹⁸³ Mertová, Olomouc. Lazce (pozn. 181), s. 353.

¹⁸⁴ Evidenční list nemovité kulturní památky, vila, 22903/8-3147.

blízkosti stál také **kamenný kříž**, který byl odstraněn a zřejmě zničen v padesátých letech 20. století.¹⁸⁵

V článku z roku 1983, pojednávajícím především o tzv. Růžové brance ve Studentské ulici, je zmíněn také **trojboký hraniční kámen**, vztyčený v roce 1718 v někdejší místě nedalekého průsečíku katastrálních území Olomouce, Lazců a Hejčína, který byl objeven v rámci dřívější „zvelebovací akce“ a později těžce poškozen „buldozerem za úprav parkoviště před tiskárnami“.¹⁸⁶ Byla tak zničena drobná památka, dokládající označení hranic ještě před výstavbou pevnosti.

Později byl učiněn na nejmenovaném pozemku na Lazcích objev dalšího **hraničního kamene**, vymezujícího teritorium řádu premonstrátu se sídlem v bývalém klášteře Hradisko a katastr osady Lazce. Díky jeho datování (1718) bylo možné upřesnit vymezení dobových hranic.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Kadlec, *Olomoucká předměstí* (pozn. 9), s. 50.

¹⁸⁶ B., *Olomoucké podzemní památky. Podchod Růžové branky*, *Stráž lidu* LXIII, 1983, č. 143, 3. 12., s. 4.

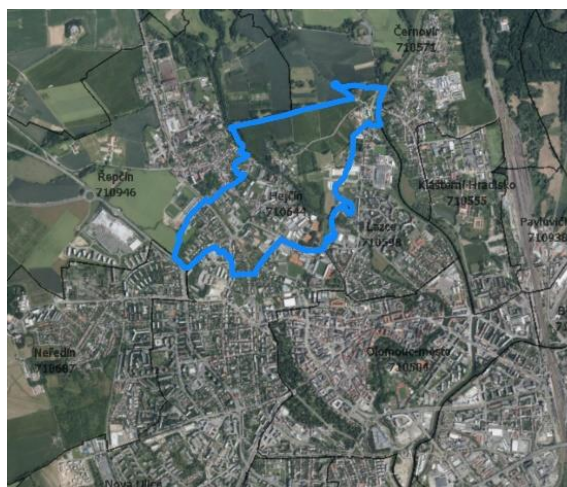
¹⁸⁷ Karel Žurek, *Péče o památky v okrese*, *Stráž lidu* LXIX, 1989, č. 85, 22. 7., s. 4. Nebylo dohledáno, zda byl kámen do dnešních dnů dochován a vzhledem ke stručnému popisu místa nálezů jej nelze jednoznačně spojit se zmínkou o zaniklém hraničním kamenu ve Florykově ulici. Kadlec, *Drobné památky Olomouce. I. část* (pozn. 9), s. 19.

4.11 Hejčín

Předměstí Hejčín (obr. XII) se nachází severozápadně od centra města Olomouce. Nenavazuje přímo na hranici historického centra, sousedí však z velké části s předměstím Nová Ulice téměř těsně u jádra Olomouce, dále také s částmi Lazce, Černovír, Řepčín a Neředín.

První písemná zmínka o Hejčíně pochází z roku 1078, což z něj dělá nejstarší olomoucké předměstí. Nejstarší částí této osady byla náves v místech Mršíkova náměstí, kterou obtékalo rameno řeky Moravy, tzv. Mlýnský náhon, a to až do doby jeho zasypaní v polovině 20. století. Až do roku 1784 patřil Hejčín klášteřu Hradisku; kromě hospodářského dvora, jenž po odkupu v roce 1653 vlastnili dalších téměř 140 let olomoučtí jezuité. Díky své poloze za hranicí fortifikačního pásma se osada v 18. století vyhnula přemístění.¹⁸⁸ V 19. století rostl význam i počet obyvatel obce v důsledku založení velkého cukrovaru rodinou Mayů v roce 1851.¹⁸⁹ Administrativně byl Hejčín sloučen s Olomoucí v roce 1919. Rozšiřováním v dalších letech stavebně splynul s územím Řepčína a později i Nové Ulice a Neředína.

Ve druhé polovině 20. století se s výstavbou vícepodlažních obytných domů v území Hejčína téměř nepočítalo. Díky tomu si udržel částečně i dodnes charakter původní obce. Přesto i Hejčín zažil z hlediska památkové péče dramatičtější období v osmdesátých letech minulého století. V roce 1987 vznikl projekt výstavby čtyř podlažních panelových domů na místě Mršíkova náměstí, jehož původní zástavba měla i přes památkovou ochranu projektu ustoupit. Současně v tomto prostoru bylo prokázáno významné archeologické naleziště.¹⁹⁰ „Ukazuje se tak zároveň nutnost užší koordinace a spolupráce orgánů státní památkové péče s investory a stavebními organizacemi v oblasti archeologických památek (a to nejen na území historického jádra

Obr. XII: Vyznačené katastrální území Hejčína na současném leteckém snímku Olomouce. Geoprohlížeč ČÚZK.

¹⁸⁸ Zkáze unikl také Řepčín, Neředín a Holice.

¹⁸⁹ Podnik utrpěl v době fašistického režimu, kdy byla židovská rodina zdecimována.

¹⁹⁰ Podrobnějšího průzkumu se lokalita Mršíkova náměstí dočkala v rámci plošného záchranného archeologického výzkumu v letech 2002–2003, kdy došlo k objevu mj. části modelu keramického sedacího nábytku lengyelské kultury.

*Olomouce, jak se to dělo dosud), stejně jako potřeba syntetického povrchového průzkumu Olomouce se zvláštním zaměřením na vyhledávání dosud neznámých lokalit.*¹⁹¹

V souvislosti s tím je nezbytné zmínit se o dalším archeologickém nalezišti na území Hejčína. V roce 1955 byly při hloubení základů a sklepních prostorů pro novou budovu gymnázia Václavem Dusilem (1884–1960) nalezen mj. fragment polovice slabě prohnutého hrotu vrchní části bílé patinované čepele z doby starší doby kamenné, významný zejména jako první doklad paleolitického osídlení Olomouce a existence možné paleolitické lovecké stanice.¹⁹² Prostor byl zkoumán archeologickými pracovníky v čele s Josefem Skutilem (1904–1965).¹⁹³

4.11.1 Dochovaný fond památkově významných objektů v Hejčíně

Majitelé hejčinského cukrovaru (obr. 115), doplněného také o výrobu líhu a kvasnic, si v roce 1892 právě v sousedství své továrny nechali postavit vilu (tzv. **Mayova vila**, Dolní Hejčinská, č. p. 50) (obr. 114). Jejím projektantem byl Jakob Gartner (1861–1921), vídeňský architekt, žák Karla von Hasenauera (1833–1894) a autor mnoha moravských a rakouských synagog (včetně té olomoucké). Dvoupodlažní Mayova vila s neobarokními prvky, pro tuto část Olomouce ojedinělá stavba tohoto typu dokládající význam rodiny Mayů, překonala i přestřelku na její střeše na konci války v roce 1945.

Provoz cukrovaru byl ukončen v roce 1959 a z původních objektů areálu továrny se zachovaly pouze části obvodového zdiva bývalé kotelny a kostkárny (obr. 116). Jedná se přesto o hodnotný doklad industriální architektury.¹⁹⁴

Továrna byla situována v úzké blízkosti tamní **návsi**.¹⁹⁵ Tu tak postupně začaly na místě bývalého zemědělského klášterního dvora tvořit domy dělnických pracovníků (obr. 117 a 118).

¹⁹¹ Josef Bláha, Slovánská archeologie v Olomouci. Záchrana a dokumentace kulturních hodnot minulosti, *Stráž lidu* LXIX, 1989, č. 55, 13. 5., s. 4.

¹⁹² Vzácný nález, *Stráž lidu* XI, 1955, č. 53, 5. 7., s. 3. – Josef Skutil, Archeologické oddělení, *Zprávy SLUKO*, 1955, č. 48, s. 4–5.

¹⁹³ Josef Skutil (1904–1965) byl první profesionální archeolog olomouckého muzea (SLUKO), zasloužil se o další vývoj prehistorického oddělení SLUKO a inicioval mnoho archeologických aktivit v Olomouci. Pavlína Kalábková, Dějiny archeologického bádání, in: Jindřich Schulz (ed.), *Dějiny Olomouce 1*, Olomouc 2009, s. 24.

¹⁹⁴ Cukrovar, *Národní památkový ústav – Památkový katalog*, <https://pamatkovykatalog.cz/cukrovar-20223283>, vyhledáno dne 20. 3. 2024.

¹⁹⁵ Mrštíkovo náměstí bylo v roce 1945 pojmenováno po spisovateli a dramatikovi Vilému Mrštíkovi (1863–1912), jehož manželka Božena, rozená Pacasová, z Hejčína pocházela a po ovdovění bydlela a literárně tvořila v jednom z dělnických domů.

Dnes se jedná o pětadvacet dochovaných řadových jednopodlažních domů. Jejich obytná funkce se nezměnila ani ve 20. století. To umožnilo zachování poměrně autentického stavu a jako „*doklad životního prostředí proletariátu v 19. a první polovině 20. století*“ byla kolonie dělnických domů v roce 1964 zapsána do státního seznamu kulturních památek. Do jisté míry tak bylo zřejmě učiněno z ideologických důvodů, neboť kategorie památek na počátky a vývoj dělnického hnutí a socialismus u nás a na nejvýznamnější osobnosti spjaté s pokrokovými tradicemi vznikla po roce 1948 a byla jí věnována značná pozornost.¹⁹⁶ Navzdory památkové ochraně nicméně nebylo reálné udržet původní stav kvůli řadě přestavbám, které jsou se zachováním funkce rodinných domů spojeny.¹⁹⁷ Zastavovací plán Hejčína a Řepčína, dokončený v roce 1966 a kombinující drobnější bodovou zástavbu s blokovou, předpokládal mj. asanaci podstatné části staré hejčínské návsi, k čemuž nakonec nedošlo.¹⁹⁸ V souvislosti s výše zmíněným projektem výstavby s nutností asanace náměstí z roku 1987 bylo o dva roky později archeologem Josefem Bláhou zaregistrovány v prostoru hloubené stavební jámy prehistorické i slovanské sídlištní vrstvy a objekty. Následoval zde záchranný archeologický průzkum, který zjistil doklady osídlení z více pravěkých period a díky průzkumu zbytků sídlištních jam, kterých bylo zřejmě několikanásobně víc, ale v důsledku předchozích zemních prací zcela zanikly, také osídlení z velkomoravské doby.¹⁹⁹ Josef Bláha pak upozornil na nutnost provedení velkoplošného předstihového archeologického průzkumu ve vztahu k plánovaným asanacím. Památkovým orgánům se nicméně soubor domů před demolicí podařilo zachránit.²⁰⁰

Středobod návsi je tvořen kaplí sv. Jana Nepomuckého (obr. 119) obdélníkového půdorysu s půlkruhovým uzávěrem a vížkou s křížem na vrcholu. Kaple z roku 1821 svou jednoduchou lidovou formou dotváří prostředí návsi. Kamenný kříž před kaplí pochází z roku 1745.

Na Mrštíkově náměstí je situována přízemní budova nynější hospody nazývané U Pelikána (č. p. 6) (obr. 120), která je údajně datována rokem 1692.²⁰¹ Dojmy z této budovy, ale i celého

¹⁹⁶ Kristina Uhlíková, *Padesátá léta a česká památková péče*, 2023, 15. 11., přednáškový cyklus Současný stav bádání, Katedra dějin umění, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci.

¹⁹⁷ Evidenční list nemovité kulturní památky, soubor domů dělnické kolonie, č. ÚSKP 14158/8-1739, poř. č. 1739/1-25/.

¹⁹⁸ Zatloukal, *Meditace* (pozn. 4), s. 397.

¹⁹⁹ Bláha, Přehled důležitějších záchranných akcí (pozn. 11), s. 170–171.

²⁰⁰ Kolonie dělnických domků na Mrštíkově náměstí v Olomouci, *Olomouc – Hejčín*, <https://www.hejcin.cz/kolonie.html>, vyhledáno dne 16. 2. 2024.

²⁰¹ *U Pelikána*, <http://upelikana.hejcin.cz/>, vyhledáno dne 16. 2. 2024

Mrštíkova náměstí „s kouzelnou kapličkou uprostřed“ sdílela čtenářka *Stráže lidu* v roce 1971.²⁰²

Restaurační funkci měl rovněž dům v ulici Dolní Hejčinská č. p. 68, z nějž se dochovalo domovní znamení znázorňující černého orla.

Do zahrady zaniklého jezuitského konviktního dvora nechali jezuité v roce 1757 vytesat čtyři **barokní sochy Herkulů** (obr. 121, 122, 123, 124 a 125) vyobrazující personifikace čtyř ročních období. V roce 1965 byla budova bývalého konviktního dvora a současně bývalého cukrovaru zbořena. Sochy, které v roce 1964 byly zapsány do státního seznamu kulturních památek, byly transferovány do Bezručových sadů v Olomouci. Jsou osazeny na hranolových soklech a představují polonahé robustní mužské postavy v životní velikosti stojící v kontrastu a nesoucí vázy.

4.11.2 Příklady památkových ztrát v Hejčíně

V blízkosti Mrštíkova náměstí, na pozemcích sousedících s hostincem u koryta Mlýnského potoka, stály od roku 1912 budovy **vodní elektrárny**. Ta tu byla zřízena v roce 1910, kdy po požáru původního mlýna byla provedena jeho přestavba. Svému účelu komplex sloužil do roku 1948.²⁰³ Rameno řeky bylo sice zasypáno, areál vodní elektrárny stál a podléhal chátrání ještě téměř celou druhou polovinu 20. století. Následnou demolicí tak Hejčín přišel o technickou památku, která po úpravách ještě mohla plnit jiné využití.

Již zmíněné zasypání jednoho z ramen řeky Moravy, tzv. **Mlýnského náhonu**, zde nelze opomenout především z hlediska urbanismu Hejčína. Jednalo se o uměle vytvořený vodní příkop²⁰⁴ z 13. století, vybudovaný za účelem zvětšení kolonizační plochy a jako součást nové fortifikace a sloužil k pohánění vodních mlýnů v Olomouci.²⁰⁵ Od 19. století se začalo uvažovat o jeho odstranění, neboť způsoboval hygienické, stavební i záplavové potíže. V roce 1948 byly práce na regulacích vodních toků zahájeny a pokračovaly téměř další dvě desetiletí. „*Významným stavebním dílem města*“ byla stavba hlavního kanalizačního sběrače pro

²⁰² B. Bílá, Návštěvní večer v Tramp-klubu, *Stráž lidu* LI, 1971, č. 104, 4. 9., s. 3.

²⁰³ Tichák, *O osudech* (pozn. 6), s. 63.

²⁰⁴ Koryto vedlo z Hejčína, nynější ulicí Legionářskou, třídou Svobody k Tržnici, kde byl napojen na rameno Moravy.

²⁰⁵ Zatloukal, *Meditace* (pozn. 4), s. 317.

splaškové a dešťové vody městských čtvrtí, který po zasypání umožnil vznik „potřebné“ široké a moderní třídy Svobody.²⁰⁶ „Z vysněného boulevardu vznikla spíše jeho kocourkovsky neforemná a disproporční karikatura. Zmizelo také rameno Střední Moravy vymezující parčík Měšťanské střelnice [...] a vytvářející [...] jeden z mála urbanisticky velkoryse koncipovaných prostorů novodobé Olomouce.“²⁰⁷ „Post festum lze však zdůraznit, že ani ze stanoviska moderního urbanismu nebyl zákrok šťastný, jelikož jím zmizel z obrazu města vodní prvek se svou doprovodnou zelení a mimoto také přirozené ohraničení starého organismu proti zastavění novodobých městských čtvrtí.“²⁰⁸ Provedené akce tak odborníky byly v dalších letech vzpomínány a vznikaly diskuze o jejich dopadu. Ztrátu technické památky nicméně přeci jen „vyvážila řada předností: ozdravení města, možnost staveb na vysušeném terénu a odstranění zátop.“²⁰⁹

Louka s meandrujícím náhonem mezi Husovým sborem a Hejčínem „tvořila komornější analogii mnichovské *Englischer Garten* či ještě spíše louky *Blonia* v Krakově: prosluněný trávník s pár stromy a keři protnutý chodníkem, jímž bylo možné takřka nerušeně dojít z centra do volné krajiny.“²¹⁰ Tento prostor, zv. Hejčínské louky, byl po úpravách toků řeky Moravy dále devastován a pomalu přeměňován ve skládku.²¹¹

Když byly v polovině 17. století klášterní pozemky hejčínské osady odkoupeny olomouckými jezuiti, postavili na jejich místě pozdně barokní **budovu konviktního dvora** (obr. 126).²¹² Jednalo se o čtyřkřídlý, zřejmě dvoupodlažní, objekt s lichoběžníkovou dispozicí a uzavřeným vnitřním nádvořím. Dle dochované fotografie byla jižní fasáda zřejmě vstupní. První etáž byla jemně bosovaná, druhá etáž byla členěna střídavě okny a pilastry. Areál byl tvořen zahradou, doplněnou o čtyři barokní sochy Herkulů, obehnanou ohradní zdí. V 19. století byly pozemky konviktního dvora odkoupeny rodinou Mayů, která v Hejčíně začala provozovat cukrovar. V roce 1965 byla budova zbourána a plocha znovu zastavěna nikdy nebyla (obr. 127). Hejčín tak přišel o doklad církevního života, jenž byl bezpochybně spojen také s olomouckou univerzitou

²⁰⁶ -ds-, Významné stavební dílo města Olomouce, *Stráž lidu* IV, 1948, č. 250, 24. 10., s. 2. – idem, Boulevard na místě řečiště v Olomouci. Mlýnský náhon bude konečně zrušen, *Stráž lidu* IV, 1948, č. 157, 8. 7., s. 3.

²⁰⁷ Zatloukal, *Meditace* (pozn. 4), s. 319.

²⁰⁸ Václav Richter, *Raněstředověká Olomouc*, Olomouc 1959, s. 124.

²⁰⁹ -B-, Staré olomoucké pohlednice. Dnešní Leninova třída, *Stráž lidu* LVIII, 1978, č. 151, 28. 12. s. 4.

²¹⁰ Zatloukal, *Meditace* (pozn. 4), s. 319.

²¹¹ Kritickou kamerou, *Stráž lidu* LXIX, 1989, č. 7, 20. 4., s. 5. – Kritickou kamerou, *Stráž lidu* LXX, 1990, č. 51, 1. 9., s. 4.

²¹² Dnes u průmyslového areálu MOPOS a je v těchto místech zatravněná plocha.

i jezuitským životem v Olomouci. Objekt současně tvořil důležitý urbanistický a estetický prvek, jenž vymezoval vstup na hejčínskou náves.

4.12 Řepčín

Katastrální území městské čtvrti Řepčín (obr. XIII) zahrnuje poměrně rozsáhlou část olomouckého území severozápadním směrem od historického jádra Olomouce, mezi nímž a Řepčínem leží území předměstí Nová Ulice a Hejčín. Čtvrť Řepčín je tak obklopena Hejčínem, Černovírem, Topolany, Neředínem a samostatnými obcemi Křelov a Horka nad Moravou.

Obr. XIII: Vyznačené katastrální území Řepčína na současném leteckém snímku Olomouce. Geoprohlížeč ČÚZK.

První zmínka o Řepčíně pochází z roku 1141. Osada byla utvářena při pravém břehu dnes již zregulovaného Mlýnského potoka do podoby návesní ulicové vesnice. Toto historické jádro bylo zformováno v dnešních ulicích Břetislavova a Řepčínská. Vesnici se výstavba pevnosti v 18. století, stejně jako blíže hradbám situovaného Hejčína, nijak nedotkla. Poměrně komplikovanou situaci týkající se vlastnictví a správy osady vyřešilo vytvoření obecní samosprávy v roce 1850. Prostor do té doby výrazně nerozrůstající se obci poskytlo vybudování železniční tratě v roce 1883, které sem přivolalo průmysl. Kromě továren zde roku 1907 vznikla slévárna, která zahájila historii velkého závodu, později známého pod názvem Moravské železářny (dnes společnost Unex).²¹³ Z hlediska školství pak významným počinem bylo založení kláštera dominikánek roku 1889, ve kterém byla zřízena dívčí škola s internátem a který byl v dalších letech dále rozšiřován.

V roce 1919 byl Řepčín připojen k městu Olomouc. Jeho expanzivnímu vývoji vždy bránily zeměpisné faktory. Jižní území zabíral Hejčín, se kterým nicméně postupně předměstí v rámci ulic Řepčínská a Horní Hejčínská stavebně splynulo, na severu a východě byl terén mokřin nezpůsobilý k výstavbě. Vybudovaný průmyslový areál se nicméně dále rozšiřoval směrem severním a nová výstavba ve druhé polovině 20. století nezasáhla několik století formovaný urbanistický celek historického jádra předměstí. V jeho hlavních i organicky zatočených

²¹³ Především po roce 1945 se vliv podniku projevil ve sportu, kultuře i bytové výstavbě. Tichák, *O osudech* (pozn. 6), s. 67.

úzkých vedlejších ulicích je dodnes respektována nízkopodlažní zástavba (obr. 128) a místy dochovaná původní lidová architektura.

Městská část Řepčín je spolu s lokalitou Hejčína spojována s tvůrčími aktivitami mnoha zdejších rodáků, kteří těmto místům ve 20. století vtiskli určitý charakter. Vedle olomouckých uměleckých dominant (historické jádro, univerzita, kláštery) se „v minulosti vytvářelo zcela neformální a neinstitucionální kulturní a umělecké podhoubí v Hejčíně a Řepčíně. [...] Rovinatá a nezregulovaná krajina kdysi umožňovala řece Moravě vytvářet kouzelná zakoutí, kde nebyla nouze o louky, bažiny, zaplavovaná území. Unikátní byla zejména lokalita Plané loučky. [...] K nejznámějším rodům zde patřily kamenický rod Hanáků, Sedláčků, Zlobických, Skácelů a Hořínků. Z pohledu kvalitní řemeslnosti byla v Hejčíně a Řepčíně široce zastoupena kamenosochařství a restaurátorství ve jménech Hořínek, Jahoda, Bílý a Švardala. U některých rodů došlo v uměleckém směru k povznesení až na úroveň ‚akademismu‘. [...] Nejvýznamnější (snad i nejstarší) umělecká tradice Hejčína a Řepčína tkví v umění výtvarném.“²¹⁴ To zde rozvíjeli umělci a umělkyně Fráňa Šén (1882–1976), Jan Sedláček (1925–1996), Jeroným Grmela (1926–1992) či Vladimíra Stratilová (1928–2007). V roce 2001 byla uspořádána výstava prací řepčínských a hejčínských umělců s názvem „Genius loci Hejčín – Řepčín“.²¹⁵

4.12.1 Dochovaný fond památkově významných objektů v Řepčíně

Právě v centru historického jádra Řepčína v ulici Zengrova je dochovaná **sýpka venkovské usedlosti** (Zengrova č. p. 30) (obr. 129 a 130). Drobná téměř čtvercová stavba byla v 19. století přistavěná k ohradní zdi dvora. Vstup je situován na severu ze dvora, má segmentový záklenek a je krytý zděným výstupkem žudra. Stavba z nepálených cihel byla v minulosti nevhodně omítnuta cementovou omítkou vyztuženou pletivem. Z východní části k ní byl současně přistavěn přízemní dům. Jako jeden z nejcennějších dokladů lidového stavitelství na Moravě byl objekt v roce 1964 prohlášen kulturní památkou.

Dalším významným dochovaným příkladem hanáckého lidového stavitelství je **hospodářské křídlo s náspím** (obr. 131) při venkovské usedlosti v řádové zástavbě v Břetislavově ulici č. p. 26 z roku 1841. Do ulice je situována obytná budova s průjezdem a do dvora vybíhá hospodářské křídlo s chlévy. Vstupy do chlévu jsou kryty náspím, otevřenou arkádovou

²¹⁴ Bohumír Kolář, Umělecký obraz dvou svérázných olomouckých předměstí, *Olomoucký týden* II, 2001, č. 12, 22. 3., s. 5.

²¹⁵ *Genius loci Hejčín – Řepčín* (kat. výst.), Galerie G v Olomouci 2001.

chodbou, tvořenou hranolovými pilíři se skosenými rohy, ukončenými oblou římskou. Přestože přilehlé obytné stavení bylo zcela přestavěno, křídlo s náspím bylo v roce 1964 zapsáno na seznam kulturních památek jako doklad lidového stavitelství.²¹⁶

Pro obdobné hodnoty byla ve stejném roce kulturní památkou prohlášena **kaple sv. Isidora** (obr. 132) v Řepčínské ulici ze druhé poloviny 18. století. Hlavní průčelí drobné zděné stavby vrcholí štítem s převýšenou střední částí a bočními volutami.

V Řepčíně je kromě památek zasazených do jeho poměrně hustě zastavěné části, také dochovaná dvojice krajínovných prvků. Jedním z nich je **sloup se sochou sv. Jana Nepomuckého** z roku 1707, jehož autorem je barokní sochař David Zürn nejmladší. Je zasazen do volné krajiny při rozcestí polních cest v západní části Řepčina. Socha ale původně zdobila prostor poblíž bývalého kláštera Hradisko, odkud na nynější místo byla přemístěna v roce 1736. Horní část, sloup se sochou sv. Jana Nepomuckého, je nicméně kopií, která byla vytvořena v roce 1949 sochařem Vojtěchem Hořínkem (1906–1998) podle původních fragmentů z díla zničeného vichřicí. Původní je pouze čtvercový podstavec sochy. Fragmenty zničeného originálu byly umístěny do lapidária v Olomouci, odkud se brzy ztratily.²¹⁷ Sloup byl prohlášen kulturní památkou roku 1964. Druhou kulturní památkou v krajině jsou boží muka při silnici na Křelov, památkově chráněná až od roku 2001.

Zajímavé umístění má **soubor tří barokních dřevěných plastik na průčelí bývalé kovárny** (Řepčínská č. p. 53) (obr. 133 a 134).²¹⁸ Tvoří jej ukřižovaný Kristus a dvě ženské figury, identifikované jako patronka Olomouce sv. Pavlína a sv. Barbora.²¹⁹ Byly zjištěny stopy polychromie a zlacení. Je pravděpodobné, že sochy světic původně tvořily součást jiného díla a ke Kristu byly připojeny druhotně. Václav Burian se domníval, že sochy pochází z mobiliáře zrušeného kláštera Hradisko.²²⁰ Dle Leoše Mlčáka je toto tvrzení nedostatečně odůvodněné a připouští původ sousoší v jednom ze zrušených olomouckých kostelů po roce 1784.²²¹ První písemná zmínka o sousoší pochází totiž až z roku 1849, kdy byl kříž se třemi sochami na průčelí

²¹⁶ Hospodářské křídlo s náspím, *Národní památkový ústav – Památkový katalog*, <https://pamatkovykatalog.cz/hospodarske-kridlo-s-naspim-535138>, vyhledáno dne 21. 3. 2024.

²¹⁷ <https://pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/sloup-se-sochou-sv-jana-nepomuckeho-138303>, vyhledáno dne 21. 3. 2024.

²¹⁸ Sousoší dnes na průčelí chybí, v roce 2023 bylo zapůjčeno do stále expozice v Arcidiecézním muzeu v Olomouci.

²¹⁹ Leoš Mlčák, K ikonografii a autorství dřevěných plastik na průčelí bývalé kovárny v Olomouci-Řepčíně, in: *Památkový ústav v Olomouci 1998. Výroční zpráva*, Olomouc 1999, s. 96-100.

²²⁰ Václav Burian, Pamětní zápisy v barokních plastikách na průčelí kovárny v Olomouci-Řepčíně, in: *Památkový ústav v Olomouci 1991. Výroční zpráva*, Olomouc 1992, s. 46.

²²¹ Mlčák, K ikonografii (pozn. 219), s. 99.

řepčinského jednopodlažního domu osazen kovářem Valentinem Vránou a nejsou známy okolnosti jeho získání. Přesto jsou pro bádání cenné písemnosti, vkládané na průčelí staré kovárny za plastiku Ukřižování vlastníky domu právě od roku 1849. Díky v nich popisované preventivní péči, kterou dřevěnému sousoší autoři pamětních zápisů věnovali, bylo dochováno ve velmi dobrém stavu. „*Je takový malý zázrak, že na fasádě domu kříž zůstal a nikdo ho neponičil ani během období komunistické totality.*“²²²

Z **kláštera dominikánek** (obr. 135), založeného roku 1889 a jehož součástí je mj. přistavěná bývalá kaple Panny Marie Královny (obr. 136), byly dominikánky vyhnány v roce 1950. V dalších letech byl areál využíván pro potřeby vojenského učiliště a kaple jako muniční skladiště, později zde začal sídlit škola. V části objektu byla zřízena chirurgická klinika FN.²²³

V parku školy je dnes již prázdná klenutá drobná architektura (obr. 137), v níž původně stálo **sousoší Klanění Tří králů** (obr. 138) z let 1735–1750, které sem zřejmě bylo umístěno druhotně. V osmdesátých letech došlo po opakovaném záměrném poškození k přemístění do dvoru sídla nynějšího Národního památkového ústavu, odborného pracoviště v Olomouci, Petrášova paláce.²²⁴

4.12.2 Příklady památkových ztrát v Řepčíně

Křížení ulic Břetislavova a Zengrova tvoří volný prostor, připomínající náves či menší náměstí (obr. 139). V roce 1904 byla v jeho centru postavená **kaple sv. Josefa** (obr. 140).²²⁵ Autorem byl místní stavitel Jan Valihrač. Na tak stísněný prostor poměrně velká stavba se zvonicí v pozdně secesním stylu se nedočkala příliš dlouhého trvání. Zřejmě z důvodu výstavby hejčinského kostela sv. Cyrila a Metoděje v roce 1932 ztrácela pomalu na významu, přesto byla ale v šedesátých letech 20. století řepčinskými obyvateli plánovaná její oprava.²²⁶ V roce 1973 bylo ale „*na příkaz místního funkcionáře*“ rozhodnuto o jejím zboření.²²⁷ Pozemek byl

²²² Jan Horejš, Zapomenuté stavby: Kristus z Řepčina přečkal obě totality. Na kovárně visel po generace, *Olomoucký Report*, 20. 4. 2023, <https://olomoucky.report.cz/spolecnost/zapomenute-stavby-kristus-z-repcina-preckal-obe-totality-na-kovarne-visel-po-generace/>, vyhledáno dne 23. 3. 2024.

²²³ Objekt zdravotnickým účelům neslouží již od roku 2002.

²²⁴ Dobroslava Neckářová, Historie sousoší Klanění Tří králů, *Římskokatolická farnost Olomouc – Hejčín*, <https://www.farnost-olomouc-hejcin.cz/historie/sousosi-klaneni-tri-kralu>, vyhledáno dne 21. 3. 2024

²²⁵ Na mapě z roku 1834 je zaznačena kaple poblíž tohoto místa v ulici Řepčinská.

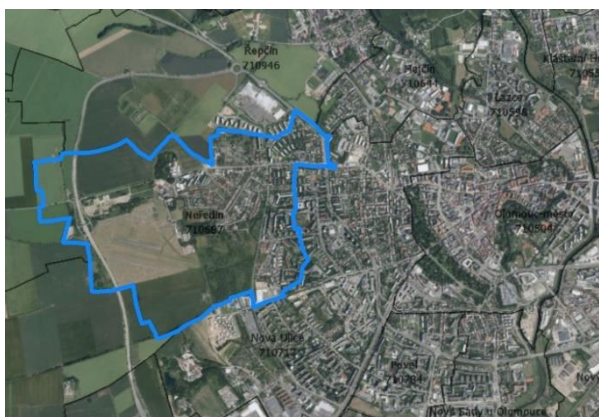
²²⁶ Dle soupisu nejnútnejších oprav kaple v roce 1970 nebyla kaple v tak zchátralém stavu, který by zdůvodňoval o tři roky později její zbourání. Kaple sv. Josefa, *Poškozené a zničené kostely, kaple a synagogy v České republice*, <http://www.znicenekostely.cz/?load=detail&id=12234>, vyhledáno dne 22. 3. 2024.

²²⁷ Kadlec, *Olomoucká předměstí* (pozn. 9), s. 56.

zatravněn a osazen stromy. Řepčín tak přišel o církevní stavbu nezvyklého provedení, která v rozšířeném prostoru dvou ulic byla jeho důležitým centrálním estetickým prvkem.

4.13 Neředín

Městská část Neředín (obr. XIV) leží na západě Olomouce. Východní hranici tvoří s předměstími Nová Ulice a Hejčín, ze severu je obklopena Řepčínem. K její východní straně přiléhají samostatné obce Topolany a Hněvotín. Jedná se o nejvýše položené olomoucké předměstí.

Obr. XIV: Vyznačené katastrální území Neředína na současném leteckém snímku Olomouce. Geoprohlížeč ČÚZK.

V porovnání s jinými olomouckými předměstími se osady Neředín nedotkly žádné převratné události. Nutno zmínit, že archeologickými nálezy, prováděnými po roce 1989, bylo na území Neředína mj. doloženo krátkodobé osídlení římskými vojsky ve druhém století. První zmínka o Neředínu pochází z roku 1234 a jednalo se vždy o obec zemědělskou. Její historické jádro je tvořeno zakřivenou ulicí Neředínská, v jejímž středu vznikl mírně rozšířený prostor návsi (obr. 141). Olomoucká pevnostní výstavba zasáhla Neředín až v její druhé fázi v 19. století, kdy byl postaven na neředínském území fort č. XV.²²⁸ V souvislosti se zrušením hřbitova U Dřevěného zvonu v Nové Ulici bylo nutné najít vzdálenější místo pro městský ústřední hřbitov. Rozhodnuto bylo nakonec o místě na návrší severně od tehdy zastavěné části Neředína. K jeho vysvěcení došlo v roce 1901 a v roce 1932 bylo v jeho areálu vybudováno krematorium.²²⁹ Soubor hřbitovní architektury je památkově chráněn.²³⁰ V roce 1905 vyrostlo západně od zastavěné části obce v náhorní plošině Tabulového vrchu rozlehlé vojenské cvičiště, roku 1920 změněné na vojenské letiště. Neředín tak připojením k Olomouci v roce 1919 městu přispěl tímto důležitým zázemím.

Ve druhé čtvrtině 20. století nová výstavba na katastru předměstí představovala zejména rodinné domy, mj. v souladu s blíže k městu rozrůstající se Úřední čtvrtí. K nejvýraznějším proměnám Neředína došlo až po roce 1948. V severním cípu Neředína začalo v této době vznikat první poválečné olomoucké sídliště, tehdy zv. sídliště první pětiletky (ulice Norská a ulice gen. Píky), kterým autoři v podstatě předurčili západ města ke koncentrované bytové

²²⁸ Dodnes dochovaný fort je od roku 1964 památkově chráněn.

²²⁹ Autorem funkcionalistické stavby krematoria je architekt Alois Šajtar (1904–1974).

²³⁰ Nejprve bylo v roce 1974 zapsáno na státní seznam kulturních památek pohřebiště Rudé armády, o rok později budova krematoria. O rozšířené ochraně bylo rozhodnuto až po roce 1989.

výstavbě. Bylo projektováno na „zelené louce“ a „[...] v době, kdy se bytové domy stavěly především v prolukách rostlého města, ukázala Norská budoucí pojetí nových obytných urbanistických celků.“²³¹ Přesto se od budoucích projektů panelových sídlišť odlišuje stavební technologií i urbanistickým pojetím. Kolem hlavní komunikační osy, ozvláštněné jejím mírným zakřivením, v řádkovém uspořádání vyrostly třípodlažní bytové domy s paprscitým rozevřením prostorů mezi nimi. Jižní zástavba ulice Norské podle architekta Václava Capouška (1914–1997) má ještě individuální pojetí, které je řízeno atypicky projektovanými dispozicemi domů, u domů v severní části ulice Norské je viditelné již jejich typizované řešení.

Pokračující sídlištní výstavba ve druhé polovině 20. století dále pokračovala hlavně na území Nové Ulice, jehož severní část nicméně nedostačovala a zasahovala dále na západ, právě do území Neředína. Vzniklo zde tak v šedesátých letech tzv. sídliště třetí pětiletky západně od novoulické Foerstrovy ulice. Tato výstavba dále pokračovala jihozápadní směrem a postupně byly zaplňovány volné prostory pod Tabulovým vrchem. Zatímco sídlištní bytová zástavba se k Neředínu přibližovala směrem od města, v okolí historického jádra Neředína vznikaly nové čtvrti rodinných domů. Typově odlišné obytné „zóny“ nakonec postupně srostly, přesto lze dnes sledovat rozhraní v podobě ulice Okružní.

Přestože tedy nebylo zasahováno do staré neředínské obce, výrazně se proměnil prostor mezi ní a Olomoucí, který zahrnuje jak katastrální území Neředína, tak území Nové Ulice. Pohledy z návrší Tabulového vrchu narušily nové výškové domy. O někdejším nejvyšším obytném domě v Olomouci pojednával článek z roku 1969. „*Oba domy [čtrnáctipodlažní budova v sídlišti pod Neředínem a v tu dobu vyrůstající dům ve Foerstrově ulici] změni panorama města ve směru od Tabulového vrchu a již nyní začaly soutěžit se siluetou městských věží.*“²³²

4.13.1 Dochovaný fond památkově významných objektů v Neředíně

Neředínská náves byla v roce 1771 doplněna o skromnou stavbu **kaple Panny Marie Loretánské** (obr. 142) s výraznou věží s lucernou a cibulovou kopulí. Dnes je definovaná jako památka místního významu a prohlášení kulturní památkou se kvůli opravám v devadesátých letech 20. století a v roce 2011, kterými ztratila podstatnou část kulturních hodnot, pro které by

²³¹ Martina Mertová, Olomouc. Norská, in: Lucie Skřivánková – Rostislav Švácha – Eva Novotná et al. (edd.), *Paneláci 1. Padesát sídlišť v českých zemích*, Praha 2016, s. 57.

²³² -g-, Nejvyšší obytný dům, *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 48, 24. 4., s. 2.

bylo možné ji takto evidovat, nedočkala.²³³ Je otázkou, zda lze stav před opravami připisovat zanedbání v období komunistického režimu. Kulturní památkou je od roku 2015 naproti tomu barokní **kamenný kříž v Neředínské ulici** z roku 1774, jenž byl původně součástí předzahrádky dvoupodlažního domu, který byl zbořen zřejmě na přelomu osmdesátých a devadesátých let 20. století. Ve stejném roce byl za kulturní památku prohlášen novogotický **kamenný kříž při polní cestě** jihovýchodně od historického jádra Neředína, součástí kříže byl původně litinový korpus Krista, který byl neznámo kdy odcizen.

Památkové ochraně podléhá mimo starší objekty původní obce Neředín také **rodinný dům Karla a Milady Procházkových** (Rumunská č. p. 180) v okolí později vzniklého sídliště Norská. Jednopatrový postfunkcionalistický dům vznikl v roce 1941 podle návrhu Rudolfa Němečka. Zapsání do státního seznamu kulturních památek proběhlo v roce 1975.

²³³ Rozhodnutí MK o neprohlášení kaple na návsi v Neředíně za kulturní památku, č. j. MK 17123/2012 OPP, ze dne 15. 3. 2012, které nabylo právní moci dne 5. 4. 2012.

Závěr

Období mezi lety 1945–1989 hrálo zásadní roli ve formování města Olomouce, jak jej známe dnes. Některá předměstí byla zasažena událostmi v roce 1945, kdy byla Olomouc osvobozována Rudou armádou. To se týkalo především její východní části a největší škodu utrpěly Hodolany, Chválkovice a Pavlovičky. Nicméně, přestože byly postiženy domy, školy i sladovny, tyto události v celkovém měřítku daných čtvrtí nebyly pro jejich následnou podobu tolik osudové.

Olomoucká předměstí lze z hlediska jejich starší historie rozdělit do dvou skupin. První skupinu tvoří městské části vyvinuté z osad, které se přirozeně beze změny polohy utvářely od středověku (Chválkovice, Klášterní Hradisko, Černovír, Hejčín, Řepčín, Neředín). Do druhé skupiny patří ty městské části, jejichž obyvatelé se museli v 18. století v důsledku výstavby olomoucké pevnosti stěhovat do nových vzdálenějších sídel. Jejich podoba se tedy začala vytvářet až po tomto období, a to zpravidla na základě jedné rovné uliční čáry (Nová Ulice, Povel, Nové Sady, Hodolany, Nový Svět, Bělidla, Pavlovičky, Lazce). Lze sledovat, že první skupina předměstí, vzdálených v 18. století od města natolik, že si jich vojenští inženýři nevěšili, byla nezajímavá také pro novou výstavbu ve druhé polovině 20. století a historická jádra těchto původních vsí se ve své struktuře dochovala dodnes, přestože došlo k pochopitelnému stavebnímu srůstu s centrem města. Naproti tomu mladší urbanistické struktury vsí ze druhé skupiny byly v mnoha případech postiženy i v jejich historickém jádru, které tak v podstatě zaniklo (Nová Ulice, Povel). Příčinou úplného zániku těchto souborů bylo řešení narůstající bytové krize hromadnou sídlištní výstavbou. V jiných případech docházelo k vniknutí nových elementů do předměstí bodově či k zastavění okrajových volných prostor území.

Nejrazantnější proměny byly tedy uskutečněny a nejvíce ztrát na poli památkové péče lze sledovat v jihovýchodních předměstích v rámci předurčených zón pro bydlení (Nová Ulice, Povel). Předměstí Lazce, rovněž postižené sídlištní výstavbou, hrálo roli zejména z hlediska dostupné vzdálenosti od centra Olomouce a také díky tomu, že byl kladen důraz na co nejmenší poškození blízkého olomouckého historického jádra, nebyly škody tolik ničivé.

V periodiku *Stráž lidu* se kromě příspěvků, oslavujících novou bytovou výstavbu a soutěžících mezi sebou v oznámeném počtu právě dokončených bytů, objevovaly také kritické články olomouckých občanů, a to zejména v posledních letech sedmé dekády 20. století v souvislosti

s projektovaným obvodem F1 v Nové Ulici, na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let v souvislosti s novým lazeckým sídlištěm a v druhé polovině osmdesátých let v kontextu hromadné výstavby v Povelu a Nových Sadech. Po fatálním zásahu na novoulickém katastru, na jehož neohleduplnost z hlediska památkové péče bylo několikrát upozorňováno a byly vynakládány snahy zvrátit osudy některých památkově významných prvků, se bohužel neprojevalo očekávané ponaučení a situace se zopakovala ještě v osmdesátých letech v povelském a novosadském katastru. V rámci těchto dvou epizod byly orgány památkové péče značně zaměstnávány, neboť se dostávaly do konfliktu s úřady, zastupující stranu investora či majitele. Přesto lze proměny v novoulické lokalitě definovat jako nejnaléhavější právě i z pohledu pisatelů ve *Stráži lidu*. Je otázkou, zda na plánované ztráty následujícími zásahy v jiných předměstích nebylo v tisku tolik upozorňováno v důsledku rezignace veřejnosti, či tyto příspěvky ani nebyly otiskovány. Nad občasnou kritikou totiž v tisku nakonec stejně dominovaly již výše zmíněné pochvalné příspěvky o progresivitě města s jeho novými dominantami a věncem sídlišť. Změny v siluetě města byly reflektovány také prostřednictvím fotografií, zachycujících jeho nové dominanty či vzniklý kontrast mezi „novým a starým“.

Ve *Stráži lidu* se dále objevovaly také kromě výše uvedené kritiky v souvislosti s novou výstavbou upomínky na zanedbanost oprav fasád domů či drobných památek i problémovost osazení novodobě provedených oken v secesním domě.

Za účelem ochrany drobných památek v olomouckých předměstích byla prováděna jejich evidence a případný zápis na seznam kulturních památek, ať už pro jejich historické, umělecké či jiné památkové hodnoty nebo jako dokladů lidové zbožnosti. Výhodou tohoto typu památek byl jejich malý rozměr. Stalo se až fenoménem, že v případě, že taková památka překážela plánovaným akcím, nejčastěji v oblasti dopravy, bylo přikročeno k jejímu přemístění na jiné vhodné místo. Mnoho objektů se tak v předmětném období ocitlo v novém prostředí, v některých případech i jiného předměstí. Objevil se ale i příklad nemovité kulturní památky (vila Františky Lipčíkové), která „překážela“ natolik, že spor mezi památkovými orgány a investorem vyústil v přípravu jejího transferu. Realizován nakonec však nebyl a vítěznou se nakonec stala strana památkářů. Zde je nutné jmenovat případ kostela Nanebevzetí Panny Marie v Mostě, který byl v roce 1975 z důvodu těžby uhlí o téměř kilometr přesunut poté, co byla kompletně zlikvidována další zástavba starého Mostu.

Ve světle komunistického režimu vznikaly současně nové kategorie kulturních památek, připomínajících počátky a vývoj dělnického hnutí, a byla jim věnovaná velká pozornost

památkových orgánů. Soubor dělnických domů v Hejčíně, nesoucí dodnes určité památkové hodnoty, si svůj status zachoval i po roce 1989. Památková ochrana byla naopak zrušena po roce 1989 v případě městského domu s bývalým hostincem U Perutě v Nové Ulici pro nesplnění nových kritérií kladených na kulturní památku. Podobně tomu bylo u tzv. pamětních kamenů, připomínajících místo vstupu Rudé armády do Olomouce v roce 1945.

Předvídané i nečekané archeologické nálezy v některých lokalitách byly ve většině případů spojeny s přípravou staveniště pro novou výstavbu. Problematickou se v těchto případech ukázala časová tíseň, které byli nuceni archeologičtí pracovníci čelit na úkor dostatečného provedení archeologických výzkumu.

Dodnes jsou sídlištní celky s panelovými domy většinovou společností vnímány negativně jako symboly komunistického režimu a je do nich promítáno politické pozadí. Monotónně zbarvené fasády zpravidla šedých odstínů byly přetírány barvami za účelem rozlišení jednotlivých „paneláků“. V posledních letech je projevován znovuoživený zájem odborné veřejnosti, spojený nejen s mladší generací, která se tento pohled postupně snaží měnit. Od roku 2015 tak byla například realizovaná putovní venkovní výstava Příběh paneláku v rámci projektu Paneláci.

Prohlášení Olomouce památkovou rezervací ji ochránilo před vpuštěním panelové výstavby blíže k jejímu jádru a díky tomu zůstala zakonzervovaná. Sídlištní celky je nutné chápat jako součást naší historie a jako jedno z řešení zásadního problému nedostatku bytů, kterému společnost v té době čelila. Tato etapa by neměla být přehlížena ani dějinami a teorií umění a architektury. Stejně tak je však nezbytné nezapomenout, za jakou cenu byla bytová nouze částečně zažehnána.

Olomoucká památková rezervace je dodnes pod právní ochranou památkové péče. V roce 1987 bylo k rezervaci připojeno ochranné pásmo, jehož součástí je také historická část Hejčína, velká část Lazců i Nové Ulice. Zatímco před rokem 1989 byla většina stavebních památek ve státním vlastnictví a jejich ochrana byla úkolem socialistického státu, po roce 1989 se díky restituci některé objekty mohly ocitnout v rukou soukromých vlastníků a česká památková péče se tak musela „naučit“ jednat s novými vlastníky chráněných památek. Objevily se nové hrozby památkových měst v podobě západních fenoménů: výškové kancelářské budovy soutěžící mezi sebou o místo v žebříčku nejvyšších budov, velkoplošná nákupní centra pronikající stále blíže historickým centrům a další záměry soukromých investorů.

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, ev. list kulturní památky rejst. č. ÚSKP 15067/8-1758, dopis odboru kultury ONV v Olomouci odboru školství a kultury MNV v Olomouci ze dne 26. 2. 1988.

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, ev. list kulturní památky rejst. č. ÚSKP 15067/8-1758, dopis odboru kultury ONV v Olomouci KIÚ ze dne 23. 7. 1987, označeno kult. 1068/87/Tšř.

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, ev. list kulturní památky rejst. č. ÚSKP 15067/8-1758, dopis odboru školství a kultury MNV v Olomouci odboru kultury ONV v Olomouci ze dne 23. 3. 1988.

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, ev. list kulturní památky rejst. č. ÚSKP 22365/8-2607, dopis odboru kultury ONV v Olomouci MK, oddělení péče o památku ze dne 28. 10. 1970, č. kult. 1163/1970 – Bí.

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, ev. list kulturní památky rejst. č. ÚSKP 22365/8-2607, dopis Olgy Hrubanové Odboru kultury ONV v Olomouci ze dne 18. 12. 1972.

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, ev. list kulturní památky rejst. č. ÚSKP 22365/8-2607, Žádost KIÚ ze dne 22. 2. 1976 o upuštění od ochrany památky, adresovaná MK Praha prostřednictvím odboru kultury ONV v Olomouci.

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, ev. list kulturní památky rejst. č. ÚSKP 22365/8-2607, vyjádření k návrhu upuštění od památkové ochrany ze dne 3. 6. 1976, č. KSP/1735/76/Jký/Ši.

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, ev. list kulturní památky rejst. č. ÚSKP 22365/8-2607, dopis odboru kultury ONV v Olomouci KIÚ ze dne 20. 10. 1982, zn. kult. 1393/82 Bí.

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, ev. list kulturní památky rejst. č. ÚSKP 2256/94, oznámení MK ČR ze dne 29. 6. 1994.

Digitalizované dokumenty NPÚ

(Dostupné online v Metainformačním systému Národního památkového ústavu, <https://iispp.npu.cz/mis/public/homepage.htm>, vyhledáno dne 3. 4. 2024.)

Evidenční list kulturní památky, krucifix, č. ÚSKP 105380, rej. č. 105380, <https://iispp.npu.cz/mis/public/documentDetail.htm?id=346629>, vyhledáno dne 3. 4. 2024.

Evidenční list nemovité kulturní památky, bývalá měšťanská střelnice, č. ÚSKP 36991/8-3158, poř. č. 3158, <https://iispp.npu.cz/mis/public/documentDetail.htm?id=1741995>, vyhledáno dne 3. 4. 2024.

Evidenční list nemovité kulturní památky, kostel sv. Barbory, č. ÚSKP 40162/8-1741, poř. č. 1741, <https://iispp.npu.cz/mis/public/documentDetail.htm?id=1031108>, vyhledáno dne 3. 4. 2024.

Evidenční list nemovité kulturní památky, poutní alej mezi Svatým Kopečkem a Klášterním Hradiskem, lipová alej 1., 2. a 3. úsek, č. ÚSKP 40162/8-1741, https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=1031132, vyhledáno dne 7. 3. 2024.

Evidenční list nemovité kulturní památky, sloup se sochou sv. Jana Nepomuckého, č. ÚSKP 27081/8-1841, poř. č. 1841, <https://iispp.npu.cz/mis/public/documentDetail.htm?id=1030685>, vyhledáno dne 3. 4. 2024.

Evidenční list nemovité kulturní památky, socha P. Marie Immaculaty, č. ÚSKP 33234/8-1754, poř. č. 1754, <https://iispp.npu.cz/mis/public/documentDetail.htm?id=1030485>, vyhledáno dne 3. 4. 2024.

Evidenční list nemovité kulturní památky, socha sv. Jana Nepomuckého, č. ÚSKP 40162/8-1741, poř. č. 1742, <https://iispp.npu.cz/mis/public/documentDetail.htm?id=1031090>, vyhledáno dne 3. 4. 2024.

Evidenční list nemovité kulturní památky, soubor domů dělnické kolonie, č. ÚSKP 14158/8-1739, poř. č. 1739/1-25/, https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=1030371, vyhledáno dne 3. 4. 2024.

Evidenční list nemovité kulturní památky, sousoší poutníka s andělem, č. ÚSKP 40162/8-1741, poř. č. 1743, <https://iispp.npu.cz/mis/public/documentDetail.htm?id=1031088>, vyhledáno dne 3. 4. 2024.

Evidenční list nemovité kulturní památky, vila, 22903/8-3147, <https://iispp.npu.cz/mis/public/documentDetail.htm?id=1030930>, vyhledáno dne 3. 4. 2024.

Rozhodnutí MK o neprohlášení kaple na návsi v Neředíně za kulturní památku, č. j. MK 17123/2012 OPP, ze dne 15. 3. 2012, které nabylo právní moci dne 5. 4. 2012, https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=733236, vyhledáno dne 24. 3. 2024.

Rozhodnutí odboru kultury ONV v Olomouci o zřízení ochranného pásma kol. býv. kláštera Hradisko ze dne 20. 3. 1970, zn. Kult. 154-24e/472/70 Bí, https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=42554, vyhledáno dne 13. 3. 2024.

Vilém Švec, Pasport objektu, Empírový zahradní Altán v areálu FN, Olomouc 2020, https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=1440357, vyhledáno dne 3. 2. 2024.

Vilém Švec, Pasport objektu, Společenský pramen v areálu FN (Gesellschaftsquelle), Olomouc 2020, https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=1440355, vyhledáno dne 7. 4. 2024.

Literatura

Josef Bláha, *Předběžná zpráva o objevu předvelkomoravského ústředí v Olomouci*, in: *Archaeologia historica* XIII, Brno 1988, s. 155–170.

Josef Bláha, Přehled důležitějších záchranných akcí oddělení historicko-archeologického průzkumu při KÚ SPPOP Sm kraje v Olomouci za rok 1989, *Okresní archiv v Olomouci 1989*, Olomouc 1990, s. 170–171.

Josef Bláha, Několik archeologických úvah k počátkům Kláštera Hradisko, in: Milan Togner (ed.), *Historická Olomouc X*, Olomouc 1995, s. 83–92.

Václav Burian, Pamětní zápisy v barokních plastikách na průčelí kovárny v Olomouci-Řepčíně, in: *Památkový ústav v Olomouci 1991. Výroční zpráva*, Olomouc 1992, s. 46–52.

Jiří Fiala – Zdeněk Kašpar – Jan Štěpán (et al.), *Chrám, kostel, svatyně a kaple v Olomouci*, Olomouc 2008.

Renáta Fifková, Vojenský hřbitov v Olomouci-Černovíře, in: *Historické parky a kulturní krajina. Sborník příspěvků ze semináře konaného u příležitosti Dnů evropského kulturního dědictví*, Olomouc 2008, s. 26–30.

Bohuslav Fuchs, *Nové zónování*, Praha 1967.

Radim Himmler, Olomoucká domovní znamení ve sbírkách Vlastivědného muzea v Olomouci, in: *Olomoucká domovní znamení. Sborník příspěvků ze symposia*, Olomouc 2005, s. 38–42.

Ivo Hlobil, Poznámky k pozici památkové péče za totalitní a počínající demokratické vlády (1990), in: idem, *Na základech konzervativní teorie české památkové péče. Výbor z textů*, Praha 2008, s. 60–71.

Jaroslav Horák, *Kostel sv. Filipa a Jakuba v Olomouci Nových Sadech a kaple Neposkvrněného Početí Panny Marie v Olomouci Povelu*, Olomouc 2014.

Ján Kadlec, Drobné památky Olomouce. I. část. Paměť míst zachovaná v krajině olomouckých předměstí, in: *Zprávy vlastivědného muzea v Olomouci*, 2003, č. 286, s. 10–21.

Ján Kadlec, Drobné památky Olomouce. II. část. Paměť míst zachovaná v krajině olomouckých předměstí, in: *Zprávy vlastivědného muzea v Olomouci*, 2004, č. 288, s. 13–29.

Ján Kadlec, *Olomoucká předměstí a jejich drobné památky*, Olomouc 2008.

Slavomíra Kašpárková, Ke stavebně-historickému průzkumu bývalé měšťanské střelnice v Olomouci, in: *Památkový ústav v Olomouci. Výroční zpráva 1993*, Olomouc 1994, s. 106–112.

Slavomíra Kašpárková, Bývalá měšťanská střelnice v Olomouci, *Průzkumy památek* 6, 1999, s. 82–86.

Petr Kočár – Pavel Šlězár – Romana Kočárová, Vegetace a ekonomika předvelkomoravské centrální lokality v Olomouci – Povelu, *Archeologické rozhledy* LXVIII, 2016, č. 4, s. 544–575.

Josef Kšíř, Zásobování města Olomouce pitnou vodou do roku 1890, *Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci*, 1969, č. 143, s. 18–28.

Petr Kubeša – Jarmila Marková, Barokní kulturní krajina Klášterní Hradisko a Svatý Kopeček, in: *Historické parky a kulturní krajina. Sborník příspěvků ze semináře Olomouc, 10.–11. 9. 1999*, Olomouc 2000, s. 31–41.

Karel Kuča, *Města, městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, IV. díl, Praha 2000, s. 582–674.

Jarmila Marková, Barokní alej, spojující klášter Hradisko s poutním areálem na Svatém Kopečku, in: *Památky v krajině a krajina jako památka. Sborník příspěvků ze semináře konaného u příležitosti Dnů evropského kulturního dědictví*, Olomouc 2008, s. 31–37.

Pavel Michna, Od Okresního střediska k Památkovému ústavu v Olomouci, in: *Památkový ústav v Olomouci. Výroční zpráva 1991*, Olomouc 1992, s. 7–12.

Pavel Michna, Archeologie v Národním památkovém ústavu, územním odborném pracovišti v Olomouci – ke 40. výročí vzniku archeologického pracoviště, in: *Sborník Národního památkového ústavu – územního odborného pracoviště v Olomouci 2014*, Olomouc 2014, s. 28–47.

Leoš Mlčák – Eva Šimáčková, Památková péče v Olomouci v letech 1950–1983, in: *Sborník památkové péče v Severomoravském kraji 6*, Ostrava 1985, s. 141–177.

Leoš Mlčák, K ikonografii a autorství dřevěných plastik na průčelí bývalé kovárny v Olomouci-Řepčíně, in: *Památkový ústav v Olomouci 1998. Výroční zpráva*, Olomouc 1999, s. 96–100.

Václav Richter, *Raněstředověká Olomouc*, Olomouc 1959.

Jindřich Schulz (ed.), *Dějiny Olomouce 1*, Olomouc 2009.

Jindřich Schulz (ed.), *Dějiny Olomouce 2*, Olomouc 2009.

Jindřich Schulz, *Nové Sady a Povel. Dějiny a přítomnost městských částí*, Olomouc 2012.

Lucie Skřivánková – Rostislav Švácha – Eva Novotná et al. (edd.), *Paneláci 1. Padesát sídlišť v českých zemích*, Praha 2016.

Josef Skutil, Archeologické oddělení, *Zprávy SLUKO*, 1955, č. 48, s. 4–5.

Vladimír Spáčil, *Olomoucká domovní znamení*, Olomouc 1999.

Josef Šváb, Průběh obnovy Klášterního Hradiska v letech 1991–1997, in: *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, 2003, č. 286, s. 30–42.

Rostislav Švácha, Stará města, paneláky a denní tisk, *Zprávy památkové péče* LXXV, 2015, č. 4, s. 350–356.

Vilém Švec, *Neředín. Český překlad stati Johanna Kuxe z r. 1943 vydaný u příležitosti 777 let od první písemné zmínky o Neředíně (1234–2011)*, Olomouc 2011.

Vilém Švec, *Olomouc – Povel. Plošný průzkum, zhodnocení a dokumentace architektonického kulturního dědictví 19. a 20. století*, Praha 2011.

Vilém Švec, *Nová Ulice. Urbanisticko-historický vývoj olomoucké čtvrti vydaný u příležitosti Slavností Černého orla r. 2013*, Olomouc 2013.

Vilém Švec, *Hejčín. Vybrané kapitoly z místopisu vydané ke stému výročí narození Jana Spáčila*, Olomouc 2013.

Vilém Švec, *Na svazích Tabulového vrchu. Dějiny a proměny městské části*, Olomouc 2021.

Milan Tichák, *O osudech městských částí Olomouc*, Olomouc 1998.

Milan Tichák, *Paměť olomouckých předměstí*, Olomouc 2000.

Milan Tichák, *Vzpomínky na starou Olomouc a její předměstí*, Olomouc 2018.

Milan Tichák, *Cestou okolo Olomouce*, Olomouc 2019.

Miloš Trapl, Památky revolučního hnutí a KSČ na Olomoucku, in: *Sborník památkové péče v severomoravském kraji*, 1979, s. 29–42.

Jiří Vidlička, *Dějiny zapomenutého města Hodolan*, Olomouc 2005.

Pavel Zatloukal, Budova měšťanské střelnice v Olomouci, in: *Okresní archiv v Olomouci 1981*, Olomouc 1982, s. 35–48.

Pavel Zatloukal (ed.), *Slavné vily olomouckého kraje*, Praha 2007.

Pavel Zatloukal, *Zmizelá Morava: Olomouc*, Praha – Litomyšl 2013.

Pavel Zatloukal, *Meditace o městě, krajině a umění*, Ostrava – Olomouc 2020.

Antonín Zemánek, *Chválkovice u Olomouce*, Olomouc 1955.

Antonín Zemánek, *Pavlovičky u Olomouce*, Olomouc 1959.

Antonín Zemánek, *Olomouc – Povel*, strojopis, Olomouc 1964.

Články v periodikách

Zachráněné památky v Olomouci, *Stráž lidu* I, 1945, č. 59, 28. 7., s. 2.

-ds-, Boulevard na místě řečiště v Olomouci. Mlýnský náhon bude konečně zrušen, *Stráž lidu* IV, 1948, č. 157, 8. 7., s. 3.

-ds-, Významné stavební dílo města Olomouce, *Stráž lidu* IV, 1948, č. 250, 24. 10., s. 2.

Soupis kulturních památek, *Stráž lidu* IV, 1948, č. 296, 19. 12., s. 4.

Jan Drábek, Z minulosti Černovíra, *Stráž lidu* V, 1949, č. 2, 9. 7., s. 10.

Števo Suchar, Kdy se začne v Hodolanech s opravou divadla? *Stráž lidu* X, 1954, č. 66, 20. 8., s. 4.

Vzácný nález, *Stráž lidu* XI, 1955, č. 53, 5. 7., s. 3.

Stráž lidu XIII, 1957, č. 76, 20. 9., s. 4.

Procházka historií města. Andělské schody v Klášteře Hradisko, *Stráž lidu* XV, 1959, č. 5, 10. 1., s. 5.

Procházka historií města. Renovační práce v Klášteře Hradisku, *Stráž lidu* XV, 1959, č. 29, 7. 3., s. 5.

Zdeněk Gardavský, Nad projektem třídy Socialistického vítězství. Roste nová socialistická Olomouc, *Stráž lidu* XV, 1959, č. 83, 11. 7., s. 2.

-st-, Hodnotná výstava ve Vlastivědném středisku: Za Olomouc krásnější a zdravější, *Stráž lidu* XLII, 1962, č. 11, 6. 2., s. 3.

r, Olomoucká Stráž lidu. Dopis z Drahotuš u Hranic. Olomoučanům a jejich městu, *Stráž lidu* XLV, 1965, č. 30, 28. 5., s. 3.

František Dofek, Zajímavosti o směrném územním plánu města Olomouce, *Stráž lidu* XLVI, 1966, č. 16., 25. 2., s. 2.

-cz-, Klášter Hradisko v „novém kabátě“, *Stráž lidu* XLVI, 1966, č. 58, 22. 7., s. 3.

Josef Švandelík, Významná událost ve vojenské nemocnici, *Stráž lidu* XLVI, 1966, č. 88, 4. 11., s. 2.

Zdeněk Hynek, Rekonstrukce historického jádra města Olomouce, *Stráž lidu* XLVII, 1967, č. 20, 10. 3., s. 2.

-b-, Klášter Hradisko. Jedna z největších barokních budov ve střední Evropě, *Stráž lidu* XLVII, 1967, č. 56, 14. 7., s. 3.

Jan Knapil, Kritický hlas, *Stráž lidu* XLVIII, 1968, č. 42, 24. 5., s. 2.

J. P., Z Vašich dopisů. Také měřítko kulturnosti, *Stráž lidu* XLVIII, 1968, č. 72, 6. 9., s. 3.

ar, Odhalené tajemství, *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 11, 28. 1., s. 1.

Musíme do toho mluvit, *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 21, 20. 2., s. 3

Stráž lidu XLIX, 1969, č. 25, 1. 3., s. 5.

J. V. Musil, S trochou citu, *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 43, 12. 4., s. 3.

-g-, Nejvyšší obytný dům, *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 48, 24. 4., s. 2.

Jaroslav Frič – Pavel Zatloukal, Jak bude vypadat nová Olomouc? *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 51, 1. 5., s. 4.

J. Krejčí, Kdo má pravdu? *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 51, 1. 5., s. 4.

J. V. Musil, Ještě k „obvodu F“, *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 58, 17. 5., s. 3.

Bezcitné barbarství, *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 61, 24. 5., s. 2.

Vít Adamec – E. Schneider – Z. Mašek, Stanoviska k výstavbě sídliště v obvodu F. V popředí zájmu, *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 70, 14. 6., s. 4.

J. V. Musil, Ještě douška k problematice přípravy staveniště obvodu F, *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 73, 21. 6., s. 4.

Antonín Dvořák, Neničme pomocníky člověka, *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 75, 26. 6., s. 2.

N. B., Zvonička z Pavloviček, *Stráž lidu* XLIX, 1969, č. 97, 16. 8., s. 4.

B. Bílá, Návštěvní večer v Tramp-klubu, *Stráž lidu* LI, 1971, č. 104, 4. 9., s. 3.

-al-, Škola jako nová, *Stráž lidu* LI, 1971, č. 139, 25. 11., s. 8.

-ku-, O znečišťování ovzduší, *Stráž lidu* LII, 1972, č. 73, 24. 6., s. 3.

Z dějin Olomouce, *Stráž lidu* LIII, 1973, č. 36, 27. 3., s. 5.

Stráž lidu LIII, 1973, č. 92, 9. 8., s. 5.

Ivo Hlobil, Oživená staletá krása, *Stráž lidu* LIV, 1974, č. 137, 23. 11., s. 4.

Stráž lidu LVI, 1976, č. 25, 2. 3., s. 6.

-jd-, Stavební dominanty našeho okresního města, *Stráž lidu* LVI, 1976, č. 97, 19. 8., s. 4.

-dpm-, Parní vodárna v Olomouci, *Stráž lidu* LVIII, 1978, č. 128, 2. 11., s. 5.

-B-, Staré olomoucké pohlednice. Dnešní Leninova třída, *Stráž lidu* LVIII, 1978, č. 151, 28. 12. s. 4.

Stráž lidu LIX, 1979, č. 86, 31. 7., s. 3.

Stráž lidu LIX, 1979, č. 104, 11. 9., s. 5.

Stráž lidu LX, 1980, č. 88, 29. 7., s. 6.

Stráž lidu LXI, 1981, č. 120, 10. 10., s. 5.

Stráž lidu LXI, 1981, č. 138, 21. 11., s. 5.

Miroslav Hradil, Odstřel hotelu, *Stráž lidu* LXII, 1982, č. 35, 23. 3., s. 1.

Anežka Sedlářová, Život jedné samosprávy, *Stráž lidu* LXII, 1982, č. 38, 30. 3., s. 2

Stráž lidu XLII, 1982, č. 110, 16. 9., s. 3.

-smr-, Problém našeho města. Čistota a rozkopávky, *Stráž lidu* LXII, 1982, č. 113, 23. 9., s. 5.

-b-, Zmizelá Olomouc. Hostinec U Černého orla na Nové Ulici, *Stráž lidu* LXII, 1982, č. 114, 25. 9., s. 4.

-b-, Zmizelá Olomouc. V rotundě měšťanské střelnice, *Stráž lidu* LXIII, 1983, č. 33, 19. 3., s. 4.

-mhr-, Na sídlišti Lazce. Cestou pochopení a spolupráce, *Stráž lidu* LXIII, 1983, č. 50, 30. 4., s. 6.

-b-, Zmizelá Olomouc. Zahrady na Hradisku, *Stráž lidu* LXIII, 1983, č. 62, 28. 5., s. 4.

B., Olomoucké podzemní památky. Podchod Růžové branky, *Stráž lidu* LXIII, 1983, č. 143, 3. 12., s. 4.

Stráž lidu LXV, 1985, č. 32, 16. 3., s. 5.

-zg-, Čtyřicet vítězných let. Víceúčelový sál koncertu Sigma Olomouc, *Stráž lidu* LXV, 1985, č. 56, 16. 5., s. 3.

-jin-, „Sedmdesátka“ podruhé, *Stráž lidu* LXV, 1985, č. 65, 6. 6., s. 5.

-heč-, Kritickou kamerou, *Stráž lidu* LXV, 1985, č. 97, 20. 8., s. 5.

Ohlas na kritiku. Památka nebo sociální zařízení? *Stráž lidu* LXV, 1985, č. 102, 31. 8., s. 5.

-dk-, Zeleň pro život, *Stráž lidu* LXVI, 1986, č. 37, 27. 3., s. 4.

Eva Brachtlová, Na stopě nejstarší slovanské minulosti, *Stráž lidu* LXVI, 1986, č. 45, 17. 4. s. 4.

Kritickou kamerou, *Stráž lidu* LXVII, 1987, č. 23, 26. 2., s. 5.

-hk-, Opevněné slovanské hradiště z předvelkomoravského období. První v Severomoravském kraji, *Stráž lidu* LXVII, 1987, č. 78, 9. 7., s. 4.

Nad urbanistickým řešením nového povelského sídliště. Bude jedno z nejlépe vybavených?
Stráž lidu LXVII, 1987, č. 87, 30. 7., s. 2.

Josef Bláha, Objev slovanského hradiště, *Stráž lidu* LXVII, 1987, č. 91, 8. 8., s. 4.

-dm, Z dopisů čtenářů. Rodiče, veřejnost a výchova dětí, *Stráž lidu* LXVII, 1987, č. 127, 31. 10., s. 5.

Petr Brauner, O architektch a architektuře, *Stráž lidu* LXVIII, 1988, č. 24, 1. 3., s. 6.

-eš-, Péče o památky v okrese, *Stráž lidu* LXVIII, 1988, č. 32, 19. 3., s. 4.

Péče o památky v okrese, *Stráž lidu* LXVIII, 1988, č. 73, 25. 6., s. 4.

Kritickou kamerou, *Stráž lidu* LXVIII, 1988, č. 116, 4. 10., s. 5.

-hk-, Staroslovanské sídliště v Hejčíně. Významný objev, *Stráž lidu* LXIX, 1989, č. 26, 2. 3., s. 1.

Kritickou kamerou, *Stráž lidu* LXIX, 1989, č. 7, 20. 4., s. 5.

Josef Bláha, Slovanská archeologie v Olomouci. Záchrana a dokumentace kulturních hodnot minulosti, *Stráž lidu* LXIX, 1989, č. 55, 13. 5., s. 4.

Kritickou kamerou, *Stráž lidu* LXIX, 1989, č. 62, 30.5., s. 5.

-eš-, Péče o památky v okrese, *Stráž lidu* LXIX, 1989, č. 76, 1. 7., s. 4.

Karel Žurek, Péče o památky v okrese, *Stráž lidu* LXIX, 1989, č. 85, 22. 7., s. 4.

Kritickou kamerou, *Stráž lidu* LXX, 1990, č. 51, 1. 9., s. 4.

-z-, Zápis v seznamu UNESCO před vandalismem nechrání. Zhoubnější než zub času, *Stráž lidu* LXX, 1990, č. 58, 20. 10., s. 3.

Milan Tichák, Olomoucká připomínání a zapomínání. Z časů starého mocnářství, *Hanácké noviny* VI, 1996, č. 146, 7. 12., s. 12.

Bohumír Kolář, Umělecký obraz dvou svérázných olomouckých předměstí, *Olomoucký týden* II, 2001, č. 12, 22. 3., s. 5.

Katalogy výstav

Genius loci Hejčín - Řepčín (kat. výst.), Galerie G v Olomouci 2001.

Diplomové práce

Vojtěch Jabůrek, *Tvorba webové aplikace „Olomouc na leteckých snímcích“* (bakalářská práce), Katedra geoinformatiky PřFUP, Olomouc 2022.

Přednášky

Kristina Uhlíková, *Padesátá léta a česká památková péče*, 2023, 15. 11., přednáškový cyklus Současný stav bádání, Katedra dějin umění FFUP Olomouc.

Internetové zdroje

Cukrovar, *Národní památkový ústav – Památkový katalog*,
<https://pamatkovykatalog.cz/cukrovar-20223283>, vyhledáno dne 20. 3. 2024.

Geoprohlížeč ČÚZK, <https://ags.cuzk.cz/geoprohlizec/>, vyhledáno dne 17. 4. 2024.

Jan Horejš, *Zapomenuté stavby: Kristus z Řepčína přečkal obě totality. Na kovárně visel po generace*, *Olomoucký Report*, 20. 4. 2023,
<https://olomoucky.report.cz/spolecnost/zapomenute-stavby-kristus-z-repcina-preckal-obe-totality-na-kovarne-visel-po-generace/>, vyhledáno dne 23. 3. 2024.

Hospodářské křídlo s náspím, *Národní památkový ústav – Památkový katalog*,
<https://pamatkovykatalog.cz/hospodarske-kridlo-s-naspim-535138>, vyhledáno dne 21. 3. 2024.

Kaple sv. Josefa, *Poškozené a zničené kostely, kaple a synagogy v České republice*,
<http://www.znicenekostely.cz/?load=detail&id=12234>, vyhledáno dne 22. 3. 2024.

Kolonie dělnických domků na Mrštíkově náměstí v Olomouci, *Olomouc – Hejčín*, <https://www.hejcin.cz/kolonie.html>, vyhledáno dne 16. 2. 2024.

Olomouc – zahradní altán („Altánek“ ve FNOL), *Turistika.cz*, <https://www.turistika.cz/mista/olomouc-zahradni-altan-altanek-ve-fnol/detail>, vyhledáno dne 3. 2. 2024.

Olomouc z výšky, <https://www.olomouczvysky.upol.cz/>, vyhledáno dne 17. 4. 2024.

Dobroslava Neckářová, Historie sousoší Klanění Tří králů, *Římskokatolická farnost Olomouc – Hejčín*, <https://www.farnost-olomouc-hejcin.cz/historie/sousosi-klaneni-tri-kralu>, vyhledáno dne 21. 3. 2024

U Pelikána, <http://upelikana.hejcin.cz/>, vyhledáno dne 16. 2. 2024

Vodní elektrárna, *Olomouc – Hejčín*, <https://www.hejcin.cz/elektrarna.html>, vyhledáno dne 17. 2. 2024.

Ondřej Zuntých, Barevné fasády panelovým sídlištěm uškodily, říká historička architektury, *Olomoucký deník*, 1. 5. 2015, https://olomoucky.denik.cz/zpravy_region/barevne-fasady-panelovym-sidlistim-uskodily-20150501.html, vyhledáno 5. 3. 2024.

Seznam použitých zkratek

ČK VTIR	Česká komise pro vědeckotechnický a investiční rozvoj
ČÚZK	Český úřad zeměměřický a katastrální
FN	Fakultní nemocnice v Olomouci
JNV	Jednotný národní výbor
KIÚ	Krajský investorský ústav v Ostravě
KSČ	Komunistická strana Československa
KSSPPOP	Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Ostravě
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
MK ČSR	Ministerstvo kultury Československé republiky
MNV, MěstNV	Městský národní výbor
MUO	Muzeum umění Olomouc
NPÚ	Národní památkový ústav
NPÚ ÚOP	Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště
ONV	Okresní národní výbor
OSSPPOP	Okresní středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Olomouci
SLUKO	Studijní a lidovýchovné ústavy kraje Olomouckého
SOkA	Státní okresní archiv
SÚPPOP	Státní ústav památkové péče a ochrany přírody
VMO	Vlastivědné muzeum v Olomouci

Seznam vyobrazení v textu

Obr. I: Současné katastrální území v roce 1919 připojených předměstí k Olomouci.

Obr. II: Vyznačené katastrální území Nové Ulice na současném leteckém snímku Olomouce. Geoprohlížeč Českého úřadu zeměměřického a katastrálního.

Obr. III: Vyznačené katastrální území Povelu a Nových Sadů na současném leteckém snímku Olomouce. Geoprohlížeč Českého úřadu zeměměřického a katastrálního.

Obr. IV: Vyznačené katastrální území Hodolan na současném leteckém snímku Olomouce. Geoprohlížeč Českého úřadu zeměměřického a katastrálního.

Obr. V: Vyznačené katastrální území Nového Světa na současném leteckém snímku Olomouce. Geoprohlížeč Českého úřadu zeměměřického a katastrálního.

Obr. VI: Vyznačené katastrální území Bělidel na současném leteckém snímku Olomouce. Geoprohlížeč Českého úřadu zeměměřického a katastrálního.

Obr. VII: Vyznačené katastrální území Chválkovic na současném leteckém snímku Olomouce. Geoprohlížeč Českého úřadu zeměměřického a katastrálního.

Obr. VIII: Vyznačené katastrální území Pavloviček na současném leteckém snímku Olomouce. Geoprohlížeč Českého úřadu zeměměřického a katastrálního.

Obr. IX: Vyznačené katastrální území Klášterního Hradiska na současném leteckém snímku Olomouce. Geoprohlížeč Českého úřadu zeměměřického a katastrálního.

Obr. X: Vyznačené katastrální území Černovíra na současném leteckém snímku Olomouce. Geoprohlížeč Českého úřadu zeměměřického a katastrálního.

Obr. XI: Vyznačené katastrální území Lazců na současném leteckém snímku Olomouce. Geoprohlížeč Českého úřadu zeměměřického a katastrálního.

Obr. XII: Vyznačené katastrální území Hejčína na současném leteckém snímku Olomouce. Geoprohlížeč Českého úřadu zeměměřického a katastrálního.

Obr. XIII: Vyznačené katastrální území Řepčína na současném leteckém snímku Olomouce. Geoprohlížeč Českého úřadu zeměměřického a katastrálního.

Obr. XIV: Vyznačené katastrální území Neředína na současném leteckém snímku Olomouce. Geoprohlížeč Českého úřadu zeměměřického a katastrálního.

Seznam obrazové přílohy

Obr. 1: Mapa se zvýrazněným současným územím Olomouce. www.mapy.cz.

Obr. 2: Návrh likvidace a nové výstavby olomouckých předměstí v 18. století. Převzato z: Karel Kuča, *Města, městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, IV. díl, Praha 2000, s. 597.

Obr. 3: Olomouc – Nová Ulice, pohled ulicí I. P. Pavlova ze severovýchodu na sídliště F1. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 4: Fotografie zaniklého domu č. p. 44 (zřejmě tzv. „zámeček“) v dnešní Čajkovského ulici v Nové Ulici, 1932, autor originálu K. Svoboda. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci. Reprofoto: Anna Dvořáková.

Obr. 5 a 6: Fotografie zaniklého domu č. p. 493 (č. 66) v dnešní Brněnské ulici v Nové Ulici, 1969, autor originálu Leopold Plavec. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, č. A 15897 a. Reprofoto: Anna Dvořáková.

Obr. 7: Fotografie zaniklé fary v Olomouci – Nové Ulici, 1932, autor originálu K. Svoboda. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci. Reprofoto: Anna Dvořáková.

Obr. 8: Fotografie domu v ulici I. P. Pavlova v Olomouci – Nové Ulici před demolicí, 1970, autor originálu Ivo Hlobil. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, č. A 18621. Reprofoto: Anna Dvořáková.

Obr. 9: Fotografie zachycující pohled na Olomouc – Novou Ulici před demolicí původní zástavby, 1969, autor originálu Leopold Plavec. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, č. A 15888. Reprofoto: Anna Dvořáková.

Obr. 10: Olomouc – Nová Ulice, Brněnská ulice před výstavbou sídliště F1. Převzato z: Vilém Švec, Pasport objektu, Společenský pramen v areálu FN (Gesellschaftsquelle), Olomouc 2020, s. 7, https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=1440355, vyhledáno dne 7. 4. 2024.

Obr. 11: Olomouc – Nová Ulice, sídliště F1 v kontrastním zachycení se starou zástavbou Nové Ulice, autor originálu Ladislav Krpec. *Stráž lidu* LXII, 1982, č. 32, 16. 3., s. 5.

Obr. 12: Olomouc – Nová Ulice, sídliště F1 v kontrastním zachycení se starou zástavbou Nové Ulice, autor originálu Milan Hořínek. *Stráž lidu* LIX, 1979, č. 34, 22. 3., s. 3.

Obr. 13: Olomouc – Nová Ulice, Čajkovského č. p. 591, Hans Stratil, vila Hanse a Else Stratilových, 1933. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 14: Olomouc – Nová Ulice, Brněnská č. p. 501, Rudolf Stockar, vila Františky Lipčíkové, 1918–1919. Národní památkový ústav, https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=8450, vyhledáno dne 7. 4. 2024. Foto: Irena Blažková.

Obr. 15: Fotografie vily Františky Lipčíkové v Olomouci – Nové Ulici se zaniklým oplocením, 1969, autor originálu Svátková. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, č. A 15849. Reprofoto: Anna Dvořáková.

Obr. 16: Fotografie sochařských prvků v zahradě u vily Františky Lipčíkové v Olomouci – Nové Ulici, 1989, autor originálu s. Kunzová. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, č. A 98 344. Reprofoto: Anna Dvořáková.

Obr. 17: Olomouc – Nová Ulice, ulice I. P. Pavlova, kostel Panny Marie Pomocné, 1774–1780. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 18: Olomouc – Nová Ulice, sloup se sochou Panny Marie, první polovina 19. století, ulice I. P. Pavlova. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 19: Olomouc – Nová Ulice, ulice I. P. Pavlova, Ondřej Zahner, socha Zmrtvýchvstalého Krista, čtyřicátá léta 18. století. Národní památkový ústav, https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=27384, vyhledáno dne 5. 3. 2024. Foto: Irena Blažková.

Obr. 20: Olomouc – Nová Ulice, ulice I. P. Pavlova, socha sv. Jana Nepomuckého, 1715. Národní památkový ústav, https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=27381, vyhledáno dne 5. 3. 2024. Foto: Irena Blažková.

Obr. 21: Olomouc – Nová Ulice, ulice I. P. Pavlova, zahradní altán v areálu FN. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 22: Olomouc – Nová Ulice, ulice I. P. Pavlova, kamenný kříž v areálu FN, 1824. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 23: Fotografie tzv. Společenského pramene v Olomouci – Nové Ulici, 1932, autor originálu K. Svoboda. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci. Reprofoto: Anna Dvořáková.

Obr. 24: Fotografie sochy Panny Marie Immaculaty v Olomouci – Nové Ulici (původní umístění), 1969, autor originálu Leopold Plavec. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, č. A 15900. Reprofoto: Anna Dvořáková.

Obr. 25: Olomouc – Nová Ulice, Brněnská ulice, socha Panny Marie Immaculaty, 1776. Národní památkový ústav, https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=31574, vyhledáno dne 7. 4. 2024. Foto: Irena Blažková.

Obr. 26: Fotografie renesančního epitafu na domě I. P. Pavlova č. p. 93, 1969, autor originálu Šustek. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, č. A 15377. Reprofoto: Anna Dvořáková.

Obr. 27: Olomouc – Nová Ulice, Polívkova č. p. 625, Lubomír Šlapeta, vila Stanislava Nakládala, 1936. Národní památkový ústav, https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=27270, vyhledáno dne 7. 4. 2024. Foto: Irena Blažková.

Obr. 28: Olomouc – Nová Ulice, zaniklé Ječmínkovo náměstí v roce 1944. Převzato z: Vilém Švec, *Olomouc – Povel. Plošný průzkum, zhodnocení a dokumentace architektonického kulturního dědictví 19. a 20. století*, Praha 2011, s. 28. Reprofoto: Anna Dvořáková.

Obr. 29: Olomouc – Nová Ulice, zaniklé Ječmínkovo náměstí po roce 1945. <https://www.jsemzolomouce.cz/imagetdetail.aspx?id=36309>, vyhledáno dne 7. 4. 2024.

Obr. 30: Olomouc – Nová Ulice, Wolkerova ulice, zaniklý dům U Dřevěného zvonu. Milan Tichák, *Vzpomínky na starou Olomouc a její předměstí*, Olomouc 2018, s. 142. Reprofoto: Anna Dvořáková.

Obr. 31: Olomouc – Nová Ulice, ulice I. P. Pavlova, zaniklý dům U Černého orla. -b-, *Zmizelá Olomouc. Hostinec U černého orla na Nové Ulici*, *Stráž lidu* XLII, 1982, č. 114, 25. 9., s. 4.

Obr. 32: Fotografie průmyslové výstavy konané v roce 1892 v areálu měšťanské střelnice v Nové Ulici. Státní okresní archiv Olomouc, sbírka obrazového a fotografického materiálu. Reprofoto: Oldřich Palíšek.

Obr. 33: Olomouc – Nová Ulice, socha Austrie v areálu měšťanské střelnice. Milan Tichák, Olomoucká připomínání a zapomínání. Z časů starého mocnářství, *Hanácké noviny*, 1996, č. 146, 7. 12., s. 12.

Obr. 34: Fotografie budovy měšťanské střelnice v Nové Ulici, 1993, autor originálu Dagmar Hradilová. Národní památkový ústav, https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=1307136, vyhledáno dne 7. 4. 2024.

Obr. 35: Pohled na Olomouc od jihozápadu. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 36: Fotografie sídliště F1 ve výstavbě, 1974, autor originálu J. Juryšek. Fotoarchiv Vlastivědného muzea v Olomouci.

Obr. 37: Olomouc – Nová Ulice, Hněvotínská ulice, Hubert Aust, vila malířky Marty Rožánkové-Drábkové, 1927, zničená v šedesátých letech 20. století. Převzato z: Pavel Zatloukal, *Zmizelá Morava: Olomouc*, Praha – Litomyšl 2013, s. 198. Reprofoto: Anna Dvořáková.

Obr. 38: Olomouc – Povel a Olomouc – Nové Sady, sídliště F2, pohled od jihu. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 39 a 40: Olomouc – Nové Sady (původně Povel), kaple Neposkvrněného početí Panny Marie, 1773. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 41: Fotografie kaple Neposkvrněného početí Panny Marie v kontextu původní povelské zástavby, 1976, autor originálu Šustek. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, č. A 48828. Reprofoto: Anna Dvořáková.

Obr. 42: Fotografie kaple Neposkvrněného početí Panny Marie v průběhu demolice okolní zástavby, 1987, autor originálu s. Fon. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, č. A 85 752. Reprofoto: Anna Dvořáková.

Obr. 43: Olomouc – Nové Sady (původně Povel), socha Boha Otce, 1751. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 44: Olomouc – Nové Sady (původně Povel), socha sv. Judy Tadeáše, 1728. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 45: Olomouc – Nové Sady (původně Povel), socha sv. Jana Nepomuckého, 1728. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 46: Olomouc – Nové Sady (původně Povel), socha sv. Šebestiána, 1720. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 47: Fotografie sochy sv. Judy Tadeáše při původním umístění v ulici Střední Novosadská v Nových Sadech, 1974, autor originálu Šustek. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, č. A 42436. Reprofoto: Anna Dvořáková.

Obr. 48: Fotografie sochy sv. Šebestiána při původním umístění v dnešní ulici Schweitzerova v Nových Sadech, 1967. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, č. A 15342. Reprofoto: Anna Dvořáková.

Obr. 49: Olomouc – Nové Sady, kostel sv. Filipa a Jakuba, 1775.
<https://cz.polomap.com/olomouc/53735>, vyhledáno dne 9. 4. 2024.

Obr. 50: Olomouc – Nové Sady, ulice Střední Novosadská, socha Panny Marie Immaculaty, 1758.

Obr. 51: Fotografie sochy Panny Marie Immaculaty, 1932, autor originálu K. Svoboda. Národní památkový ústav, https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=54044, vyhledáno dne 9. 4. 2024.

Obr. 52: Olomouc – Nové Sady, sousoší Piety ve výklenkové kapli v ulici U Kapličky, 18. století. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 53: Olomouc – Nové Sady, ulice U Kapličky, polní kaple, 1772. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 54: Fotografie zaniklého domu č. p. 66 na Ječmínkově náměstí v Olomouci, 1975, autor originálu Miloslav Stibor. Převzato z: Vilém Švec, *Olomouc – Povel. Plošný průzkum, zhodnocení a dokumentace architektonického kulturního dědictví 19. a 20. století*, Praha 2011, s. 27. Reprofoto: Anna Dvořáková.

Obr. 55: Fotografie nálezů bronzových ostruh s háčky v Olomouci – Povelu, autor originálu M. Bém. Převzato z: Petr Kočár – Pavel Šlězár – Romana Kočárová, *Vegetace a ekonomika předvelkomoravské centrální lokality v Olomouci – Povelu, Archeologické rozhledy LXVIII*, 2016, č. 4, s. 546.

Obr. 56: Fotografie Schweitzerovy ulice v Olomouci – Povelu, 1932. Převzato z: Vilém Švec, *Olomouc – Povel. Plošný průzkum, zhodnocení a dokumentace architektonického kulturního dědictví 19. a 20. století*, Praha 2011, s. 31. Reprofoto: Anna Dvořáková.

Obr. 57: Fotografie domů před demolicí ve Schweitzerově ulici v Olomouci – Povelu, 1972. Převzato z: Vilém Švec, *Olomouc – Povel. Plošný průzkum, zhodnocení a dokumentace architektonického kulturního dědictví 19. a 20. století*, Praha 2011, s. 45. Reprofoto: Anna Dvořáková.

Obr. 58: Olomouc – Povel, Schweitzerova ulice. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 59: Snímek s názvem „*Minulost a dnešek*“ zobrazující Olomouc – Povel, 1979, autor originálu Milan Hořínek. *Stráž lidu* LIX, 1979, č. 104, 11. 9., s. 5.

Obr. 60: Olomouc – Hodolany, ulice Stará Víska. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 61: Olomouc – Hodolany, ulice Stará Víska. Foto: Anna Dvořáková

Obr. 62: Vizualizace nové třídy v tzv. přednádražním prostoru v Olomouci (třída Kosmonautů), 1959. Zdeněk Gardavský, Nad projektem třídy Socialistického vítězství. Roste nová socialistická Olomouc, *Stráž lidu* XV, 1959, č. 83, 11. 7., s. 2.

Obr. 63: Fotografie divadla v Olomouci – Hodolanech, autor originálu J. Hilmera.
<https://www.theatre-architecture.eu/cs/db/?theatreId=491&detail=attachement&page=2#att>,
vyhledáno dne 10. 4. 2024.

Obr. 64: Olomouc – Hodolany, původní náves s kaplí Panny Marie v ulici Elišky Krásnohorské. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 65: Pohlednice zobrazující kapli Panny Marie se zaniklým kamenným křížem v Olomouci – Hodolanech, čtyřicátá léta 20. století. Fotoarchiv Vlastivědného muzea v Olomouci.

Obr. 66: Olomouc – Hodolany, průhled ulicí Hodolanská od jihovýchodu. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 67: Olomouc – Hodolany, průhled ulicí Hodolanská od severozápadu. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 68: Olomouc – Hodolany, Hodolanská ulice, kamenný kříž, 1899. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 69: Olomouc – Hodolany, ulice Tovární, boží muka, kopie originálu z roku 1527. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 70: Olomouc – Hodolany, ulice Tovární, boží muka, kopie originálu z roku 1527. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 71: Fotografie pohlednice zachycující Hotel Široký, 1916. Převzato z: Pavel Zatloukal, *Zmizelá Morava: Olomouc*, Praha – Litomyšl, 2013, s. 195. Reprofoto: Anna Dvořáková.

Obr. 72: Fotografie zachycující odstřel hotelu Široký před nádražím v Olomouci – Hodolanech v roce 1982, 1982, autor originálu Milan Hořínek. Miroslav Hradil, Odstřel hotelu, *Stráž lidu* LXII, 1982, č. 35, 23. 3., s. 1.

Obr. 73: Fotografie zachycující demolici domů v ulici Lipenská v Olomouci – Hodolanech, 1967, autor negativu J. Juryšek. Fotoarchiv Vlastivědného muzea v Olomouci. Reprofoto: Anna Dvořáková.

Obr. 74: Fotografie zachycující demolice domů v ulici Lipenská u divadla v Olomouci – Hodolanech, 1956, autor negativu J. Juryšek. Fotoarchiv Vlastivědného muzea v Olomouci. Reprofoto: Anna Dvořáková.

Obr. 75: Olomouc – Nový Svět, průhled ulicí Sudova. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 76: Olomouc – Nový Svět, kaple v ulici Přichystalova, 19. století. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 77: Pohlednice zachycující náves, školu, kasárny a hostinec v Olomouci – Novém Světě, čtyřicátá léta 20. století. Fotoarchiv Vlastivědného muzea v Olomouci.

Obr. 78: Olomouc – Nový Svět, průhled ulicí Přichystalova. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 79: Olomouc – Bělidla, ulice Beneše Třebízského a Libušina. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 80: Olomouc – Bělidla, zvonice z druhé poloviny 19. století a mariánský sloup z druhé poloviny 18. století v Libušině ulici. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 81: Olomouc – Chválkovice, Selské náměstí. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 82: Olomouc – Chválkovice, kostel sv. Barbory. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 83: Olomouc – Chválkovice, Selské náměstí, socha sv. Jana Nepomuckého, 1759. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 84: Olomouc – Chválkovice, ulice Švabinského, sousoší poutníka s andělem, 1722.

Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 85: Olomouc – Chválkovice, ulice Švabinského, kaple, přelom 18. a 19. století. Foto:

Anna Dvořáková.

Obr. 86: Olomouc – Chválkovice, ulice Švabinského, kamenný kříž, 1828. Foto: Anna

Dvořáková.

Obr. 87: Olomouc – Chválkovice, parní vodárna, 1889. Národní památkový ústav,

https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=25872, vyhledáno dne 10. 4. 2024.

Foto: Irena Blažková.

Obr. 88: Fotografie České školy v Olomouci – Pavlovičkách, 1907. Převzato z Milan Tichák,

Vzpomínky na starou Olomouc a její předměstí, Olomouc 2018, s. 209. Reprofoto: Anna

Dvořáková.

Obr. 89: Olomouc – Pavlovičky, Pavlovická č. p. 16, budova střední odborné školy služeb.

Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 90: Olomouc, Bezručovy sady, dřevěná zvonice, 1920. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 91: Fotografie dřevěné zvonice v Olomouci – Pavlovičkách, 1961. Fotoarchiv

Vlastivědného muzea v Olomouci. Reprofoto: Anna Dvořáková.

Obr. 92 a 93: Olomouc – Pavlovičky, Pavlovická ulice. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 94: Olomouc – Pavlovičky, ulice Pavlovická, socha Panny Marie, 1712. Foto: Anna

Dvořáková.

Obr. 95: Olomouc – Klášterní Hradisko, komplex bývalého kláštera, pohled od jihozápadu.

Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 96: Fotografie areálu bývalého kláštera Hradisko v Olomouci – Klášterním Hradisku,

třetí čtvrtina 20. století, autor originálu Jaroslav Juryšek. Národní památkový ústav,

https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=1298459, vyhledáno dne 13. 4. 2024.

Reprofoto: Radim Richter.

Obr. 97: Olomouc – Klášterní Hradisko, pohled od bývalého klášterního komplexu ulicí

Sokolovská. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 98: Olomouc – Černovír, ulice Jablonského, sloup Nejsvětější Trojice, první polovina 18. století. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 99: Olomouc – Klášterní Hradisko, pohled na věž bývalého kláštera z ulice Na Vlčinci.

Obr. 100: Olomouc – Černovír, Jablonského č. p. 86, znak opata Bönische, asi první polovina 18. století. Národní památkový ústav, https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=8053, vyhledáno dne 13. 4. 2024. Foto: Irena Blažková.

Obr. 101: Olomouc – Černovír, vojenský hřbitov, kaple. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 102: Olomouc – Černovír, ulice Polní, boží muka, dvacátá léta 16. století. Národní památkový ústav, https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=722928, vyhledáno dne 13. 4. 2024. Foto: Michaela Čadilová.

Obr. 103: Olomouc – Černovír, ulice Hlušovická, boží muka. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 104: Olomouc – Černovír, ulice Čelakovského, boží muka. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 105: Olomouc – Černovír, ulice Černovírská, kaple Navštívení Panny Marie, 1842. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 106: Fotografie zobrazující zaplavenou čtvrť Letná v Olomouci – Lazcích, v pozadí Klášterní Hradisko, 1920. Státní okresní archiv Olomouc, sbírka obrazového a fotografického materiálu. Reprofoto: Oldřich Palíšek.

Obr. 107 a 108: Fotografie otištěné ve Stráži lidu s popiskem „*Olomouc mění svou tvář*“, zobrazující totožné místo v Lazecké ulici v Olomouci – Lazcích s časovým rozdílem dvou let, 1980 a 1982, autor originálu Milan Hořínek. *Stráž lidu* XLII, 1982, č. 110, 16. 9., s. 3.

Obr. 109 a 110: Olomouc – Lazce, panelové sídliště v kontextu zástavby vilové čtvrti Letná. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 111: Fotografie sídliště v Olomouci – Lazcích ve výstavbě s Klášterním Hradiskem v pozadí, 1979, autor originálu Ladislav Krpec. *Stráž lidu* LIX, 1979, č. 86, 31. 7., s. 3.

Obr. 112: Olomouc – Lazce, Dlouhá č. p. 110, vila Jana Lošťáka, 1920. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 113: Olomouc – Lazce, Lazecká ulice, kaple sv. Anny se zvonící, 1841. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 114: Olomouc – Hejčín, Dolní Hejčínská č. p. 50, Mayova vila, 1892. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 115: Pohlednice zobrazující areál hejčínského cukrovaru, dvacátá léta 20. století. Fotoarchiv Vlastivědného muzea v Olomouci.

Obr. 116: Olomouc – Hejčín, objekt bývalé kostkárny v areálu bývalého cukrovaru. Národní památkový ústav, https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=1292815, vyhledáno 13. 4. 2024. Reprofoto: Karel Sklenář.

Obr. 117: Olomouc – Hejčín, Mrštíkovo náměstí, soubor dělnických domů, č. p. 8. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 118: Olomouc – Hejčín, Mrštíkovo náměstí, soubor dělnických domů. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 119: Olomouc – Hejčín, kaple sv. Jana Nepomuckého, 1821. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 120: Olomouc – Hejčín, Mrštíkovo náměstí, tzv. hospoda U Pelikána, č. p. 6. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 121: Fotografie sochy Herkula (personifikace podzimu) při původním umístění v zahradě konviktu v Hejčíně, 1962, autor originálu Jaroslav Juryšek. Fotoarchiv Vlastivědného muzea v Olomouci. Reprofoto: Anna Dvořáková.

Obr. 122: Olomouc, Bezručovy sady, socha Herkula, Jaro. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 123: Olomouc, Bezručovy sady, socha Herkula, Léto. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 124: Olomouc, Bezručovy sady, socha Herkula, Podzim. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 125: Olomouc, Bezručovy sady, socha Herkula, Zima. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 126: Olomouc – Hejčín, zaniklý konviktní dvůr v ulici Dolní Hejčínská. <https://www.hejcin.cz/oldphoto.html>, vyhledáno dne 13. 4. 2024.

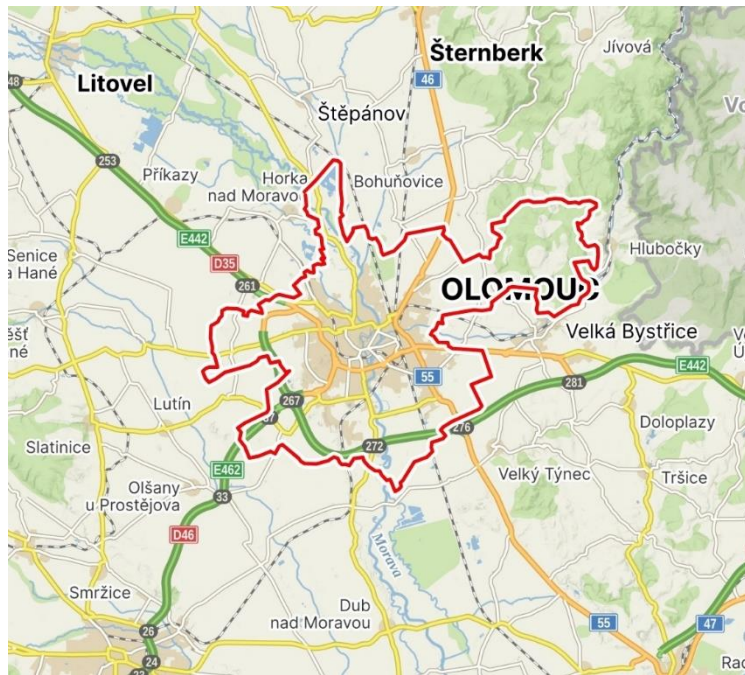
Obr. 127: Olomouc – Hejčín, místo zaniklého konviktního dvora v ulici Dolní Hejčínská. Foto: Anna Dvořáková.

Obr. 128: Olomouc – Řepčín, domy v ulici Zengrova. Foto: Anna Dvořáková.

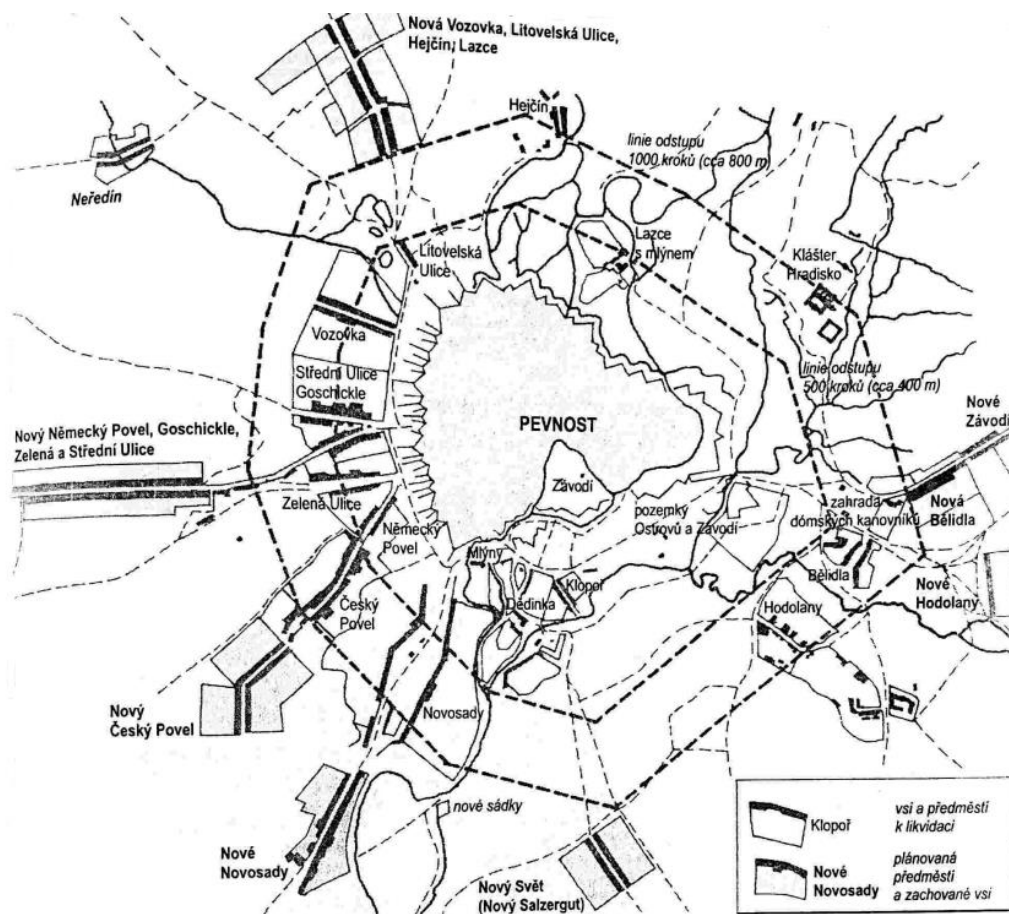
Obr. 129: Fotografie sýpky (Zengrova č. p. 30, Olomouc – Řepčín), 1965, autor originálu Jaroslav Juryšek. Fotoarchiv Vlastivědného muzea v Olomouci. Reprofoto: Anna Dvořáková.

- Obr. 130:** Olomouc – Řepčín, Zengrova ulice č. p. 30, sýpka. Foto: Anna Dvořáková.
- Obr. 131:** Olomouc – Řepčín, Břetislavova č. p. 26, hospodářské křídlo. Národní památkový ústav, https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=26306, vyhledáno dne 14. 4. 2024. Foto: Irena Blažková.
- Obr. 132:** Olomouc – Řepčín, ulice Řepčínská, kaple sv. Isidora. Foto: Anna Dvořáková.
- Obr. 133:** Olomouc – Řepčín, Řepčínská č. p. 53. Foto: Anna Dvořáková.
- Obr. 134:** Olomouc – Řepčín, sousoší Ukřižovaného Krista se sv. Pavlínou a sv. Barborou na průčelí domu Řepčínská č. p. 53. Muzeum umění Olomouc. Převzato z: <https://olomoucky.report.cz/spolecnost/zapomenute-stavby-kristus-z-repcina-preckal-obec-totality-na-kovarne-visel-po-generace/>, vyhledáno dne 14. 4. 2024.
- Obr. 135:** Pohlednice zobrazující bývalý klášter dominikánek, 1927. Fotoarchiv Vlastivědného muzea v Olomouci.
- Obr. 136:** Olomouc – Řepčín, bývalý klášter dominikánek, kaple Panny Marie Královny. Foto: Anna Dvořáková.
- Obr. 137:** Olomouc – Řepčín, areál bývalého kláštera dominikánek, místo původního umístění sousoší Klanění Tří králů. Foto: Anna Dvořáková.
- Obr. 138:** Olomouc, Petrášův palác, současné umístění sousoší Klanění Tří Králů z Olomouce – Řepčína. Národní památkový ústav, https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=430865, vyhledáno 14. 4. 2024. Foto: Jan Kubeš.
- Obr. 139:** Olomouc – Řepčín, místo zaniklé kaple sv. Josefa v křížení ulic Zengrova a Břetislavova. Foto: Anna Dvořáková.
- Obr. 140:** Fotografie zaniklé kaple sv. Josefa v Olomouci – Řepčíně, po 1945. <http://www.znicenekostely.cz/?load=detail&id=12234>, vyhledáno 14. 4. 2024.
- Obr. 141:** Olomouc – Neředín, ulice Neředínská, náves. Foto: Anna Dvořáková.
- Obr. 142:** Olomouc – Neředín, ulice Neředínská, kaple Panny Marie Loretánské, 1771. Foto: Anna Dvořáková.

Obrazová příloha

Obr. 1: Mapa se zvýrazněným současným územím Olomouce. www.mapy.cz.

Obr. 2: Návrh likvidace a nové výstavby olomouckých předměstí v 18. století. Převzato z: Karel Kuča, *Města, městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, IV. díl, Praha 2000, s. 597.

Obr. 3: Olomouc – Nová Ulice, pohled ulicí I. P. Pavlova ze severovýchodu na sídliště F1.

Obr. 4: Fotografie zaniklého domu č. p. 44 (zřejmě tzv. „zámeček“) v dnešní Čajkovského ulici v Olomouci – Nové Ulici, 1932, autor originálu K. Svoboda. NPÚ ÚOP Olomouc.

Obr. 5 a 6: Fotografie zaniklého domu č. p. 493 (č. 66) v dnešní Brněnské ulici v Olomouci – Nové Ulici, 1969, autor originálu Leopold Plavec. NPÚ ÚOP Olomouc.

Obr. 7: Fotografie zaniklé fary v Olomouci – Nové Ulici, 1932, autor originálu K. Svoboda. NPÚ ÚOP Olomouc.

Obr. 8: Fotografie domu v ulici I. P. Pavlova v Olomouci – Nové Ulici před demolicí, 1970, autor originálu Ivo Hlobil. NPÚ ÚOP Olomouc.

Obr. 9: Fotografie zachycující pohled na Olomouci – Novou Ulici před demolicí původní zástavby, 1969, autor originálu Leopold Plavec. NPÚ ÚOP Olomouc.

Obr. 10: Olomouc – Nová Ulice, Brněnská ulice před výstavbou sídliště F1. Převzato z: Vilém Švec, Pasport objektu, Společenský pramen v areálu FN (Gesellschaftsquelle), Olomouc 2020, s. 7, https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=1440355, vyhledáno dne 7. 4. 2024.

Obr. 11 a 12: Olomouc – Nová Ulice, sídliště F1 v kontrastním zachycení se starou zástavbou Nové Ulice. *Stráž lidu.*

Obr. 13: Olomouc – Nová Ulice, Čajkovského č. p. 591, Hans Stratil, vila Hanse a Else Stratilových, 1933.

Obr. 14: Olomouc – Nová Ulice, Brněnská č. p. 501, Rudolf Stockar, vila Františky Lipčíkové, 1918–1919. NPÚ.

Obr. 15: Fotografie vily Františky Lipčíkové v Olomouci – Nové Ulici se zaniklým oplocením, 1969, autor originálu Svátková. NPÚ ÚOP Olomouc.

Obr. 16: Fotografie sochařských prvků v zahradě u vily Františky Lipčíkové v Olomouci – Nové Ulici, 1989, autor originálu s. Kunzová. NPÚ ÚOP Olomouc.

Obr. 17: Olomouc – Nová Ulice, ulice I. P. Pavlova, kostel Panny Marie Pomocné, 1774–1780.

Obr. 18: Olomouc – Nová Ulice, ulice I. P. Pavlova, sloup se sochou Panny Marie, první polovina 19. století.

Obr. 19: Olomouc – Nová Ulice, ulice I. P. Pavlova, Ondřej Zahner, socha Zmrtvýchvstalého Krista, čtyřicátá léta 18. století. NPÚ.

Obr. 20: Olomouc – Nová Ulice, ulice I. P. Pavlova, socha sv. Jana Nepomuckého, 1715. NPÚ.

Obr. 21: Olomouc – Nová Ulice, ulice I. P. Pavlova, zahradní altán v areálu FN, první čtvrtina 19. století.

Obr. 22: Olomouc – Nová Ulice, ulice I. P. Pavlova, kamenný kříž v areálu FN, 1824.

Obr. 23: Fotografie tzv. Společenského pramene v Olomouci – Nové Ulici, 1932, autor originálu K. Svoboda. NPÚ ÚOP Olomouc.

Obr. 24: Fotografie sochy Panny Marie Immaculaty v Olomouci – Nové Ulici (původní umístění), 1969, autor originálu Leopold Plavec. NPÚ ÚOP Olomouc.

Obr. 25: Olomouc – Nová Ulice, Brněnská ulice, socha Panny Marie Immaculaty, 1776. NPÚ.

Obr. 26: Fotografie renesančního epitafu na zaniklém domě I. P. Pavlova č. p. 93, 1969, autor originálu Šustek. NPÚ ÚOP Olomouc.

Obr. 27: Olomouc – Nová Ulice, Polívkova č. p. 625, Lubomír Šlapeta, vila Stanislava Nakládala, 1936. NPÚ.

Obr. 28: Olomouc – Nová Ulice, zaniklé Ječmínkovo náměstí v roce 1944. Převzato z: Vilém Švec, *Olomouc – Povel. Plošný průzkum, zhodnocení a dokumentace architektonického kulturního dědictví 19. a 20. století*, Praha 2011, s. 28.

Obr. 29: Olomouc – Nová Ulice, zaniklé Ječmínkovo náměstí po roce 1945. www.jsemzolomouce.cz.

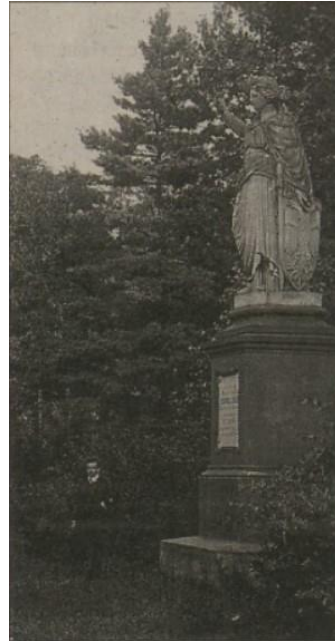
Obr. 30: Olomouc – Nová Ulice, Wolkerova ulice, zaniklý dům U Dřevěného zvonu.
Převzato z: Milan Tichák, *Vzpomínky na starou Olomouc a její předměstí*, Olomouc 2018,

Obr. 31: Olomouc – Nová Ulice, ulice I. P. Pavlova, zaniklý dům U Černého orla. *Stráž*

Obr. 32: Fotografie průmyslové výstavy konané v roce 1892 v areálu měšťanské střelnice v Nové Ulici. SOKA.

Obr. 33: Olomouc – Nová Ulice, socha Austrie v areálu měšťanské střelnice. *Hanácké noviny*.

Obr. 34: Fotografie zaniklé budovy měšťanské střelnice v Nové Ulici, 1993, autor originálu Dagmar Hradilová. NPÚ.

Obr. 35: Pohled na Olomouc od jihozápadu.

Obr. 36: Fotografie sídliště F1 ve výstavbě, 1974, autor originálu J. Juryšek. VMO.

Obr. 37: Olomouc – Nová Ulice, Hněvotínská ulice, Hubert Aust, vila malířky Marty Rožánkové-Drábkové, 1927, zničena v šedesátých letech 20. století. Převzato z: Pavel Zatloukal, *Zmizelá Morava: Olomouc*, Praha – Litomyšl 2013, s. 198.

Obr. 38: Olomouc – Povel a Olomouc – Nové Sady, sídliště F2, pohled od jihu.

Obr. 39 a 40: Olomouc – Nové Sady (původně Povel), kaple Neposkvrněného početí Panny Marie, 1773.

Obr. 41: Fotografie kaple Neposkvrněného početí Panny Marie v kontextu původní povelské zástavby, 1976, autor originálu Šustek. NPÚ ÚOP Olomouc.

Obr. 42: Fotografie kaple Neposkvrněného početí Panny Marie v průběhu demolicе okolní zástavby, 1987, autor originálu s. Fon. NPÚ ÚOP Olomouc.

Obr. 43: Olomouc – Nové Sady (původně Povel), socha Boha Otce, 1751.

Obr. 44: Olomouc – Nové Sady (původně Povel), socha sv. Judy Tadeáše, 1728.

Obr. 45: Olomouc – Nové Sady (původně Povel), socha sv. Jana Nepomuckého, 1720.

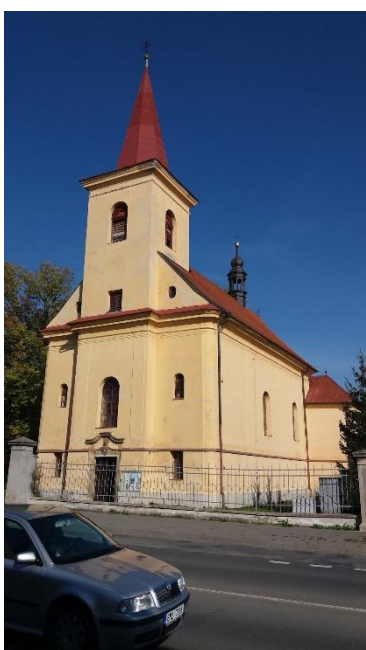
Obr. 46: Olomouc – Nové Sady (původně Povel), socha sv. Šebestiána, 1720.

Obr. 47: Fotografie sochy sv. Judy Tadeáše při původním umístění v ulici Střední Novosadská v Nových Sadech, 1974, autor originálu Šustek. NPÚ ÚOP Olomouc.

Obr. 48: Fotografie sochy sv. Šebestiána při původním umístění v dnešní ulici Schweitzerova v Nových Sadech, 1967. NPÚ ÚOP Olomouc.

Obr. 49: Olomouc – Nové Sady, kostel sv. Filipa a Jakuba, 1775. www.polomap.cz

Obr. 50: Olomouc – Nové Sady, ulice Střední Novosadská, socha Panny Marie Immaculaty, 1758.

Obr. 51: Fotografie sochy Panny Marie Immaculaty v původním prostředí, 1932, autor originálu K. Svoboda. NPÚ ÚOP.

Obr. 52: Olomouc – Nové Sady, sousoší Piety ve výklenkové kapli v ulici U Kapličky, 18. století.

Obr. 53: Olomouc – Nové Sady, polní kaple, ulice U Kapličky, 1772.

Obr. 54: Fotografie zaniklého domu č. p. 66 na Ječmínkově náměstí v Olomouci, 1975, autor originálu Miloslav Stibor. Převzato z: Vilém Švec, *Olomouc – Povel. Plošný průzkum, zhodnocení a dokumentace architektonického kulturního dědictví 19. a 20. století*, Praha 2011, s. 27.

Obr. 55: Fotografie nálezů bronzových ostruh s háčky v Olomouci – Povelu, autor originálu M. Bém. Převzato z: Petr Kočár – Pavel Šlězár – Romana Kočárová, *Vegetace a ekonomika předvelkomoravské centrální lokality v Olomouci-Povelu, Archeologické rozhledy LXVIII*, 2016, č. 4, s. 546.

Obr. 56: Fotografie Schweitzerovy ulice v Olomouci – Povelu, 1932.
Převzato z: Vilém Švec, *Olomouc – Povel. Plošný průzkum, zhodnocení a dokumentace architektonického kulturního dědictví 19. a 20. století*, Praha 2011, s. 31.

Obr. 57: Fotografie domů před demolicí ve Schweitzerově ulici v Olomouci – Povelu, 1972.
Převzato z: Vilém Švec, *Olomouc – Povel. Plošný průzkum, zhodnocení a dokumentace architektonického kulturního dědictví 19. a 20. století*, Praha 2011, s. 45.

Obr. 58: Olomouc – Povel, Schweitzerova ulice.

Obr. 59: Snímek s názvem „*Minulost a dnešek*“ zobrazující Olomouc – Povel, 1979, autor originálu Milan Hořínek. *Stráž lidu*.

Obr. 60: Olomouc – Hodolany, ulice Stará Víska.

Obr. 61: Olomouc – Hodolany, ulice Stará Víska.

Obr. 62: Vizualizace nové třídy v tzv. přednádražním prostoru v Olomouci (třída Kosmonautů), 1959. *Stráž lidu*.

Obr. 63: Fotografie divadla v Olomouci – Hodolanech, autor originálu J. Hilmera.
www.theatre-architecture.eu.

Obr. 64: Olomouc – Hodolany, původní náves s kaplí Panny Marie v ulici Elišky Krásnohorské.

Obr. 65: Pohlednice zobrazující kapli Panny Marie se zaniklým kamenným křížem v Olomouci – Hodolanech, čtyřicátá léta 20. století. VMO.

Obr. 66: Olomouc – Hodolany, průhled ulicí Hodolanská od jihovýchodu.

Obr. 67: Olomouc – Hodolany, průhled ulicí Hodolanská od severozápadu.

Obr. 68:
Olomouc – Hodolany,
Hodolanská ulice, kamenný
kříž. 1899.

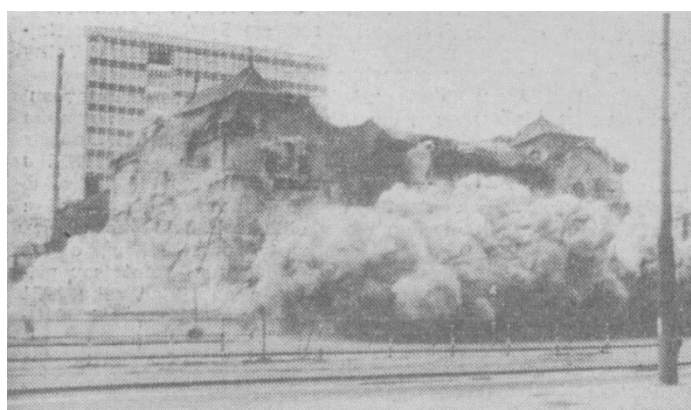
Obr. 69:
Olomouc – Hodolany, ulice
Tovární, boží muka, kopie
originálu z roku 1527.

Obr. 70: Olomouc – Hodolany, ulice Tovární, boží muka, kopie originálu z roku 1527.

Obr. 71: Pohlednice zachycující Hotel Široký, 1916. Převzato z: Pavel Zatloukal, *Zmizelá Morava: Olomouc, Praha – Litomyšl*, 2013, s. 195.

Obr. 72: Fotografie zachycující odstřel hotelu Široký před nádražím v Olomouci – Hodolanech v roce 1982, autor originálu Milan Hořínek. *Stráž lidu*.

Obr. 73: Fotografie zachycující demolice domů v ulici Lipenská v Olomouci – Hodolanech, 1967, autor negativu J. Juryšek. VMO.

Obr. 74: Fotografie zachycující demolice domů v ulici Lipenská u divadla v Olomouci – Hodolanech, 1956, autor negativu J. Juryšek. VMO.

Obr. 75: Olomouc – Nový Svět, průhled ulicí Sudova.

Obr. 76: Olomouc – Nový Svět, kaple v ulici Přichystalova, 19. století.

Obr. 77: Pohlednice zachycující náves, školu, kasárny a hostinec v Olomouci – Novém Světě, 1925. VMO.

Obr. 78: Olomouc – Nový Svět, průhled ulicí Přichystalova.

Obr. 79: Olomouc – Bělidla, ulice Beneše Třebízského a Libušina.

Obr. 80: Olomouc – Bělidla, zvonice z druhé poloviny 19. století a mariánský sloup z druhé poloviny 18. století v Libušině ulici.

Obr. 81: Olomouc – Chválkovice, Selské náměstí.

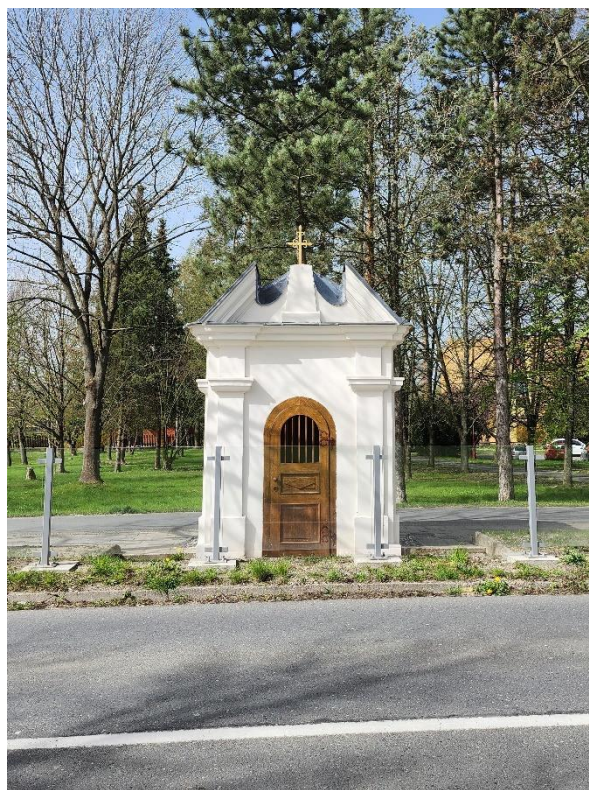
Obr. 82: Olomouc – Chválkovice, kostel sv. Barbory.

Obr. 83:
Olomouc – Chválkovice, Selské náměstí, socha sv. Jana Nepomuckého, 1759.

Obr. 84: Olomouc – Chválkovice, ulice Švabinského, sousoší poutníka s andělem, 1722.

Obr. 85: Olomouc – Chválkovice, ulice Švabinského, kaple, přelom 18. a 19. století.

Obr. 86:
Olomouc –
Chválkovice, ulice
Švabinského, kamenný

Obr. 87: Olomouc – Chválkovice, parní vodárna, 1889.
NPÚ.

Obr. 88: Fotografie České školy
v Olomouci – Pavlovičkách, 1907.
Převzato z Milan Tichák, *Vzpomínky na
starou Olomouc a její předměstí*,
Olomouc 2018, s. 209.

Obr. 89: Olomouc – Pavlovičky, Pavlovická
č. p. 16, budova střední odborné školy služeb.

Obr. 90: Olomouc, Bezručovy sady, dřevěná zvonice, 1920.

Obr. 91: Fotografie dřevěné zvonice v Olomouci – Pavlovičkách, 1961. VMO.

Obr. 92 a 93: Olomouc – Pavlovičky, Pavlovická ulice.

Obr. 94:
Olomouc – Pavlovičky, ulice
Pavlovická, socha Panny
Marie, 1712.

Obr. 95: Olomouc – Klášterní Hradisko, komplex
bývalého kláštera, pohled od jihozápadu.

Obr. 96: Fotografie areálu bývalého kláštera Hradisko v Olomouci – Klášterním Hradisku,
třetí čtvrtina 20. století, autor originálu Jaroslav Juryšek. NPÚ.

Obr. 97: Olomouc – Klášterní Hradisko, pohled od bývalého klášterního komplexu ulicí Sokolovská.

Obr. 98: Olomouc – Černovír, ulice Jablonského, sloup Nejsvětější Trojice, první polovina 18. století.

Obr. 99: Olomouc – Klášterní Hradisko, pohled na věž bývalého kláštera z ulice Na Vlčinci.

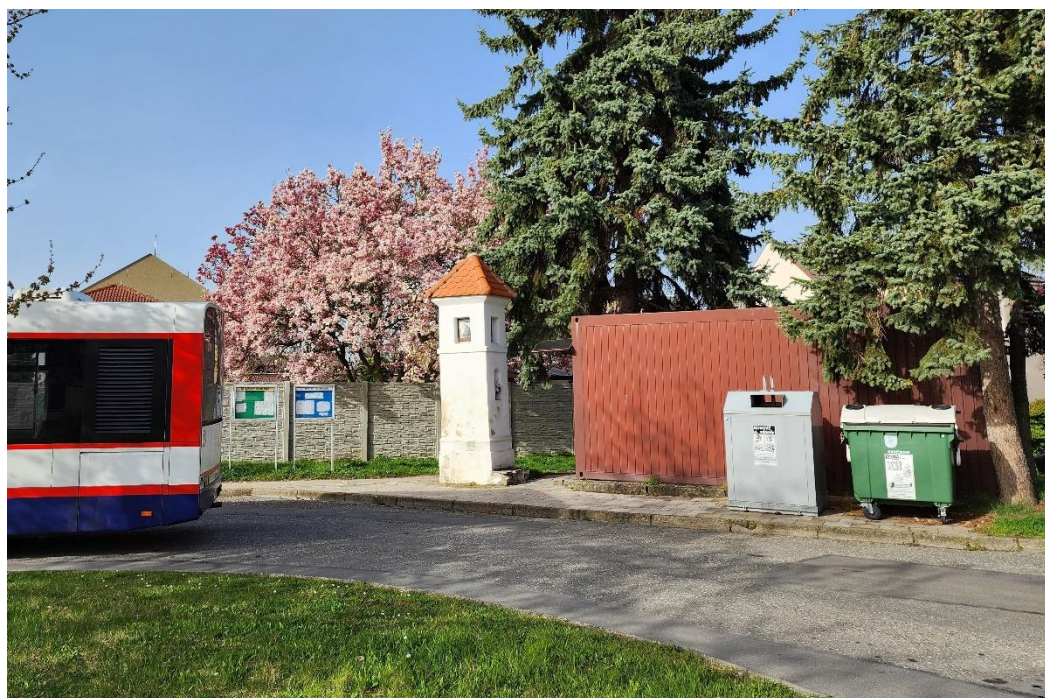
Obr. 100: Olomouc – Černovír, Jablonského č. p. 86, znak opata Bönische, asi první polovina 18. století. NPÚ.

Obr. 101: Olomouc – Černovír,
vojenský hřbitov, kaple.

Obr. 102:
Olomouc – Černovír, ulice
Polní, boží muka, dvacátá
léta 16. století. NPÚ.

Obr. 103: Olomouc – Černovír, ulice Hlušovická, boží muka.

Obr. 104: Olomouc – Černovír, ulice Čelakovského, boží muka.

Obr. 105: Olomouc – Černovír, ulice Černovířská, kaple Navštívení Panny Marie, 1842.

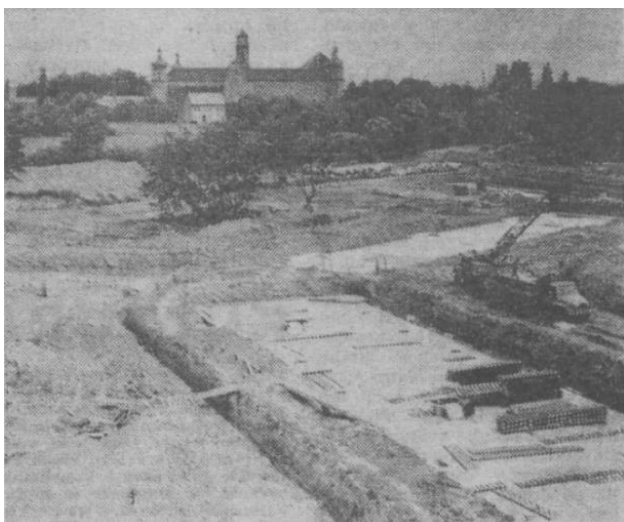
Obr. 106: Fotografie zobrazující zaplavenou čtvrť Letná v Olomouci – Lazcích, v pozadí Klášterní Hradisko, 1920. SOkA Olomouc.

Obr. 107 a 108: Fotografie otištěné ve Stráži lidu s popiskem „*Olomouc mění svou tvář*“, zobrazující totožné místo v Lazecké ulici v Olomouci – Lazcích s časovým rozdílem dvou let, 1980 a 1982, autor originálu Milan Hořínek. *Stráž lidu*.

Obr. 109 a 110: Olomouc – Lazce, panelové sídliště v kontextu zástavby vilové čtvrti Letná.

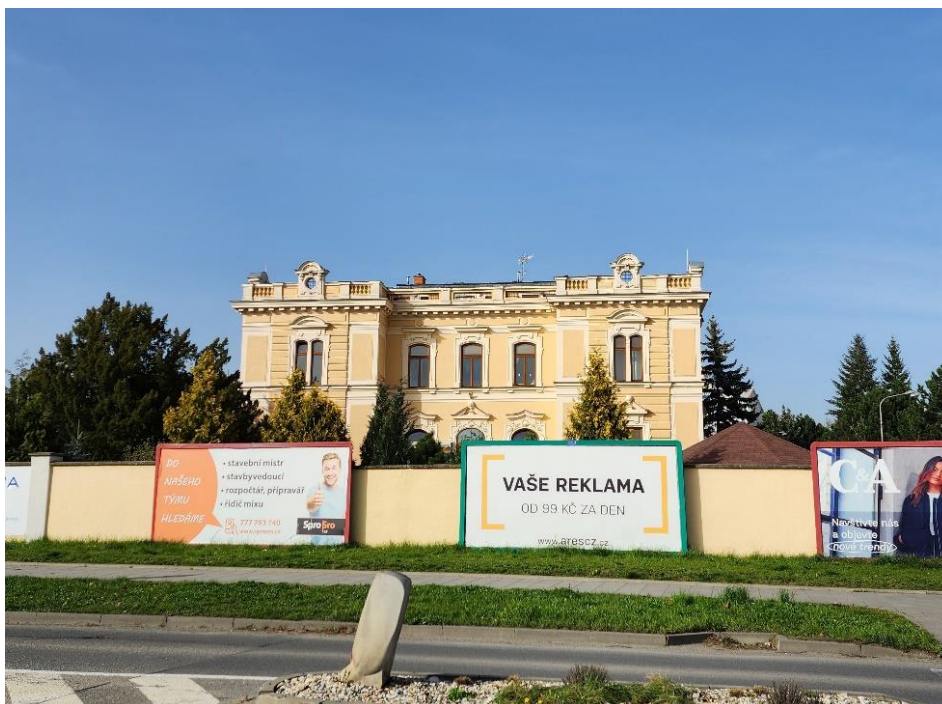
Obr. 111: Fotografie sídliště v Olomouci – Lazcích ve výstavbě s Klášterním Hradiskem v pozadí, 1979, autor originálu Ladislav Krpec. *Stráž lidu*.

Obr. 112: Olomouc – Lazce, Dlouhá č. p. 110, vila Jana Lošťáka, 1920.

Obr. 113: Olomouc – Lazce, Lazecká ulice, kaple sv. Anny se zvonící, 1841.

Obr. 114: Olomouc – Hejčín, Mayova vila, 1892, Dolní Hejčinská č. p. 50.

Obr. 115: Pohlednice zobrazující areál hejčínského cukrovaru, dvacátá léta 20. století. VMO.

Obr. 116: Olomouc – Hejčín, objekt bývalé kostkárny v areálu bývalého cukrovaru. NPÚ.

Obr. 117: Olomouc – Hejčín, Mrštíkovo náměstí, soubor dělnických domů, č. p. 8.

Obr. 118: Olomouc – Hejčín, Mrštíkovo náměstí, soubor dělnických domů.

Obr. 119: Olomouc – Hejčín, kaple sv. Jana Nepomuckého, 1821.

Obr. 120: Olomouc – Hejčín, Mrštíkovo náměstí, tzv. hospoda U Pelikána, č. p. 6.

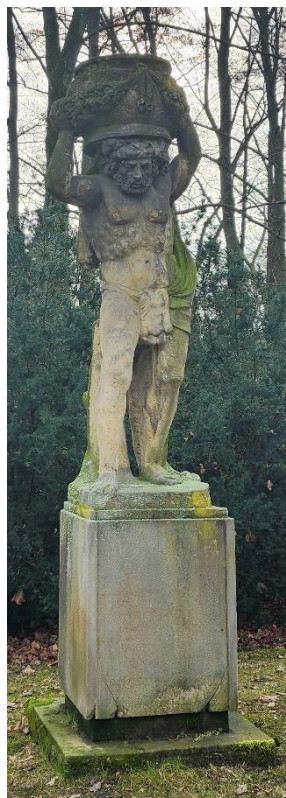
Obr. 121: Fotografie sochy Herkula (personifikace podzimu) při původním umístění v zahradě konviktu v Hejčíně, 1962, autor originálu Jaroslav Juryšek. VMO.

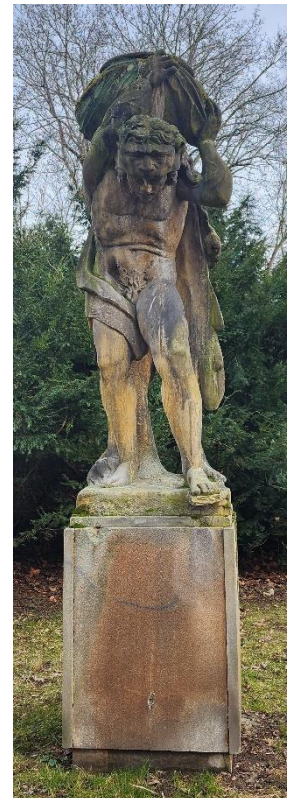
Obr. 122:
Olomouc,
Bezručovy sady,
socha Herkula,
Jaro.

Obr. 123:
Olomouc,
Bezručovy sady,
socha Herkula,
Léto.

Obr. 124:
Olomouc,
Bezručovy sady,
socha Herkula,
Podzim.

Obr. 125:
Olomouc,
Bezručovy sady,
socha Herkula,
Zima.

Obr. 126: Olomouc – Hejčín, zaniklý konviktní dvůr v ulici Dolní Hejčinská.
www.hejcin.cz.

Obr. 127: Olomouc – Hejčín, místo zaniklého konviktního dvora v ulici Dolní Hejčinská.

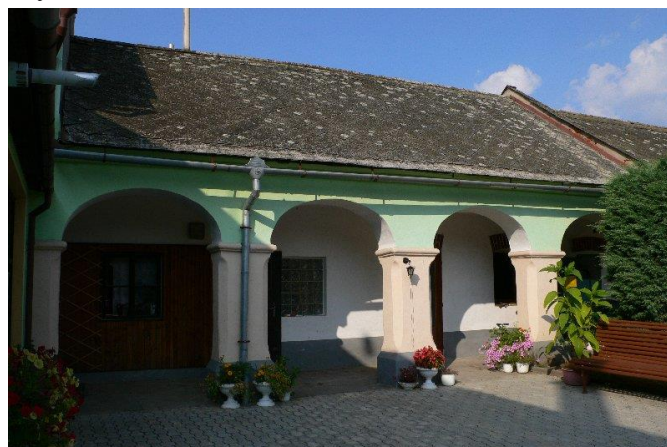
Obr. 128: Olomouc – Řepčín, domy v ulici Zengrova.

Obr. 129: Fotografie sýpky
(Zengrova č. p. 30,
Olomouc – Řepčín), 1965, autor
originálu Jaroslav Juryšek. VMO.

Obr. 130: Olomouc – Řepčín, Zengrova ulice č. p.
30, sýpka.

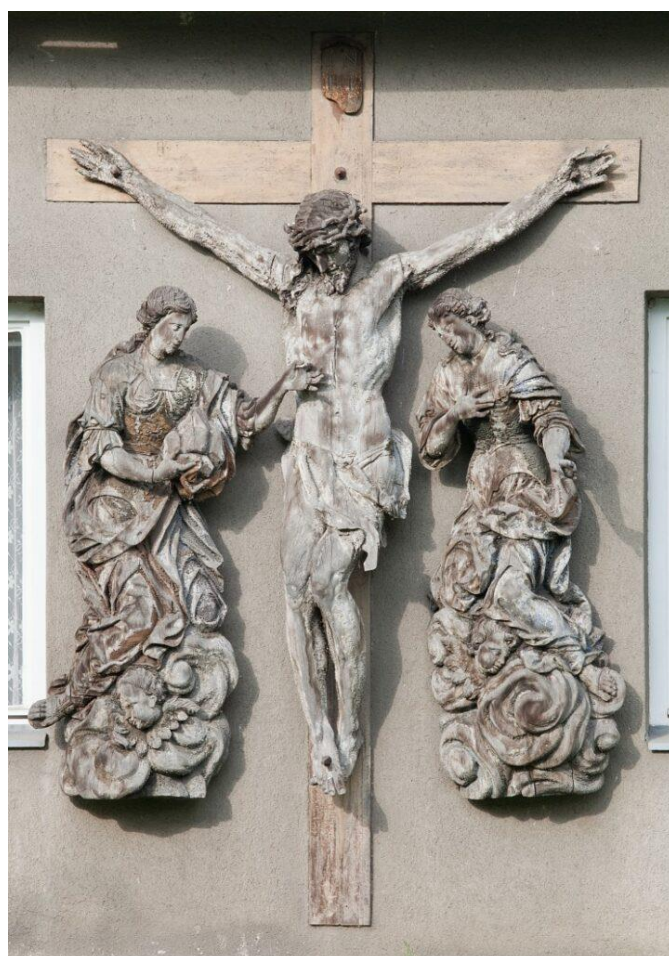
Obr. 131: Olomouc – Řepčín, Břetislavova č. p.
26, hospodářské křídlo. NPÚ.

Obr. 132: Olomouc – Řepčín, ulice Řepčinská, kaple sv. Isidora.

Obr. 133: Olomouc – Řepčín, Řepčinská č. p. 53.

Obr. 134: Olomouc – Řepčín, sousoší Ukřižovaného Krista se sv. Pavlínou a sv. Barborou na průčelí domu Řepčinská č. p. 53. MUO.

Obr. 135: Pohlednice zobrazující bývalý klášter dominikánek, 1927. VMO.

Obr. 136: Olomouc – Řepčín, bývalý klášter dominikánek, kaple Panny Marie Královny.

Obr. 137: Olomouc – Řepčín, areál bývalého kláštera dominikánek, místo původního umístění sousoší Klanění Tří králů.

Obr. 138: Olomouc, Petrášův palác, současné umístění sousoší Klanění Tří Králů z Olomouce-Řepčína. NPÚ.

Obr. 139: Olomouc – Řepčín, místo zaniklé kaple sv. Josefa v křížení ulic Zengrova a

Obr. 140: Fotografie zaniklé kaple sv. Josefa v Olomouci – Řepčíně, po 1945. www.znicenekostely.cz.

Obr. 141: Olomouc – Neředín, ulice Neředínská, návěs.

Obr. 142: Olomouc – Neředín, ulice Neředínská, kaple Panny Marie Loretánské, 1771.

Anotace

Jméno a příjmení:	Anna Dvořáková
Název práce:	Proměny olomouckých předměstí v letech 1945–1989 z pohledu památkové péče
Název práce v angličtině:	Transformations of Olomouc suburbs in 1945–1989 from the point of view of heritage conservation
Katedra:	Katedra dějin umění
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Martin Horáček, Ph.D.
Rok obhajoby:	2024
Anotace práce:	<p>Dnešní podobu Olomouce ovlivnil Zákon o sloučení sousedních obcí s Olomoucem [sic] z roku 1919, kdy tak vznikla Velká Olomouc (tehdy zv. Velký Olomouc). Její předměstí svůj nynější vzhled získala však zejména stavebními zásahy v druhé polovině 20. století, kdy probíhaly výstavby rozlehlých sídlišť na okrajích města. Diplomová práce se zabývá proměnami olomouckých předměstí mezi lety 1945–1989 z pohledu dějin architektury, dějin umění a péče o stavební a uměleckohistorické dědictví. Je zaměřena na památkově významné objekty či soubory, na úkor nové zástavby odstraněné či naopak zachované, u kterých upozorňuje na rozdíl mezi tím, v jakém kontextu se nacházely původně, a kontextem, jenž jim byl nově přidělen. Olomouckými předměstími se pro potřeby práce rozumí ty části, jež navazují na historické jádro města a tvoří s ním urbanistickou srostlici, nepřerušenu rozsáhlejším nezastavěným územím. Autorka využila dobové fotografie, mapy, odbornou literaturu, zprávy z denního tisku i archiválie. Detailněji zpracovala a vyhodnotila informace, týkající se úsilí o památkovou ochranu vybraných objektů, stavebních celků nebo archeologických lokalit.</p>

	Cílem je nejen zachytit příběh ztrát a úspěchů v oblasti péče o památkový fond, ale i popsat a analyzovat argumentaci a motivaci aktérů z řad architektů, památkářů, reprezentantů státní správy a samosprávy a místních komunit.
Klíčová slova:	Olomouc, předměstí, architektura, památková péče, 20. století
Anotace v angličtině:	The present-day appearance of Olomouc was influenced by the Act on the merger of neighbouring municipalities with Olomouc from 1919, which resulted in the creation of Great Olomouc (then known as Velký Olomouc). Its suburbs, however, acquired their present appearance primarily through construction interventions in the second half of the 20th century, when the construction of extensive housing estates in the outskirts of the city took place. The thesis deals with the transformations of Olomouc suburbs between 1945 and 1989 from the perspective of architectural history, art history, and the architectural and art historical preservation. It focuses on monumentally significant objects or ensembles, sacrificed or preserved due to new housing development, highlighting the difference between their original context and the context they were newly assigned. For the purposes of this thesis, Olomouc suburbs refer to those parts that adjoin the historic core of the city, forming an urban continuum uninterrupted by extensive undeveloped areas. The author utilizes period photographs, maps, specialist literature, newspaper reports, and archival materials. She delves into and evaluates information regarding efforts to preserve selected objects, architectural complexes, or archaeological sites. The aim is not only to capture the narrative of losses and successes in the field of heritage conservation but also to describe and analyse the arguments and motivations of stakeholders including architects, heritage conservationists, representatives of state and local government, and local communities.

Klíčová slova v angličtině:	Olomouc, Suburb, Architecture, Heritage Conservation, 20th century
Rozsah práce	154 stran, 166 047 znaků včetně mezer
Jazyk práce	Čeština